

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΕΑ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2015-2017

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Μαρίας Σκούμπου του Θεοδώρου

A.M.: 872

**Τα Δικονομικά Δικαιώματα του Κατηγορουμένου στο
Δευτερογενές Ενωσιακό Δίκαιο**

Επιβλέπων:

Αριστομένης Τζαννετής

Αθήνα, 2017

Copyright © [Μαρίνα Σκούμπου, 2017]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω στον επιβλέποντα την εκπόνηση της διπλωματικής, καθηγητή κ. Αριστομένη Τζαννετή ο οποίος με καθοδήγησε στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος που τέμνει το φιλοσοφικό υπόβαθρο της εμβάθυνσης στα δικαιώματα του κατηγορουμένου με την καθημερινή δικαστηριακή πρακτική και ετέθη στη διάθεσή μου για τις ανάγκες της επιστημονικής έρευνας.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω, επίσης, στον καθηγητή κ. Ηλία Αναγνωστόπουλο, ο οποίος μου υπέδειξε την αναγκαιότητα και τον τρόπο σύζευξης θεωρίας και πράξης στην ανάλυση των επιμέρους θεματικών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή.....σελ.7
2. Σύντομη ιστορική αναδρομή.....σελ.7
 - 2.1. Η διττή λειτουργία της αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης ως θεμελιωτικής της απλούστευσης και βελτίωσης των διασυνοριακών ποινικών διαδικασιών και ως εγγυητικής της ομοιόμορφης προστασίας των δικονομικών δικαιωμάτων υπόπτων/κατηγορουμένων: μια επικίνδυνη ακροβασία.....σελ.7
 - 2.1.1. Η αποτυχημένη προσπάθεια υιοθέτησης της πρότασης απόφασης-πλαίσιο «σχετικά με ορισμένα δικονομικά δικαιώματα στις ποινικές διαδικασίες σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή ένωση» της επιτροπής.....σελ.11
 - 2.1.2. Η σκοπιμότητα της σταδιακής, «βήμα-βήμα» κατάστροφης των προτεινόμενων δικαιωμάτων στον οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων στις ποινικές διαδικασίες της ΕΕ της 30.11.2009 και η ευτυχής συγκυρία της θέσης σε ισχύ της συνθήκης της Λισαβόνας την 1.12.2009σελ.12
 - 2.2. Η επιλογή του νομικού μέσου των οδηγιών ως διεκπεραιωτικό του στόχου των minimum standards: νομοθετικός ρεαλισμός η «δονκιχωτικής» φύσεως διακήρυξη;.....σελ.15
 - 2.2.1. Σημεία αμφισβήτησης της αναγκαιότητας και της καταλληλότητας του περιεχομένου των οδηγιώνσελ.17
 - 2.2.2. Το εύρηστο των οδηγιών ως συνηγορία υπέρ της επιλογής τους.....σελ.22
3. Γλωσσικά σύνορα στην ενωμένη Ευρώπη: αποδομώντας τη μονοσήμαντη θεώρησή τους ως αποσταθεροποιητικών παραγόντων της ποινικής διαδικασίας.....σελ.24
 - 3.1. Το χρονικό της γένεσης της οδηγίας 2010/64/ΕΕσελ.25

3.2	Ερμηνευτική προσέγγιση των ρυθμίσεων της οδηγίας	σελ.28
3.2.1	Πεδίο εφαρμογής	σελ.28
3.2.2.	Το δικαίωμα στη διερμηνεία	σελ.35
3.2.3.	Το δικαίωμα μετάφρασης.....	σελ.52
3.2.4.	Το δικαίωμα μετάφρασης και διερμηνείας στις διεξαγόμενες υπό το ΕΕΣ διαδικασίες.....	σελ.63
3.2.5.	Η ποιότητα της διερμηνείας και μετάφρασης και η ποιότητα των παρεχόμενων από τους διερμηνείς και μεταφραστές υπηρεσιών: ένας αρραγής δεσμός	σελ.64
3.2.6.	Η ενσωμάτωση της οδηγίας 2010/64/εε για το δικαίωμα μετάφρασης και διερμηνείας κατά την ποινική διαδικασία στην ελληνική έννομη τάξη: συγκλίσεις και αποκλίσεις	σελ.69
4.	Η οδηγία 2013/48/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθέριας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθέριας: η προσπάθεια γνωσιακής θωράκισης της θέσης του συνηγόρου στο μωσαϊκό των εθνικών εννόμων τάξεων.....	σελ.78
4.1.	Η γένεση της οδηγίας 2013/48/ΕΕ	σελ.79
4.2.	Ερμηνευτική προσέγγιση των διατάξεων	σελ.83
4.2.1	Πεδίο εφαρμογής	σελ.83
4.2.2	Το άρθρο 3 της οδηγίας 2013/48: ο «εκθρονισμός» του «άβατου» της αστυνομικής προανάκρισης, η απόπειρα «προαγωγής» του ρόλου του	

	αμέτοχου συμμετοχου δικηγόρου και το «αναγκαίο κακό» των προσωρινών παρεκκλίσεων από την άσκηση του δικαιώματος	σελ.88
4.2.3.	Το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου-κατηγορουμένου: το αυτονόητο ως αδιανόητο	σελ.108
4.2.4.	Το δικαίωμα της διπλής υπεράσπισης στις διαδικασίες ΕΕΣ	σελ.110
4.2.5.	Η απόφαση DVORSKI κατά Κροατίας και η αποτελεσματικότητα του συνηγόρου ως αιτιατόν της επιλογής του κατηγορουμένου	σελ.112
5.	Η ενσωμάτωση της οδηγίας 2013/48/εε σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στην εθνική έννομη τάξη με τον ν.4478/2017: συγκλίσεις και αποκλίσεις	σελ.119
6.	Επιλογικές σκέψεις	σελ.122
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 123

1. Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να ιχνηλατήσει το περιεχόμενο των προβλεπόμενων από τις **Οδηγίες 2010/64/ΕΕ και 2013/48/ΕΕ** δικαιωμάτων του κατηγορουμένου υπό το πρίσμα των εγγενών ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει η ποινική καταστολή στο ενωσιακό περιβάλλον της ενισχυμένης συνεργασίας των εθνικών διοικητικών αρχών. Στο πλαίσιο αυτό, δια της εξέτασης του τρόπου της ενσωμάτωσης των οδηγιών αυτών στην ελληνική έννομη τάξη, επιχειρείται η αξιολόγηση περί του εάν το παρεχόμενο επίπεδο προστασίας επιτρέπει το αισιόδοξο συμπέρασμα της δημιουργίας ενός αυτόνομου ευρωπαϊκού ποινικού δικονομικού status δικαιωμάτων του κατηγορουμένου ή, αντιθέτως, διολισθαίνει σε επίπεδο συνήθους πολιτικής διακήρυξης δίνοντας την ψευδαίσθηση της ευγενούς αυτοεπιβεβαίωσης στον Ευρωπαϊό Νομοθέτη.

Η αναγκαιότητα θωράκισης της θέσης του κατηγορουμένου στο πεδίο του ποινικού δικονομικού δικαίου τέθηκε επί (ευρωπαϊκού) τάπητος λόγω της βαθμιαίας συνειδητοποιήσεως του αφανισμού της μονάδος, του πολίτη, μπρος στο όλον, την υπερκρατική οντότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης των είκοσι οχτώ (28) κρατών, εξαιτίας μίας εγγίζουσας τα όρια του ανεξέλεγκτου «ποιοτικής αναβάθμισης» του εγκλήματος, απόρροια της καλπάζουσας *παγκοσμιοποίησης* και της *κινητικότητας*¹ όχι μόνο των πληθυσμών και των αγαθών αλλά, πολύ περισσότερο, των επίδοξων εγκληματιών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση(εφεξής ΕΕ) υποχρεώθηκε να αναπτύξει μια φιλική προς τις διοικητικές αρχές ατζέντα κατά το δυνατόν απλοποιημένων και ταχύτατων συνεργασιών των κρατών-μελών, δημιουργώντας στο πλέον ευαίσθητο πεδίο της πρόληψης και καταστολής της εγκληματικότητας μια εύθραυστη ισορροπία συσχετισμών τύπου «Δαβίδ εναντίον Γολιάθ».

2.Σύντομη ιστορική αναδρομή

2.1. Η διττή λειτουργία της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης ως θεμελιωτικής της απλούστευσης και βελτίωσης των διασυνοριακών ποινικών διαδικασιών και

¹ Βλ. *C.Longridge*, In defence of defence rights:The need for common rules of criminal procedure in the European Union, *European Journal of Legal Studies*, 6/2013, σελ. 136-156 όπου εύστοχα αποδίδεται στο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και της ελευθερίας κίνησης προσώπων, αγαθών και υπηρεσιών η ιδιότητα του “καυσίμου” για την εξάπλωση του διασυνοριακού εγκλήματος.

ως εγγυητικής της ομοιόμορφης προστασίας των δικονομικών δικαιωμάτων υπόπτων/κατηγορουμένων: μια επικίνδυνη ακροβασία

Εφαλτήριο των ιλιγγιωδών εξελίξεων στον τομέα της διασυνοριακής δικαστικής συνεργασίας στον ευρωπαϊκό χώρο αποτέλεσε η οργάνωση² του περίφημου *Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης* με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ³ (εφεξής ΧΕΑΔ) και η συνακόλουθη ανακήρυξη της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων ως *ακρογωνιαίου λίθου*⁴ αυτής της συνεργασίας κατά τις διεργασίες του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Τάμπερε τον Οκτώβριο του 1999.

Η ακριβής ιστορικά παράθεση των διαφόρων οργανωτικών φάσεων, τις οποίες διήλθε το ευρωπαϊκό ποινικό δικονομικό δίκαιο και εντός των οποίων έλαβαν χώρα πληθώρα πρωτοβουλιών για την ανάδειξη της σημασίας των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, εκφεύγει των ορίων της παρούσης εργασίας. Ως εκ τούτου ευκταίος παρίσταται ο περιορισμός στην ανάδειξη των κρίσιμων, υπό μια αναγκαστικά υποκειμενική θεώρηση, φάσεων της προσπάθειας δημιουργίας ενός ευρωπαϊκού consensus επί του περιεχομένου των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων και του ρόλου της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων και διαταγών στην πορεία αυτή.

Η οργάνωση του ΧΕΑΔ εδράζεται στην εννοιολογική σύλληψή του ως χώρου υπερβαίνοντος και εν μέρει «καταστέλλοντος» τα εσωτερικά σύνορα μέσω της ελεύθερης μετακίνησης των δικαστικών αποφάσεων η οποία επέφερε ρωγμή στο κατεστημένο του παραδοσιακού μοντέλου δικαστικής συνεργασίας και της δεσπόζουσας έως τότε εθνικής κυριαρχίας.⁵ Η υλοποίηση αυτής της εννοιολογικής σύλληψης στηρίχθηκε σε ένα «δάνειο» οργανωτικό πρότυπο, ήτοι στη μεταφορά και γόνιμη προσαρμογή του μοντέλου της ελεύθερης διακίνησης αγαθών της εσωτερικής αγοράς στο πεδίο της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Το ιδεολογικό υπόβαθρο αυτού του «δανείου» συνίσταται στη δημιουργία μιας κοινής «δικαστικής

² Βλ. Παπαδοπούλου, Η νέα θεσμική ταυτότητα της δικαστικής συνεργασίας στις ποινικές υποθέσεις, σελ.8 επ., σε: Κιούπη/Παπαδοπούλου/Μουζάκη Το Ποινικό Δίκαιο μετά της Συνθήκης της Λισαβόνας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

³ Ετετέθη σε ισχύ την 1^η Μαΐου 1999,

https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_el.pdf

⁴ Βλ. Σημείο 33 των Συμπερασμάτων της Προεδρίας της 15^{ης}/ 16^{ης} Οκτωβρίου 1999, διαθέσιμο στην ηλ. διεύθυνση: http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/tam_el.pdf

⁵ Βλ. G.Tapiac-Nouvel, The Principle of Mutual Recognition in Criminal Matters: a New Model of Judicial Cooperation Within the European Union, EuCLR 2(3), σελ.236-251 (2012).

αγοράς» όπου οι δικαστικές αποφάσεις των κρατών-μελών θα μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα και να αξιώνουν την άμεση επιβολή των στο έδαφος άλλων κρατών μελών, συνεπεία της αμοιβαίας αναγνώρισης, κατά τον ίδιο τρόπο που οιοδήποτε νομότυπα παραγόμενο εντός της Ε.Ε αγαθό υπόκειται στην αρχή της ελεύθερης μετακίνησης.⁶ *Conditio sine qua non* της ομαλής λειτουργίας αυτού του ιδιότυπου συστήματος δικαστικής συνεργασίας είναι η αμοιβαία εμπιστοσύνη των κρατών-μελών στην ορθή λειτουργία των εθνικών συστημάτων απονομής δικαιοσύνης, την απορρέουσα από την τεκμαιρόμενη συμμόρφωση στις επιταγές της Δίκαιης Δίκης, όπως προκύπτουν από το σεβασμό της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ).⁷ Η θεμελίωση αυτή του κρατούντος δόγματος της ελεύθερης κυκλοφορίας στην αμοιβαία εμπιστοσύνη συνιστά, όπως προσφυώς έχει λεχθεί στη θεωρία, *χαρακτηριστικό του γενετικού κώδικα της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης*⁸ στο δρόμο προς την επίτευξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η ανακήρυξη της αμοιβαίας αναγνώρισης ως θεμελίου λίθου της δικαστικής συνεργασίας, ως ελέχθη ανωτέρω, σήμανε μια περίοδο σκλήρυνσης των μηχανισμών καταστολής του διασυνοριακού εγκλήματος, αποκορύφωση της οποίας ήταν η υιοθέτηση της *απόφασης-πλαίσιο για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης*.⁹ Το σύστημα αυτό παράδοσης μεταξύ των κρατών-μελών στηρίχθηκε σε μια ταχύτατη, οιονεί αυτοματοποιημένη διαδικασία παράδοσης του εκζητουμένου στο εκζητούν κράτος η οποία αντικατέστησε το παραδοσιακό σύστημα της έκδοσης, το οποίο δεν ήταν, από πλευράς διασφάλισης των δικαιωμάτων του ατόμου, ιδανικό δεδομένου ότι εκλαμβάνονταν ως υπόθεση, η διεκπεραίωση της οποίας ήταν ζήτημα μεταξύ των κρατών και στην οποία το καθ' ου η διαδικασία άτομο μόνο τύποις είχε τη θέση του

⁶ Βλ. *I.Anagnostopoulos*, Criminal justice cooperation in the European Union after the first few ‘steps’: a defence view, ERA forum, 1/2014,σελ.3, Tapiac-Nouvel, ό.π., σελ.239-240, *C 120/78*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61978CJ0120&from=EN> όπου το ΔΕΕ προέβη στη θεμελιώδη για την εύρυθμη λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς διακήρυξη του επιβεβλημένου της διάθεσης στο εμπόριο εκ μέρους των κρατών-μελών προϊόντος που έχει νομότυπα παραχθεί σε ένα άλλο κράτος-μέλος παρά το γεγονός της ανυπαρξίας εναρμονισμένης νομοθεσίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο περί των προδιαγραφών του προϊόντος. Ακριβώς αυτή η διαπίστωση εκ μέρους του ΔΕΕ συνιστά τον πυρήνα του οργανωτικού «δανείου».

⁷Βλ. *C.Longridge*, ό.π.σελ.144 επ., *Puyenbroeck/Vermeulen*, Towards Minimum Procedural Guarantees for the Defence in Criminal Proceedings in the EU, ICLQ 60, Cambridge Journals, 2011, σελ.1019-1021.

⁸ Βλ. *G.Tapiac-Nouvel*, σελ.239.

⁹Απόφαση Πλαίσιο της 13^{ης} Ιουνίου 2002 υπ'αριθμ. 2002/584/ΔΕΥ για το «ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών», ΕΕ L 190/18.7.2002 η οποία ενσωματώθηκε στην εθνική έννομη τάξη με το Ν.3251/2004 (ΦΕΚ 127/Α/2004, 9.6.20014)

υποκειμένου της διαδικασίας.¹⁰ Θεσμικό αντίβαρο, ωστόσο, αυτής της φαινομενικά επικίνδυνα ελλείπουσας προστατευτικής μέριμνας για το ενδιαφερόμενο άτομο ήταν η ίδια η νομική κατάστρωση της διαδικασίας έκδοσης και οι προϋποθέσεις που ετάσσοντο, όπως, λ.χ., η αρχή του διττού αξιοποιού¹¹, η απαγόρευση έκδοσης των ημεδαπών¹² και η πολιτικής απόχρωσης λήψη της τελικής απόφασης για την παράδοση του εκζητουμένου από τον Υπουργό Δικαιοσύνης,¹³ απότοκες όλες της προτεραιότητας που απέδιδε το σύστημα αυτό στην αρχή της εθνικής κυριαρχίας, η οποία αναχαίτιζε την όποια διάθεση των κρατών να επιδοθούν σε έναν ιδιότυπο «νομικό ιμπεριαλισμό».¹⁴

Το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Συλλήψεως υπήρξε το πλέον ενδεικτικό μιας κατά κύριο λόγο φιλικής προς τις διωκτικές αρχές ατζέντας¹⁵ μέτρο, ωστόσο, δεν ήταν το μόνο. Πληθώρα νομοθετικών πρωτοβουλιών σκοπούσαν τη διευκόλυνση της συνεργασίας των κρατών στους τομείς της συλλογής πληροφοριών, αποδεικτικού υλικού και άλλων παρόμοιων έλαβαν χώρα.¹⁶ Αναπόφευκτα η ανάπτυξη σκληροπυρηνικής κατασταλτικής πολιτικής με την προσλαμβάνουσα διαστάσεις υπερεξουσίας ευχέρεια των κρατών να αναπτύσσουν κοινή δράση στο πεδίο του ποινικού δικαίου κατέστησε βαθμιαία κοινή τη συνειδητοποίηση της ανάγκης προστασίας των δικαιωμάτων των υπόπτων-κατηγορουμένων, κατά την επιτασσόμενη από την -ενδεικνύουσα υγιή αντανάκλαστικά- νομοτέλεια που χαιρετίζει την ανάπτυξη αντίδρασης εκεί όπου μια δράση (εδώ: αποδυνάμωση της θέσης των κατηγορουμένων) τείνει να παγιωθεί.

¹⁰ Βλ. I.Anagnostopoulos, ό.π.σελ.3.

¹¹ Βλ. άρθρο 437 ΚΠΔ: «**Πότε επιτρέπεται.** Η έκδοση αλλοδαπού επιτρέπεται: α) όταν αυτός κατηγορείται για αξιόποινη πράξη εναντίον της οποίας απειλείται και από τον ελληνικό ποινικό νόμο και από το νόμο του κράτους που ζητεί την έκδοση στερητική της ελευθερίας ποινή, της οποίας το ανώτατο όριο είναι δύο έτη και πάνω...»

¹² Βλ. άρθρο 438 ΚΠΔ: «**Πότε απαγορεύεται.** Η έκδοση απαγορεύεται: α) αν εκείνος για τον οποίο ζητείται ήταν ημεδαπός όταν τελέστηκε η πράξη...»

¹³ Βλ. άρθρο 452 παρ.1 ΚΠΔ: «Την έκδοση **μπορεί** να την διατάξει ο Υπουργός Δικαιοσύνης με απόφασή του μόνο όταν το συμβούλιο γνωμοδοτήσει καταφατικά και αμετάκλητα.»

¹⁴ Βλ. I.Anagnostopoulos, ό.π.σελ.3.

¹⁵ Βλ. C. Longridge, ό.π., σελ.140-142, I.Anagnostopoulos, ό.π.σελ.11-12 ο οποίος χαρακτηρίζει την επομένη των εξελίξεων το 1999 στο Τάμπερε δεκαετία ως δεκαετία αφιερωμένη στη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας της δίωξης των φερομένων ως τελεσθέντων εγκλημάτων που δε γνωρίζουν εθνικά σύνορα και με γλαφυρότητα διαπιστώνει πως έχει δημιουργηθεί μια Ευρωπαϊκή Ένωση των αστυνομικών οργάνων και των εισαγγελέων..

¹⁶Βλ. ενδεικτικά **Απόφαση- Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ** του Συμβουλίου της 22ας Ιουλίου 2003 σχετικά με την εκτέλεση των αποφάσεων δέσμευσης των περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, **Απόφαση 2008/615/ΔΕΥ** του Συμβουλίου της 23ης Ιουνίου 2008 σχετικά με την αναβάθμιση της διασυνοριακής συνεργασίας, ιδίως όσον αφορά την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του διασυνοριακού εγκλήματος και προσφάτως την **Οδηγία 2014/41/ΕΕ** περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις.

2.1.1 Η αποτυχημένη προσπάθεια υιοθέτησης της πρότασης Απόφασης-Πλαισίου «σχετικά με ορισμένα δικονομικά δικαιώματα στις ποινικές διαδικασίες σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση» της Επιτροπής

Η αρχή¹⁷ προς αυτή την κατεύθυνση έγινε με την **Πράσινη βίβλο**¹⁸ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις «δικονομικές εγγυήσεις υπέρ υπόπτων και κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση», με στόχο τη θέσπιση «στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ελάχιστων κοινών κανόνων όσον αφορά τις δικονομικές εγγυήσεις υπέρ υπόπτων και κατηγορουμένων για τη διάπραξη μιας αξιόποινης πράξης». Η αναγκαιότητα θέσπισης ενός τυποποιημένου συνόλου δικονομικών εγγυήσεων υπηρετεί, όπως ρητά διακηρύσσεται στην εν λόγω Βίβλο, την ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης επί της οποίας εδράζεται η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.¹⁹

Το 2004, ένα έτος μετά την παρουσίαση της Πράσινης Βίβλου, η Επιτροπή υπέβαλε πρόταση **Απόφασης-Πλαισίου «σχετικά με ορισμένα δικονομικά δικαιώματα στις ποινικές διαδικασίες σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση»**.²⁰ Η εν λόγω πρόταση περιείχε διατάξεις επί του δικαιώματος στο συνήγορο, στη μετάφραση και διερμηνεία καθώς και επί του δικαιώματος ενημερώσεως του κατηγορουμένου για τα δικαιώματά του αυτά. Η υιοθέτηση της συγκεκριμένης πρότασης της Επιτροπής αποτελούσε προτεραιότητα υπό το υιοθετηθέν πενταετές Πρόγραμμα της Χάγης από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις Βρυξέλλες την 4/5.11.2004²¹. Παρά το γεγονός ότι οι οίονοι ήταν θετικοί, η Πρόταση της Επιτροπής «δίχασε» τα κράτη-μέλη με αποτέλεσμα την παύση των διαπραγματεύσεων το 2005, αποδεικνύοντας πως ο δρόμος προς την διευρωπαϊκή, ομοιόμορφη θέσπιση προστατευτικών των κατηγορουμένων διατάξεων ήταν δύσβατος. Η κριτική των κρατών-μελών επικεντρώθηκε στις επικείμενες εκτεταμένες συνέπειες των διατάξεων της Πρότασης επί της συνοχής των εθνικών συστημάτων απονομής ποινικής

¹⁷ Βλ. για μια σύντομη ιστορική αναδρομή *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, Στη Βαβέλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η οδηγία 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην ποινική διαδικασία, ΠοινΧρ ΞΣΤ/2016, σελ.241 επ.

¹⁸ COM (2003) 75 final.

¹⁹ Βλ. Πράσινη Βίβλος, σελ.11

²⁰ COM (2004) 328 final, της 28.4.2004

²¹ ΕΕ C 53, 1 επ.

δικαιοσύνης ενώ συγκεκριμένα κράτη-μέλη παρουσιάστηκαν εξόχως φοβικά ως προς την αναγνώριση της αρμοδιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης να νομοθετήσει επί των δικονομικών δικαιωμάτων εντός του πλαισίου του ευρωπαϊκού δικαίου.²²

Το 2007 έλαβε χώρα μια νέα νομοθετική πρωτοβουλία υπό τη Γερμανική προεδρία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, πρωτοβουλία συνιστώσα κατ' ουσίαν επανεκκίνηση της ίδιας, προγενέστερης νομοθετικής προσπάθειας με διάθεση συμβιβασμού²³ επί της πρότασης Απόφασης Πλαισίου της Επιτροπής του 2004, ωστόσο, ούτε αυτή τελεσφόρησε.

Το «άδοξο» τέλος των σχετικών πρωτοβουλιών ήταν προϊόν της αμφισβήτησης εκ μέρους των κρατών-μελών, ελλείπει σαφούς νομικής βάσης στα κείμενα των ιδρυτικών συνθηκών, της αρμοδιότητας της ΕΕ να νομοθετήσει στο πεδίο του ποινικού δικονομικού δικαίου, η οποία ενισχυόταν από τις «φωνές» περί αδήριτης ανάγκης διαφύλαξης της συνοχής των εθνικών συστημάτων και μη «θυσίας» του προτάγματος της ενίσχυσης της εθνικής ασφάλειας, ιδίως σε θέματα τρομοκρατίας, στο βωμό της υπερπροστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²⁴

2.1.2 Η σκοπιμότητα της σταδιακής, «βήμα-βήμα» κατάστροφης των προτεινόμενων δικαιωμάτων στον Οδικό Χάρτη για την ενίσχυση των δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων στις ποινικές διαδικασίες της ΕΕ²⁵ της 30.11.2009 και η ευτυχής συγκυρία της θέσης σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας την 1.12.2009²⁶.

Ο «Οδικός Χάρτης για την ενίσχυση των δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων στις ποινικές διαδικασίες της ΕΕ» (εφεξής: Οδικός Χάρτης) παρουσιάστηκε τον Ιούλιο του 2009²⁷ υπό τη Σουηδική Προεδρία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και περιελάμβανε έξι πρωτοβουλίες-μέτρα σχετικά με τα εξής: το δικαίωμα μετάφρασης και διερμηνείας (Μέτρο Α), το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματα και την κατηγορία (Μέτρο Β), το δικαίωμα στο συνήγορο και το

²²Βλ. V.Mitsilegas, EU Criminal Law after Lisbon: Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe, Bloomsbury Publishing, 2016, έγγραφο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου 12353/05 της 28.9.2005.

²³ Έγγραφο 16874/06 της 22.12.2006 και 17090/06 της 22.12.2006 με επεξηγηματικές παρατηρήσεις επί της συμβιβαστικής προτάσεως.

²⁴ Βλ. V.Mitsilegas, όπ.π., σελ.154-155.

²⁵ OJ C 295, 4.12.2009.

²⁶ EE C 306, 17.12.2007.

²⁷ Έγγραφο του Συμβουλίου της Ε.Ε 11457/09, της 1.7.2009.

θεσμό της νομικής βοήθειας (Μέτρο C), το δικαίωμα επικοινωνίας με οικεία πρόσωπα και προξενικές αρχές (Μέτρο D), ειδικές ρυθμίσεις για τα ευάλωτα πρόσωπα (Μέτρο E) και τον έλεγχο της διάρκειας της προσωρινής κράτησης (Μέτρο F).

Η διάσπαση των δικαιωμάτων αυτών σε αυτοτελή μέτρα, επί των οποίων εκλήθη να υποβάλει ξεχωριστές προτάσεις η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υπήρξε επιλογή υψηλής στρατηγικής καθώς επετεύχθη η παράκαμψη του σκοπέλου της στασιμότητας των διαπραγματεύσεων λόγω των κοινότοπων ενστάσεων περί του ενδεχόμενου νόθευσης της συνοχής των εθνικών συστημάτων που δημιουργούσε η προοπτική ενός ενιαίου, μονοκόμματου νομοθετικού κειμένου όπως η Πρόταση Απόφασης-Πλαίσιο για ορισμένα δικονομικά δικαιώματα. Η παράκαμψη αυτή ήταν αποτέλεσμα της σταδιακής, «βήμα-βήμα», προσέγγισης των δικονομικών δικαιωμάτων στις ποινικές διαδικασίες που υιοθέτησε ο Οδικός Χάρτης και η οποία αφενός μεν επέτρεψε την εξατομικευμένη μεταχείριση των σχετικών με το εκάστοτε δικαίωμα προβλημάτων, με αποτέλεσμα την κατάστρωση περισσότερο λεπτομερών standards φερόντων μια ιδιαίτερη προστιθέμενη αξία²⁸ αφετέρου δε παρίστατο ως καταλληλότερη τεχνικά καθότι περισσότερο «εύπεπτη»²⁹ για τα κράτη-μέλη.

Το «εύπεπτο» της τεχνικής αυτής οφειλόταν, φρονούμε, στο γεγονός ότι η εντύπωση της -φαινομενικά- μικρής εμβέλειας μέριμνας που έδινε το μοναδικό κάθε φορά, προς ρύθμιση, δικαίωμα δημιουργούσε στα κράτη-μέλη την πεποίθηση πως θα μπορούσε να συμπλεύσει αρμονικά ή και να απορροφηθεί εποικοδομητικά και «αθόρυβα» από τις δεσπύζουσες ιδιαιτερότητες των εθνικών εννόμων τάξεων.

²⁸ Χαρακτηριστική η διατύπωση του **σημείου 11 του Προοιμίου του Οδικού Χάρτη**: «*Τα θέματα αυτά, λόγω της σημασίας και της πολυπλοκότητάς τους, κρίνεται σκόπιμο να αντιμετωπισθούν με μια βαθμιαία προσέγγιση, με παράλληλη διασφάλιση της συνολικής συνέπειας. Με την εξέταση του τρόπου ανάληψης μελλοντικών δράσεων για συγκεκριμένο θέμα κάθε φορά μπορεί να αποδίδεται εστιασμένη προσοχή σε κάθε μεμονωμένο μέτρο, ώστε να είναι δυνατές η αναγνώριση και η αντιμετώπιση των προβλημάτων κατά τρόπο που να παρέχει προστιθέμενη αξία σε κάθε μέτρο.*», βλ. επίσης V.Mitsilegas, *όπ.π.*(σημ.28), σελ.159-160.

²⁹ Βλ. *T.Spronken*, *EU Policy to Guarantee Procedural Rights in Criminal Proceedings: an Analysis of the First Steps and a Plea for a Holistic Approach*, *EuCLR* 1/2011, σελ.231 ο οποίος γλαφυρά αποδίδει αυτή τη δεκτικότητα των κρατών-μελών στη σταδιακή, αποσπασματική νομοθέτηση στο γεγονός ότι «*οι μικρές μπουκιές καταπίνονται πιο εύκολα από ό,τι η μεγαλύτερη μερίδα που προσφέρθηκε στα κράτη-μέλη με την Πρόταση Απόφασης-Πλαίσιο του 2004*», επισημαίνοντας, ωστόσο, τον κίνδυνο να υποτιμηθεί η εκ της φύσεως των προς ρύθμιση δικαιωμάτων επιβεβλημένη αλληλοσυμπληρωματικότητά τους την οποία διασπά αυτή η «βήμα-βήμα» διαδικασία.

Την 11.12.2009, μετά την υποδοχή δηλαδή του Οδικού Χάρτη, υιοθετήθηκε το «Πρόγραμμα της Στοκχόλμης»³⁰ το οποίο έλαβε τη σχετική ονομασία λόγω του γεγονότος ότι υιοθετήθηκε υπό τη Σουηδική Προεδρία. Εκ των πρωτευουσών πολιτικών προτεραιοτήτων του προγράμματος υπήρξε η προαγωγή των θεμελιωδών δικαιωμάτων η οποία θα καθίστατο εφικτή δια μέσου της αμοιβαίας εμπιστοσύνης³¹. Το πρόγραμμα αυτό ήρθε να προστεθεί στην αλυσίδα των εξελίξεων που θα δρομολογούσε για την Ε.Ε η θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας την 1.12.2009³². Συγκεκριμένα η Συνθήκη της Λισαβόνας κατήργησε το προγενέστερο και «δύσκαμπτο» στο πεδίο του ποινικού δικαίου πυλωνικό σχήμα οργάνωσης και έθεσε στο επίκεντρο την έννοια των *ελαχίστων κοινών κανόνων (minimum standards)* και των *Οδηγιών* ως μέσο θέσπισής τους, πλάι στην πανταχού παρούσα αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, η νομική βάση της οποίας για πρώτη φορά κατοχυρώθηκε ρητά. Παράλληλα ετέθη σε ισχύ και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης³³ ο οποίος σύμφωνα με το άρθρο **6 παρ.1** της ΣΕΕ «...έχει το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες». Ο ΧΘΔΕΕ περιλαμβάνει σειρά διατάξεων ενδεικτικών της στροφής της πολιτικής ατζέντας της ΕΕ προς την κατεύθυνση ουμανιστικών ιδεωδών³⁴ ενώ στα άρθρα 47 έως 54 υπό τον τίτλο VI περιλαμβάνονται οι διατάξεις οι σχετικές με την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης.

Ενόψει των ανωτέρω, επιγραμματικώς αναφερόμενων, εξελίξεων στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της ΕΕ καθίσταται φανερό πως, υπό τα νέα δεδομένα της Συνθήκης της Λισαβόνας, οι Οδηγίες κλήθηκαν να αναπτύξουν τη ρυθμιστική τους εμβέλεια σε πεδίο ιδεολογικά και οργανωτικά ανθηρό για τα δικαιώματα των υπόπτων και κατηγορουμένων.

³⁰ ΟJ C 115, *Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης — Μια ανοικτή και ασφαλής Ευρώπη που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες*, βλ. Δ.Ζημιανίτη, *Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης: Πολιτικές και προοπτικές του ευρωπαϊκού χώρου Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας για το διάστημα 2010-2014*, ΠοινΔικ 3/2010, σελ.348 επ.

³¹ Σελ.4-5 του Προγράμματος της Στοκχόλμης.

³² Βλ.Κιούπη/Παπαδοπούλου/Μουζάκη *Το Ποινικό Δίκαιο μετά της Συνθήκης της Λισαβόνας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Μυλωνόπουλο, *Το Ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*, ΠοινΧρ ΞΑ/2011, σελ.81 επ.

³³ ΟJ C 202, 7.6.2016.

³⁴ Η διατύπωση του Προοιμίου του ΧΘΔΕΕ (παρ.2) είναι χαρακτηριστική: «*Η Ένωση, έχοντας επίγνωση της πνευματικής και ηθικής κληρονομιάς της, εδράζεται στις αδιαίρετες και οικουμενικές αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης· ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Η Ένωση τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της, καθιερώνοντας την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης*».

2.2. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΟΔΗΓΙΩΝ ΩΣ ΔΙΕΚΠΕΡΑΙΩΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΣΤΟΧΟΥ ΤΩΝ MINIMUM STANDARDS: ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΣ ΠΡΑΛΙΣΜΟΣ Η «ΔΟΝΚΙΧΩΤΙΚΗΣ» ΦΥΣΕΩΣ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ;

Η νομική βάση της υιοθέτησης των προς εξέταση Οδηγιών ανευρίσκεται στο άρθρο 82 παρ.2 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΣΛΕΕ) το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα θέσπισης εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου ελάχιστων κοινών κανόνων αφορώντων στα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία, αποφασίζοντας με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία. Συγκεκριμένα η παρ.2 διαλαμβάνει πως «κατά τον βαθμό που είναι απαραίτητο για να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών καθώς και η αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις που έχουν διασυνοριακές διαστάσεις, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία μέσω οδηγιών, μπορούν να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες. Στους ελάχιστους αυτούς κανόνες συνεκτιμώνται οι διαφορές μεταξύ των νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών. Οι ελάχιστοι αυτοί κανόνες αφορούν: ... β) τα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία...».

Η αρμοδιότητα αυτή που απονέμεται στην ΕΕ να υιοθετήσει ελάχιστους κοινούς κανόνες στο πεδίο των δικονομικών δικαιωμάτων έχει χαρακτήρα όχι εκ προοιμίου αυθύπαρκτο αλλά βαθύτατα λειτουργικό³⁵, ήτοι απονέμεται μόνο στο βαθμό που είναι απαραίτητη για να διευκολύνει την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης η οποία, κατά την πανηγυρική διατύπωση της παρ.1 του άρθρου 82 ΣΛΕΕ,³⁶ αποτελεί το θεμέλιο της δικαστικής συνεργασίας³⁷.

³⁵ Βλ. V.Mitsilegas, The Symbiotic Relationship Between Mutual Trust and Fundamental Rights in Europe's Area of Criminal Justice, New Journal of Criminal Law 6 (4), 2015, σελ.457-480.

³⁶ Άρθρο 82 παρ.1 ΣΛΕΕ: «Η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ένωση θεμελιώνεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών και περιλαμβάνει την προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών στους τομείς που προβλέπονται στην παράγραφο 2 και στο άρθρο 83».

³⁷ Το μνημονευθέν άρθρο 82 παρ.1 σε συνδυασμό με το άρθρο 67 παρ.3 της ΣΛΕΕ το οποίο ορίζει ότι «Η Ένωση καταβάλλει προσπάθεια για να εξασφαλίζει υψηλό επίπεδο ασφάλειας με τη θέσπιση μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης της εγκληματικότητας, του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, μέτρων συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ αστυνομικών και δικαστικών αρχών και των λοιπών αρμοδίων αρχών καθώς και με την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις και, εάν χρειάζεται, την προσέγγιση των ποινικών νομοθεσιών» συγκροτούν την ανεπίδεκτη αμφισβήτησης νομοθετική βάση της αμοιβαίας αναγνώρισης στο πεδίο του πρωτογενούς ευρωπαϊκού δικαίου.

Όπως καθίσταται φανερό από τη διατύπωση του άρθρου 82 παρ.1 ΣΛΕΕ, τα βασικά συστατικά με τα οποία δημιουργήθηκαν οι Οδηγίες -και για τα οποία ετέθησαν στο επίκεντρο σφοδρής κριτικής από μερίδα της θεωρίας που αρνήθηκε να αναγνωρίσει σε αυτές ένα plus αυτοτελούς αξίας στο ήδη ανεπτυγμένο πλαίσιο προστασίας της ΕΣΔΑ- υπήρξαν ο προσδιορισμός των τιθέμενων κανόνων ως «ελάχιστων» και η θέση τους στην υπηρεσία της διευκόλυνσης της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης.

Ο προσανατολισμός των Οδηγιών, όπως αποδεικνύει το εν πολλοίς γενικόλογό της διατύπωσης των προβλέψεων τους, το επιτασσόμενο από το γεγονός της αναγκαιότητας συμβατότητας της χρησιμοποιούμενης ορολογίας με την πληθώρα των εννόμων τάξεων στις οποίες απευθύνονται, βρίσκεται στην κατεύθυνση της εύρεσης του ελάχιστου κοινού παρονομαστή, της κατοχύρωσης ενός *μίνιμουμ* επιπέδου προστασίας, από το οποίο επιτρέπεται παρέκκλιση *μόνον προς τα άνω*, εφόσον, δηλαδή, η παρέκκλιση αυτή στοχεύει την αύξηση της προστασίας των δικαιωμάτων από ένα κράτος-μέλος και ουδέποτε τη μείωση αυτής κάτω του θεσπιζόμενου μίνιμουμ, γεγονός που θα ισοδυναμούσε με ολοκληρωτική αποψίλωσή της.³⁸

Στην επιλογή αυτή καταλυτικό ρόλο διαδραμάτισε η επιθυμία του Ευρωπαϊκού Νομοθέτη να χρησιμοποιήσει τη μέχρι τώρα νομολογία του ΕυρΔΔΑ αναφορικά με το δικαίωμα σε Δίκαιη Δίκη του άρθρου 6 ΕΣΔΑ ως «πυξίδα πορείας» και να την ενσωματώσει σχεδόν αυτούσια στις Οδηγίες³⁹ άλλοτε με διάθεση εξελικτική και άλλοτε με πνεύμα άκαμπτης και διόλου γόνιμης στασιμότητας. Η νομολογία αυτή αναπτύχθηκε και παγιώθηκε πάνω στην έννοια των *minimum standards* διότι ο ρόλος του ΕυρΔΔΑ υπήρξε περισσότερο καθοδηγητικός -υπό την έννοια της παροχής κατευθυντήριων γραμμών- στην προσπάθεια οικοδόμησης συναίνεσης *ως προς το τι*

³⁸ Βλ. *V.Mitsilegas*, *EU Criminal Law after Lisbon: Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe*, Bloomsbury Publishing, 2016, σελ.156 επ., *S.Gless/J.Martin*, *The comparative method in European Courts: A comparison between the CJEU and ECtHR?*, *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice*, 1(1) 2013, σελ.39.

³⁹ Ενδεικτικός είναι ο τονισμός της αναγκαιότητας σεβασμού της ΕΣΔΑ και των πορισμάτων της νομολογίας του ΕυρΔΔΑ στο σημείο **14 του Προοιμίου της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ** για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης: «*Το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση για τα πρόσωπα που δεν ομιλούν ή κατανοούν τη γλώσσα της διαδικασίας θεσπίζεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, όπως αυτό έχει ερμηνευθεί με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η παρούσα οδηγία διευκολύνει την εφαρμογή του δικαιώματος αυτού στην πράξη. Προς τον σκοπό αυτόν, ο στόχος της παρούσας οδηγίας είναι να διασφαλίσει το δικαίωμα των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία, ώστε να διαφυλάσσεται το δικαίωμά τους σε δίκαιη δίκη*». Ανάλογες διατυπώσεις υφίστανται και στα Προοίμια των υπολοίπων Οδηγιών.

είναι σωστό⁴⁰ μεταξύ των κρατών και λιγότερο αυστηρά παρεμβατικός, λαμβανομένων, επιπροσθέτως, υπόψη των ιστορικών συνθηκών που προσδιόρισαν την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του ΕυρΔΔΑ ως επόπτη της συμμορφώσεως των κρατών-μελών στις δεσμεύσεις που δημιουργούσε η συμμετοχή τους στην ΕΣΔΑ.

2.2.1 Σημεία αμφισβήτησης της αναγκαιότητας και της καταλληλότητας του περιεχομένου των Οδηγιών

Η σχεδόν πιστή αναπαραγωγή των πορισμάτων του ΕυρΔΔΑ στα κείμενα των Οδηγιών αποτέλεσε και την «αιχμή του δόρατος» των πολεμίων της εναρμόνισης της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων δια της οδού των ελαχίστων κανόνων του δευτερογενούς δικαίου. Το επιχείρημα ήταν η άρνηση αναγνώρισης αυτοτελούς αξίας σε ένα νομοθέτημα που επαναλαμβάνει μηχανικά τα όσα ήδη η ΕΣΔΑ κατοχυρώνει και το ΕυρΔΔΑ έχει επιβεβαιώσει στην δικαστική πράξη και αρνείται να κάνει το πολυπόθητο βήμα προς την κατεύθυνση του υψηλότερου δυνατού επιπέδου προστασίας (*maximum standards*) η οποία θα φάνταζε ως η πλέον ριζική λύση για μια πραγματική αλλαγή τοπίου στο ευρωπαϊκό πεδίο της προστασίας των δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορούμενων.⁴¹ Ειδικότερα η γενομένη κριτική υπήρξε πολυεδρική:

A) Τονίστηκε η αναγκαιότητα συνειδητοποίησης ότι οι *ελάχιστοι κανόνες* δε δύνανται ως τέτοιοι, οιονεί θαυματουργικά, να εξαλείψουν όλα τα προβλήματα που προκύπτουν από τις υφιστάμενες μεταξύ των συστημάτων απονομής ποινικής δικαιοσύνης των κρατών-μελών διαφορές. Στα προβλήματα αυτά συγκαταλέγεται και το πλέον σοβαρό, ήτοι ο κίνδυνος υποτίμησης του εγχειρήματος της εναρμόνισης της παρεχόμενης από τα εθνικά συστήματα προστασίας καθώς, κάθε φορά, καταλείπεται στα κράτη-μέλη περιθώριο διατήρησης ενός υψηλότερου προστατευτικού επιπέδου το οποίο, παρά το θετικό του πρόσημο, δεν παύει να «θρυμματίζει» την επιζητούμενη ενότητα στα υπό θέσπιση πρότυπα προστασίας του κατηγορουμένου.⁴²

⁴⁰ Βλ. *S.Gless/J.Martin*, όπ.π., σελ.38-39.

⁴¹ Βλ. π.χ. *S.Steinborn*, *The EU as a Role Model? – Innovative Maximum Standards for Suspects' and Defence Rights vs. International Minimum Standards*, *EuCLR* 4 (3) 2014, σελ.201 επ., *W.De Bondt/G.Vermeulen*, *The Procedural Rights Debate-A Bridge Too Far or Still Not so Far Enough?*, *eu crim* 4/2010, σελ.163 επ., *Schunemann*, *Ελάχιστες προϋποθέσεις μιας αποτελεσματικής υπεράσπισης σε διεθνικές ευρωπαϊκές ποινικές διαδικασίες*, *ΠοινΔικ* 12/2015, σελ.1055 επ.

⁴² Βλ. *W.De Bondt/G.Vermeulen*, όπ.π., σελ.165.

Β) Επισημάνθηκε το ατυχές της στενής ερμηνείας των δικονομικών δικαιωμάτων του κατηγορούμενου δια της σταδιακής αποσύνδεσης της όλης συζήτησης από το διασυνοριακό χαρακτήρα των υποθέσεων. Η αποσύνδεση αυτή προκύπτει από την προσήλωση στην αναβάθμιση της προστασίας μιας λίστας παραδοσιακών δικαιωμάτων, όπως αυτά που περιέχονται στον Οδικό Χάρτη, δίχως να επεξηγείται επαρκώς γιατί αυτή, ειδικώς, η λίστα δικαιωμάτων σχετίζεται οπωσδήποτε και εξυπηρετεί καλύτερα την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης ώστε να χρήζει ιδιαίτερης μέριμνας⁴³. Κατά την άποψη αυτή η ανύψωση της προστατευτικής εμβέλειας των κλασικών δικαιωμάτων με παράλειψη σύνδεσης αυτών με την προβληματική της συλλογής αποδεικτικού υλικού, η οποία είναι η κατεξοχήν συγκρουόμενη με τα δικονομικά δικαιώματα στις διασυνοριακές υποθέσεις, συνιστά μια χαμένη ευκαιρία θεώρησης των τεχνικών συλλογής του αποδεικτικού υλικού από τη σκοπιά της υπεράσπισης ως συνιστώσας τον αναγκαίο αντίλογο στο σύνθημα της αποτελεσματικής δίωξης⁴⁴

Γ) Επισημάνθηκε -στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση της υπό στ.β κριτικής- το απρόσφορο της εμμονής στον προσδιορισμό του περιεχομένου των δικονομικών δικαιωμάτων, κυριαρχικά, βάσει των απαιτήσεων της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Στο πλαίσιο αυτής της κριτικής υποστηρίχθηκε ότι είναι ανεδαφικό και μη παραγωγικό να γίνεται διαχωρισμός των δικαιωμάτων σε όσα εφαρμόζονται σε υποθέσεις που έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα και σε όσα εφαρμόζονται μόνο στις εγχώριες περιπτώσεις.⁴⁵ Και τούτο διότι οποιοδήποτε δικονομικό μέτρο επαχθές για τα δικαιώματα του κατηγορουμένου μπορεί να τύχει εφαρμογής σε αμφότερες τις περιπτώσεις, αναλόγως των πραγματικών περιστατικών, γεγονός που θα καθιστούσε παράλογο το ενδεχόμενο διατήρησης ενός κοινού, υψηλού επιπέδου προστασίας μόνο στις διασυνοριακές διαδικασίες, αφήνοντας ανέγγιχτες τις εθνικές τοιαύτες.⁴⁶

Ο υποστηρικτής της άποψης αυτής τάσσεται υπέρ των *maximum standards*, εννοουμένων αυτών ως εγγιζόντων το επίπεδο που ανταποκρίνεται στον *συνταγματικό κανόνα του κράτους δικαίου*⁴⁷ και επισημαίνει πως, σε αντίθετη περίπτωση, τα κράτη-μέλη με υψηλότερο των μίνιμουμ εγγυήσεων για τον κατηγορούμενο επίπεδο

⁴³ Βλ. *W.De Bondt/G.Vermeulen*, όπ.π., σελ.164.

⁴⁴ Βλ. *W.De Bondt/G.Vermeulen*, όπ.π., σελ.165.

⁴⁵ Βλ. *S.Steinborn*, όπ.π.,σελ.202-203.

⁴⁶ Βλ. *S.Steinborn*, όπ.π.,σελ.202-203.

⁴⁷ *Rechtstaatsprinzip*, βλ. *S.Steinborn*, όπ.π.,σελ.202.

προστασίας θα υποχρεούνται σε παραίτηση από αυτό, εξαναγκαζόμενα στην εφαρμογή του κοινού ελαχίστου τοιούτου.⁴⁸ Επιπροσθέτως η θέσπιση των maximum standards φαντάζει ως κατάλληλη να περιορίσει το ενδεχόμενο αντιφατικών αποφάσεων μεταξύ ΔΕΕ και ΕυρΔΔΑ καθώς η επιβεβλημένη σύγκλιση αμφοτέρων στο μέγιστο της προστασίας δε θα αφήνει χώρο για αισθητές ερμηνευτικές διαφοροποιήσεις.⁴⁹

Προτού προβούμε σε μια εισαγωγική αποτίμηση της χρησιμότητας του νομικού εργαλείου των Οδηγιών, θα ασκήσουμε την αναγκαία κριτική στα ανωτέρα σημεία αμφισβήτησης της καταλληλότητάς του.

Ειδικότερα επί των Α) και Γ): Οι ελάχιστοι κανόνες θεσπίστηκαν ως τέτοιοι προκειμένου να επιτύχουν τη «σύμπλευση» των εθνικών νομοθεσιών στην κατεύθυνση της παροχής υψηλού μεν επιπέδου προστασίας, στο κατώτατο δυνατό επίπεδο δε. Αυτό το κατώτατο επίπεδο (οφείλει να) είναι απαραβίαστο. Υπό την έννοια αυτή θα μπορούσαμε να αποδώσουμε στους ελάχιστους κοινούς κανόνες την ιδιότητα ενός «διακόπτη αυτόματης διακοπής λειτουργίας», ενός «emergency stop» που ενεργοποιείται κάθε φορά που διαγιγνώσκεται απόπειρα «απαγχονισμού» της ουσίας των δικονομικών δικαιωμάτων, κάθε φορά δηλαδή που ένα κράτος-μέλος παρέχει προστασία κατώτερη του τεθέντος κατώτατου επιπέδου.⁵⁰

Σε αυτό το στοιχειωδώς κατώτατο επίπεδο επιζητείται η ενότητα, η οποία δεν είναι δεδομένη καθώς η ΕΣΔΑ, παρά το αυξημένο τυπικό της κύρος, στερείται πρακτικής αποτελεσματικότητας,⁵¹ καθιστάμενη –ενίοτε- διακοσμητική. Αυτό συμβαίνει διότι η

⁴⁸ Την ερμηνεία αυτή της δράσης των ελαχίστων κοινών κανόνων σε βάρος των ενδεχόμενων υψηλότερων εθνικών στηρίζει στο σημείο **63 της C-399/11 της 26.2.2013 του ΔΕΕ (υπόθεση Melloni)** στο οποίο αναφέρεται «*Consequently, allowing a Member State to avail itself of Article 53 of the Charter to make the surrender of a person convicted in absentia conditional upon the conviction being open to review in the issuing Member State, a possibility not provided for under Framework Decision 2009/299, in order to avoid an adverse effect on the right to a fair trial and the rights of the defence guaranteed by the constitution of the executing Member State, by casting doubt on the uniformity of the standard of protection of fundamental rights as defined in that framework decision, would undermine the principles of mutual trust and recognition which that decision purports to uphold and would, therefore, compromise the efficacy of that framework decision*», διαθέσιμη στην ηλ.διεύθυνση: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62011CJ0399&from=EN>

⁴⁹ Βλ. *S.Steinborn*, όπ.π.,σελ.204.

⁵⁰ Μαθηματικώς η λειτουργία αυτή του κατωτάτου επιπέδου προστασίας θα μπορούσε να εκφραστεί ως εξής: αν υποθέσουμε ότι η παρεχόμενη από τα κράτη μέλη προστασία συμβολίζει το άγνωστο x και το μίνιμουμ της επιβεβλημένης προστασίας ισούται με τη μονάδα (1), τότε οι ελάχιστοι κοινοί κανόνες ενεργοποιούνται όταν $X < 1$.

⁵¹ Βλ. *T.Spronken*, όπ.π.,σελ.214-217.

απόσταση μεταξύ θεωρητικής συμμετοχής των κρατών-μελών στην ΕΣΔΑ και έμπρακτης απόδειξης του σεβασμού τους προς τις επιταγές της δεν είναι αμελητέα.⁵² Στην απόσταση αυτή συμβάλλει καθοριστικά η ανυπαρξία μηχανισμού εποπτείας της συμμόρφωσης της καθημερινής πρακτικής των κρατών-μελών με τα όσα θεσπίζει η ΕΣΔΑ και η ανυπαρξία μηχανισμού εξαναγκαστικής επιβολής των αποφάσεων του ΕυρΔΔΑ, οι οποίες είναι δεσμευτικές μόνο σε επίπεδο πολιτικής καλής θέλησης, όπως μαρτυρά η ύπαρξη πληθώρας αποφάσεων διαγνωστικών επαναλαμβανόμενων παραβιάσεων, δηλωτικών της προκλητικής αδιαφορίας των εθνικών αρμοδίων αρχών να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα.

Η μη δεσμευτικότητα αυτή ευνοείται και από το γεγονός ότι οι αποφάσεις του ΕυρΔΔΑ είναι προϊόν ενασχόλησης με τα περιστατικά της συγκεκριμένης υπόθεσης που άγεται κάθε φορά ενώπιον του, με αποτέλεσμα η εξατομικευμένη κρίση των περιστατικών να καθιστά δύσκολη τη συναγωγή γενικών συμπερασμάτων που να δίνουν την αίσθηση της αυτοδίκαιης υποχρεωτικότητας.⁵³ Μολονότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου συγκεκριμένες αποφάσεις του ΕυρΔΔΑ προκάλεσαν «τεκτονικές» αλλαγές στις εθνικές έννομες τάξεις, όπως η απόφαση-ορόσημο *Salduz κατά Τουρκίας της 27.11.2008* για το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο⁵⁴, και μολονότι αυτές οι αλλαγές θα μπορούσαν να ερμηνευτούν ως τεκμήριο εμπειρικής αποδοχής⁵⁵ και εφαρμογής της νομολογίας του Στρασβούργου από τα κράτη-μέλη, δεν παύει αυτή να είναι αποτέλεσμα σταδιακής και πολυετούς ad hoc πίεσης για αναμόρφωση των εθνικών πρακτικών και όχι απόδειξη συνεκτικής ανάπτυξης διευρωπαϊκών διαδικασιών προς επίτευξη συμμόρφωσης με τις αρχές της Δίκαιης Δίκης και τα συναφή δικαιώματα.⁵⁶

⁵² Βλ. *L.Klimek*, Strengthening Procedural Rights in Criminal Proceedings as a Consequence of Mutual Recognition, σε: *L.Klimek*, Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law, Springer 2017 σελ.586-590, *Puyenbroeck/Vermeulen*, ό.π.σελ.1018-1019, *Ηλ.Αναγνωστόπουλο*, ό.π.σελ.242 ο οποίος εύστοχα επισημαίνει πως το δεδομένο της τυπικής συμμετοχής των κρατών-μελών στην ΕΣΔΑ είναι αναγκαία μεν πλην όχι ικανή συνθήκη αποτελεσματικής προστασίας στην πράξη των δικαιωμάτων που αυτή απονέμει στα ενδιαφερόμενα άτομα και απολήγει στη δημιουργία μιας «χάρτινης αρμονίας» μεταξύ των κρατών-μελών.

⁵³ Βλ. *T. Spronken*, ό.π.σελ.215 ο οποίος σημειώνει ότι *κάθε φορά που το ΕυρΔΔΑ διαπιστώνει παραβίαση των απορρεουσών από την ΕΣΔΑ υποχρεώσεων ενός κράτους-μέλους σπανίως έπεται η in abstracto ανακήρυξη ενός σχετικού εθνικού νόμου ή πρακτικής ως μη συμβατών με την ΕΣΔΑ, με άμεση συνέπεια τη διακριτική ευχέρεια των αρμόδιων εθνικών αρχών για το εάν και σε ποιο βαθμό η εκάστοτε απόφαση του ΕυρΔΔΑ θα έχει πραγματικό αντίκτυπο στα εθνικές έννομες τάξεις.*

⁵⁴ Βλ. κατωτέρω στην οικεία θέση.

⁵⁵ Βλ. *D.Giannoulouopoulos*, Strasbourg Jurisprudence, Law Reform and Comparative Law: A Tale of the Right to Custodial Legal Assistance in Five Countries, Human Rights Law Review, 16/2016, σελ.103-129.

⁵⁶ Βλ. *C.Longridge*, ό.π. σελ.1387

Ενόψει των ανωτέρω μόνο απλουστευτικό μπορεί να χαρακτηριστεί το επιχείρημα του εφησυχασμού στην επάρκεια της ΕΣΔΑ που χρησιμοποιείται για τον κλονισμό της αναγκαιότητας των Οδηγιών. Είναι αναγκαίες ακριβώς διότι είναι ανεπαρκή τόσο η ΕΣΔΑ όσο και το ΕυρΔΔΑ: μετατρέποντας την πάγια νομολογία του Στρασβούργου σε δευτερογενές ενωσιακό δίκαιο να μην δεν κατοχυρώνουν καινοφανή δικαιώματα αλλά πετυχαίνουν να προσδώσουν στα ήδη γνωστά και «τετριμμένα», όπως προσφυώς έχει λεχθεί στη θεωρία, περισσότερη *ορατότητα*⁵⁷. Το επιχείρημα περί ενός μάζιμουμ επιπέδου προστασίας, για το οποίο έγινε λόγος ανωτέρω, με δεδομένες τις υφιστάμενες αποκλίσεις ήδη στο λογικώς πρότερο επίπεδο του μίνιμουμ της προστασίας, φαντάζει ιδανικό σε θεωρητικό επίπεδο αλλά πρακτικά είναι ανώριμο. Λόγω της ανωριμότητάς του αυτής κινδυνεύει να διολισθήσει σε συνθηματολογία περί της ανωτερότητας ενός αλαζονικού εθνοκεντρικού «εγώ», εγκλωβισμένο στο δίπολο των «καλών» εθνικών Συνταγματικών κανόνων και των «κακών» ευρωπαϊκών κανόνων που «επιβουλεύονται» την αδιαπραγμάτευτη ορθότητα της συνταγματικής τάξης.

Επί του **B)**: ο κατάλογος των δικαιωμάτων χρήζει αναμφίβολα βελτιώσεως και ένας εμπλουτισμός του δια της προσθήκης, πέραν των παραδοσιακών και άλλων ρυθμίσεων, όπως επί παραδείγματι ρυθμίσεων περί των τεχνικών συλλογής του αποδεικτικού υλικού, κρίνεται ευκατάς στο βαθμό που θα οδηγήσει σε μια ολιστική προσέγγιση της αποτελεσματικής προστασίας της θέσης του εκ προοιμίου ευάλωτου κατηγορουμένου. Δε θα πρέπει, ωστόσο, αυτή η διάθεση υπέρβασης του κλασικού, σχεδόν στερεοτυπικού, καταλόγου δικαιωμάτων να απολήξει στην υποτίμηση της οικουμενικότητας του περιεχομένου δικαιωμάτων όπως το δικαίωμα μετάφρασης και διερμηνείας, το δικαίωμα πρόσβασης στο συνήγορο, το δικαίωμα γνώσης της κατηγορίας και άλλα συμφυή με το έργο της υπεράσπισης. Ακόμη και αν τα θεωρήσουμε ως ελάσσονα σε σχέση με την επιβεβλημένη διεύρυνσή τους, λόγω της διασυννοριακής φύσης των υποθέσεων, είναι παράλογο να ισχυρίζεται κανείς ότι δίχως ένα ομοιόμορφο έλασσον μπορούμε να φτάσουμε σε ένα αποδοτικότερο μείζον.

2.2.2 Το εύρηστο των Οδηγιών ως συνηγορία υπέρ της επιλογής τους

⁵⁷ Βλ. *V.Mitsilegas*, όπ.π.σελ.161.

Το νομικό εργαλείο των Οδηγιών επελέγη διότι συγκεντρώνει χαρακτηριστικά που το καθιστούν ιδιαιτέρως εύχρηστο και αποτελεσματικό. Πρωτίστως φαντάζει τεχνικά εξόχως ελκυστικό ως δυνάμενο να συγκεράσει αρμονικά την επίτευξη ενός δικαιοκρατικού *minimum* στο πεδίο των δικονομικών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων με το αίτημα μη απαλλοτρίωσης των ιδιαιτεροτήτων των διαφόρων νομικών συστημάτων καθώς, βάσει του άρθρου **288 εδ.γ ΣΛΕΕ**, η παραγόμενη εκ της οδηγίας δέσμευση συμμόρφωσης των κρατών μελών αφορά αποκλειστικά την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος, αφήνοντας την επιλογή του τύπου και των μέσων στην αρμοδιότητα των κρατών-μελών. Η διακριτική αυτή ευχέρεια ως προς την επιλογή των κατάλληλων μέτρων υλοποίησης επιτρέπει μια εναρμονισμένη με τη «φυσιογνωμία» και τις ανάγκες της εκάστοτε εθνικής έννομης τάξης νομοθέτηση και καταργεί το «άλλοθι» της «πολτοποίησης» των ιδιοτυπιών αυτής που πολλάκις αποτέλεσε «σημαία» των κρατών για τη δικαιολόγηση της αποχής τους από σχετικές νομοθετικές πρωτοβουλίες.

Δευτερευόντως, οι προβλέψεις των Οδηγιών έχουν *άμεσο αποτέλεσμα*⁵⁸ το οποίο μεταφράζεται σε απευθείας επίκλησή τους ενώπιον των εθνικών αρχών και απόλαυση του προβλεπόμενου από αυτές επιπέδου προστασίας σε περίπτωση που το κράτος-μέλος είτε δε μερίμνησε να προσαρμόσει την εθνική νομοθεσία στις απαιτήσεις των Οδηγιών είτε την προσάρμοσε εν μέρει, κατά τρόπο ανεπαρκή. Η αμεσότητα αυτή παρίσταται εύλογη καθώς, σε διαφορετική περίπτωση, η δέσμευση επίτευξης του στόχου των οδηγιών θα εξέπιπτε σε μια κατ' ευφημισμόν υποχρεωτικότητα, υποκρύπτουσα την αληθώς μόνη υφιστάμενη ευρεία διακριτική ευχέρεια, καθιστώντας το άρθρο **288 εδ.γ της ΣΛΕΕ** γράμμα κενό.

Τα ανωτέρω χαρακτηριστικά της ευελιξίας και αμεσότητας συμπληρώνει η δυνατότητα της Επιτροπής να κινήσει, σε περίπτωση παραβίασης των υποχρεώσεων που δημιουργούν οι Οδηγίες, όπως λ.χ. σε περίπτωση μη μεταφοράς τους στο εθνικό δίκαιο, τη διαδικασία ενώπιον του ΔΕΕ η οποία μπορεί να καταλήξει ακόμη και στην επιβολή προστίμου σύμφωνα με το άρθρο **260 ΣΛΕΕ**.⁵⁹ Η εποπτική αυτή

⁵⁸Βλ. *V.Mitsilegas*, *EU Criminal Law after Lisbon: Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe*, Bloomsbury Publishing, 2016, σελ.175-176.

⁵⁹ Άρθρο **260 ΣΛΕΕ**: « **1.** Εάν το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαπιστώσει ότι κράτος μέλος έχει παραβεί υποχρέωσή του εκ των Συνθηκών, το κράτος αυτό οφείλει να λάβει τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της αποφάσεως του Δικαστηρίου. **2.** Εάν η Επιτροπή κρίνει ότι το συγκεκριμένο κράτος μέλος δεν έλαβε τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της αποφάσεως του Δικαστηρίου, μπορεί να προσφύγει στο Δικαστήριο αφού παράσχει στο κράτος αυτό τη δυνατότητα να υποβάλει τις

αρμοδιότητα της Επιτροπής έχει περιεχόμενο ευρύτερο του απλού ελέγχου του τμήματος της εθνικής νομοθεσίας που αφορά αποκλειστικά στην ενσωμάτωση της Οδηγίας, επεκτεινόμενη στην παρακολούθηση του συνόλου της λειτουργίας των δικονομικών συστημάτων των κρατών-μελών μέσω της οποίας θα είναι εφικτή η αξιολόγηση της αποτελεσματικής ή μη ενσωμάτωσης.⁶⁰

Η ελκυστικότητα αυτή του νομικού εργαλείου των οδηγιών δε συνδυάζεται με ένα εξίσου αποδεκτό ιδεολογικό υπόβαθρο καθώς δριμεία κριτική⁶¹ έχει ασκηθεί στη λειτουργία τους ως τεθειμένων στην υπηρεσία της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, ο ιδεολογικός εξωραϊσμός της οποίας δεν αρκεί για να αναιρέσει, κατά τους επικριτές της, τη θλιβερή διαπίστωση της τυφλής υπακοής στα κελεύσματα της αποτελεσματικότητας της πράξης, ήτοι την υλοποίηση των εκάστοτε συμφερόντων των κρατών μελών.⁶² Μολονότι ορθή στον πυρήνα της η εν λόγω κριτική, δε θα πρέπει να παροράται το γεγονός πως μια εμμονική προσήλωση σε ρομαντισμούς αλλοτινών εποχών είναι το ίδιο επιβλαβής, τείνουσα να καταστήσει το ποινικό δίκαιο ανεδάφικό οραματισμό ξεπερασμένο από την ταχύτητα των εξελίξεων.

Η προσανατολισμένη στις απαιτήσεις της συνεργασίας των κρατών σύλληψη της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης δε θα πρέπει να εξοβελίζεται αλλά να επαινείται στο βαθμό που συμβάλλει στην ερμηνεία του άρθρου 82 παρ.2 ΣΛΕΕ με θετικό πρόσημο, από την σκοπιά του κατηγορουμένου, σκοπούσα την εξισορρόπηση των συνεπειών των αυτοματοποιημένων συνεργασιών στον ευρωπαϊκό χώρο, αποδεικνύοντας περίτρανα πως η σχέση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, συστατικής της αμοιβαίας αναγνώρισης, με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι σχέση *συμβίωσης*⁶³. Αποδεικτική της συμβιωτικής αυτής σχέσης και της λειτουργίας

παρατηρήσεις του. Προσδιορίζει το ύψος του κατ' αποκοπήν ποσού ή της χρηματικής ποινής που οφείλει να καταβάλει το κράτος μέλος και το οποίο η Επιτροπή κρίνει κατάλληλο για την περίπτωση. Εάν το Δικαστήριο διαπιστώσει ότι το συγκεκριμένο κράτος μέλος δεν συμμορφώθηκε με την απόφασή του, μπορεί να του επιβάλει την καταβολή κατ' αποκοπήν ποσού ή χρηματικής ποινής. Η διαδικασία αυτή δεν θίγει το άρθρο 259».

⁶⁰ Βλ. *V.Mitsilegas*, όπ.π., σελ.175 επ.

⁶¹ Βλ. *Schunemann*, Ελάχιστες προϋποθέσεις μιας αποτελεσματικής υπεράσπισης σε διεθνικές ευρωπαϊκές ποινικές διαδικασίες, ΠοινΔικ 12/2015, σελ.1055 επ..ο οποίος χαρακτηρίζει την υιοθέτηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο πεδίο του ποινικού δικαίου ως μια «*μεγάλη ευρωπαϊκή αποτυχία, μια αποδόμηση του δημοκρατικού Κράτους δικαίου*», *Χ.Μυλωνόπουλο*, Το Ευρωπαϊκό Ποινικό δίκαιο μετά τη συνθήκη της Λισαβόνας, ΠοινΧρον ΞΑ/2011, σελ.81 επ.

⁶² Βλ. *Schunemann*, όπ.π.σελ.1061 ο οποίος δηκτικά αποδίδει στα όργανα εκτέλεσης των κρατών-μελών την ιδιότητα των «δικαστικών κλητήρων» των αιτούντων κρατών.

⁶³ Βλ. *V.Mitsilegas*, *The Symbiotic Relationship Between Mutual Trust and Fundamental Rights in Europe's Area of Criminal Justice*, *New Journal of Criminal Law* 6 (4), 2015, σελ.457 επ.

των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως πηγής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης είναι και η κατασκευή από το ΔΕΕ, σε απόλυτη σύμπτωση με το ΕυρΔΔΑ, *αυτόνομων εννοιών*⁶⁴ που βαίνουν πέραν του στόχου της εναρμόνισης και εισάγουν, διευρύνοντας το πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων, ένα στοιχείο *ομοιομορφίας* στη δικαστική συνεργασία εντός ΕΕ, αναφορικά λ.χ. με το χαρακτηρισμό κάποιου ως υπόπτου ή κατηγορουμένου, το είδος των διαδικασιών στις οποίες εφαρμόζονται κ.α.

Όπως καθίσταται σαφές η επιλογή της ανάδειξης της αμοιβαίας αναγνώρισης ως μιας εύπλαστης «πρώτης ύλης» στη διάθεση των κρατών-μελών για τη δόμηση του πολυπόθητου ΧΕΑΔ -και η προς το σκοπό αυτό κατ' εξακολούθηση κατοχή περίοπτης θέσης στα Προοίμια των σχετικών νομοθετικών κειμένων πρωτογενούς και δευτερογενούς ευρωπαϊκού δικαίου⁶⁵ - δεν ήταν τυχαία αλλά αποτέλεσμα διάγνωσης και απόπειρας προλήψεως των προβλημάτων που συνάπτονται με την υπόσταση της ιδεολογικά φορτισμένης έννοιας της εθνικής κυριαρχίας των κρατών μελών εντός του υπερεθνικού πλαισίου του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου και των αντανakλάσεων τους στο πεδίο του ευρωπαϊκού ποινικού δικονομικού δικαίου.

3. Γλωσσικά σύνορα στην Ενωμένη Ευρώπη: αποδομώντας τη μονοσήμαντη θεώρησή τους ως αποσταθεροποιητικών παραγόντων της ποινικής διαδικασίας.

Η οδηγία 2010/64ΕΕ⁶⁶ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην ποινική διαδικασία επιχειρεί να αποδομήσει την μονόπλευρη-συνεπεία, πέραν των υπαρκτών διαδικαστικών δυσλειτουργιών, του ψυχολογικού αντίκτυπου της αβεβαιότητας που προκαλεί η εμπλοκή με μια άγνωστη έννομη τάξη- θεώρηση της γλωσσικής πολυμορφίας στην Ε.Ε ως αποσταθεροποιητικού παράγοντα της ποινικής διαδικασίας και, θέτοντας στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τον αλλόγλωσσο κατηγορούμενο,

⁶⁴ Βλ. . V.Mitsilegas, όπ.π.σελ.473-474.

⁶⁵ Χαρακτηριστική η διατύπωση του **σημείου 3 του Προοιμίου της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ** για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης: «*Η υλοποίηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων επί ποινικών υποθέσεων προϋποθέτει ότι τα κράτη μέλη διακατέχονται από αμοιβαία εμπιστοσύνη όσον αφορά τα συστήματά τους για την απονομή ποινικής δικαιοσύνης. Ο βαθμός της αμοιβαίας αναγνώρισης εξαρτάται κατά πολύ από μια σειρά παραμέτρων, που περιλαμβάνουν μηχανισμούς προστασίας των δικαιωμάτων των υπόπτων ή των κατηγορουμένων και τον καθορισμό κοινών ελάχιστων προτύπων, αναγκαίων για τη διευκόλυνση της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης*». Η ακριβώς ίδια διατύπωση ανευρίσκεται και στο **σημείο 4 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ** περί του δικαιώματος πρόσβασης στο συνήγορο.

⁶⁶ ΕΕ L 280 της 26.10.2010.

καταδεικνύει πως το ευάλωτο της θέσης του (οφείλει να) επιτελεί ρόλο ενισχυτικό και όχι εκφυλιστικό των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του.

3.1 Το χρονικό της γένεσης της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ⁶⁷

Ως ελέγχθη ανωτέρω, η οδηγία 2010/64/ΕΕ εξεδόθη σε εκτέλεση του μέτρου Α⁶⁸ του Οδικού Χάρτη φιλοδοξώντας να αποτελέσει το πρώτο νομοθετικό βήμα προς την κατεύθυνση ενίσχυσης των δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων στο νέο ενωσιακό περιβάλλον που δημιούργησε η Συνθήκη της Λισαβόνας.

Η διαμόρφωση του τελικού κειμένου της Οδηγίας υπήρξε επεισοδιακή. Η αρχή έγινε, υπό το προ της Συνθήκης της Λισαβόνας καθεστώς, με την υποβολή από την Επιτροπή Πρότασης απόφασης-πλαίσιο για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στις ποινικές διαδικασίες την 9η Ιουλίου 2009.⁶⁹ Η υιοθέτηση, ωστόσο, της εν λόγω Πρότασης με τη μορφή της απόφασης-πλαίσιο κατέστη εκ των πραγμάτων ανέφικτη καθώς την 1^η Δεκεμβρίου 2009 ετέθη σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβόνας η οποία αντικατέστησε τα νομικά εργαλεία του παλαιού άρθρου 34 παρ.2 ΣυνθΕΕ, μεταξύ των οποίων και οι Αποφάσεις-Πλαίσιο, με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 288 ΣΛΕΕ, ήτοι τις Οδηγίες, οι οποίες υπέκειτο στην οριζόμενη στο άρθρο 294 ΣΛΕΕ συνήθη νομοθετική διαδικασία της συναπόφασης Συμβουλίου και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, κατόπιν πρότασης της Επιτροπής.⁷⁰

Κατέστη αναγκαία, κατόπιν αυτών, η επανεκκίνηση της διαδικασίας για την κατάρτιση σχεδίου Πρότασης Οδηγίας. Το πρόβλημα που ανέκυψε αφορούσε στο υποκείμενο της ανάληψης του σχετικού εγχειρήματος και συγκεκριμένα στο εάν η Επιτροπή θα συνέχιζε να έχει τα «σκήπτρα» της πρωτοβουλίας, όπως επέτασσε ο Οδικός Χάρτης για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και

⁶⁷ Για μια σύντομη ιστορική αναδρομή βλ. *Steven Cras/Luca De Matteis, The Directive on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings, eucrim 4/2010, Ηλ.Αναγνωστόπουλο, Στη Βαβέλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η οδηγία 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην ποινική διαδικασία, ΠοινΧρονΞΣΤ/2016, σελ.241 επ.*

⁶⁸ Βλ. **σημείο 12 του Προοιμίου**: «*Η παρούσα οδηγία σχετίζεται με το μέτρο Α του οδικού χάρτη. Η οδηγία θεσπίζει κοινούς ελάχιστους κανόνες προς εφαρμογή στα πεδία της διερμηνείας και της μετάφρασης σε ποινικές διαδικασίες, ούτως ώστε να ενισχύσει την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών.*»

⁶⁹ COM (2009) 338 final, 8.7.2009

⁷⁰ Βλ. Κιούπη/Παπαδοπούλου/Μουζάκη Το Ποινικό Δίκαιο μετά της Συνθήκης της Λισαβόνας, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ.109-137.

κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες⁷¹ και όπως, εύλογα, θα ανέμενε κανείς δεδομένης της - δικής της εμπνεύσεως- προγενέστερης και κατηγορημένης πλέον Πρότασης απόφασης-πλαισίου την οποία όφειλε η ίδια να αντικαταστήσει ή εάν, αντιθέτως, τα Κράτη-Μέλη θα έκαναν, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 76 ΣΛΕΕ,⁷² χρήση της νομοθετικής πρωτοβουλίας.⁷³

Περί τα τέλη του 2009 η Επιτροπή είχε αποκλειστικά υπηρεσιακά καθήκοντα δεδομένου ότι η θητεία της έως τότε επιτροπής «Barroso-1» είχε λήξει. Η συγκυρία της αβεβαιότητας περί του ακριβούς χρονικού σημείου συγκρότησης της νέας Επιτροπής καθώς και οι φόβοι πως η παρέλευση μεγάλου χρονικού διαστήματος έως την επίσημη άσκηση των αρμοδιοτήτων της θα απέβαινε σε βάρος του θετικού κλίματος που είχε δημιουργηθεί με την καταρχήν αποδοχή του σχεδίου κειμένου Πρότασης απόφασης πλαισίου⁷⁴ οδήγησε τη Σουηδική Προεδρία στην πρόκριση της λύσης της νομοθετικής πρωτοβουλίας εκ μέρους των κρατών-μελών.⁷⁵

Τον Ιούλιο του 2009 δεκατρία κράτη-μέλη ανέλαβαν τη σχετική πρωτοβουλία βάσει του άρθρου 76 ΣΛΕΕ και υπέβαλαν Πρόταση Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στις ποινικές διαδικασίες. Το εν λόγω κείμενο αποτέλεσε σχεδόν πιστή αντιγραφή του πρώτου κειμένου της Πρότασης για απόφαση-πλαίσιο επί του οποίου είχε υπάρξει συμφωνία τον Οκτώβριο του 2009 και προωθήθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Επιτροπή βάσει του άρθρου 294 ΣΛΕΕ.⁷⁶ Παρά το γεγονός ότι η προπαρασκευαστική της Οδηγίας διαδικασία φαινόταν να βαίνει ομαλά προς την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος, η νεοσυσταθείσα Επιτροπή παρουσίασε στις 9 Μαρτίου 2010⁷⁷ νέα, δική της Πρόταση Οδηγίας, μολοντί γνώριζε την ύπαρξη παράλληλης Πρότασης των κρατών-μελών. Η ενέργεια αυτή προκάλεσε τις αντιδράσεις της Ισπανικής Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και μερίδας των

⁷¹ Βλ. σημείο 3 του Ψηφίσματος της 30.11.2009: «*Η Επιτροπή καλείται να υποβάλει προτάσεις όσον αφορά τα μέτρα που περιλαμβάνονται στον οδικό χάρτη και να εξετάσει τη δυνατότητα να υποβάλει την Πρόσπινη Βίβλο που αναφέρεται στο σημείο ΣΤ.*»

⁷² **Άρθρο 76 ΣΛΕΕ:** «*Οι πράξεις οι οποίες προβλέπονται στα κεφάλαια 4 και 5, καθώς και τα μέτρα που προβλέπονται στο άρθρο 74, τα οποία διασφαλίζουν τη διοικητική συνεργασία στους τομείς που καλύπτονται από τα κεφάλαια αυτά, θεσπίζονται: α) μετά από πρόταση της Επιτροπής, ή β) μετά από πρωτοβουλία του ενός τετάρτου των κρατών μελών.*»

⁷³ Βλ. *Steven Cras/Luca De Matteis*, ό.π., σελ.154

⁷⁴ Βλ. ανωτέρω, υποσημ.10

⁷⁵ Βλ. *Steven Cras/Luca De Matteis*, ό.π., σελ.154

⁷⁶ Βλ. *Steven Cras/Luca De Matteis*, ό.π., σελ.154, *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, ό. π., σελ.244.

⁷⁷ COM (2010) 82 final.

κρατών-μελών τα οποία επιχειρηματολόγησαν περί του άσκοπου της ύπαρξης μιας νέας παράλληλης πρότασης, δίνοντας έμφαση στην επιβραδυντική της όλης διαδικασίας σύγκυση που θα προκαλούσε αυτή η -ενδεικτική διάθεσης άτυπου «ανταγωνισμού»- παραλληλία των Προτάσεων Οδηγιών και στην ιδιαίτερος *περίεργη* εντύπωση που θα αποκόμιζε ο «έξω κόσμος» και ιδίως τα εθνικά Κοινοβούλια τα οποία θα καλούνταν να ελέγξουν τη συμβατότητα δύο παρόμοιου περιεχομένου κειμένων με την αρχή της επικουρικότητας.⁷⁸

Πηγή της απόφασης της Επιτροπής να εμμείνει στην προώθηση της Πρότασής της και να μην τείνει «ευήκοον ους» στις φωνές περί αναγκαιότητας μη υπονόμησης της απορρέουσας από το άρθρο 4 παρ.3 ΣΕΕ⁷⁹ αγωγής συνεργασίας ευρωπαϊκών οργάνων και κρατών-μελών, ήταν πρωτίστως η σκοπιμότητα του εξαναγκασμού του Συμβουλίου σε επίτευξη ομοφωνίας⁸⁰ αναφορικά με τις προταθείσες από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τροπολογίες επί των οποίων η Επιτροπή είχε γνωμοδοτήσει αρνητικά -προϋπόθεση που δεν ετίθετο στην αντίστοιχη νομοθετική πρωτοβουλία των κρατών-μελών- και δευτερευόντως η επιθυμία της Επιτροπής να περιφρουρήσει και να ενδυναμώσει την «εικόνα»⁸¹ της ως οργάνου δεδομένα ευαισθητοποιημένου επί των ζητημάτων προστασίας των δικονομικών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων.

Το κείμενο της Πρότασης Οδηγίας της Επιτροπής ήταν έτι περισσότερο προστατευτικό⁸² για τους υπόπτους και κατηγορουμένους εν συγκρίσει με το αντίστοιχο των κρατών-μελών, ωστόσο, κατά την προώθησή του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών Δικαιοσύνης και Εσωτερικών

⁷⁸ Βλ. *Steven Cras/Luca De Matteis*, ό.π., σελ.155

⁷⁹ Βλ. Άρθρο 4 **Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση(εφεξής ΣΕΕ) παρ.3**: «Σύμφωνα με την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας, η Ένωση και τα κράτη μέλη εκπληρώνουν τα εκ των Συνθηκών καθήκοντα βάσει αμοιβαίου σεβασμού και αμοιβαίας συνεργασίας.»

⁸⁰ Βλ. Άρθρο **294 παρ.9 ΣΛΕΕ**: «Το Συμβούλιο αποφασίζει ομόφωνα για τις τροπολογίες για τις οποίες η Επιτροπή έχει εκφέρει αρνητική γνώμη.», βλ. και *Steven Cras/Luca De Matteis*, ό.π., σελ.155

⁸¹ Βλ. *Steven Cras/Luca De Matteis*, ό.π., σελ.155 όπου γλαφυρά αποδίδεται η μέριμνα αυτής της Επιτροπής ως «*image building*».

⁸² Βλ. COM (2010) 82 final, σελ.13-15. Η μέριμνα της Επιτροπής για εξύψωση του επιπέδου προστασίας των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και πληρέστερη κατάστρωση των σχετικών διατάξεων προκύπτει από τη συγκριτική μελέτη των δύο προτάσεων Οδηγιών. Στην Πρόταση της Οδηγίας της Επιτροπής προσετέθη στο άρθρο 2 παρ.1 η έννοια της **χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση** παροχής διερμηνείας που δεν υπήρχε στο κείμενο των κρατών-μελών ενώ και στο άρθρο 5 παρ.2 περί αποτελεσματικότητας και ποιότητας της διερμηνείας και μετάφρασης υπήρχε ρητή αναφορά στην **αναγκαιότητα εκπαίδευσης όλων των εμπλεκόμενων στην ποινική διαδικασία προσώπων** ώστε ο κατηγορούμενος να είναι σε θέση να καταλάβει την διαδικασία και να αντιληφθεί το ρόλο των διερμηνέων και μεταφραστών.

Υποθέσεων (LIBE) προκρίθηκε η επιλογή του κειμένου των κρατών-μελών ως κειμένου βάσης επί του οποίου θα κατατίθεντο και οι σχετικές τροπολογίες.

Η επιλογή αυτή της Επιτροπής LIBE ήταν αποτέλεσμα υπολογισμού πρακτικών σκοπιμοτήτων όπως, λόγω χάρη, η προοπτική ταχύτατης συμφωνίας -δεδομένων των ποιοτικά υποδεέστερων επιπέδων προστασίας έναντι της Πρότασης Οδηγίας της Επιτροπής- και στάθμισης των δεδομένων της πολιτικής ανάγνωσης της συγκυρίας και συγκεκριμένα της λήψης υπόψη της καταφατικής θέσης που έλαβε τόσο το Ηνωμένο Βασίλειο όσο και η Ιρλανδία αναφορικά με το περιεχόμενο, κατάφαση η οποία δεν έπρεπε να θεωρείται δεδομένη σε αντίθετη περίπτωση.⁸³

Σημειωτέον ότι κατά τη διάρκεια των τριμερών διαβουλεύσεων μεταξύ Συμβουλίου, Κοινοβουλίου και Επιτροπής «διασταύρωσαν τα ξίφη τους» δύο ιδεολογικά εκ διαμέτρου αντίθετες στάσεις: το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η Επιτροπή τάχθηκαν υπέρ μιας περισσότερο *ιδεαλιστικής* προσέγγισης με γνώμονα την επαρκέστερη προστασία των δικαιωμάτων των κατηγορουμένων ενώ, αντιθέτως, το Συμβούλιο υιοθέτησε, αναφορικά με τις δυσκολίες ενσωμάτωσης της Οδηγίας στις εθνικές έννομες τάξεις, μια στάση *αμιγώς πραγματιστική* με αιχμή του επιχειρηματολογικού δόρατος το αναμενόμενο και διόλου αμελητέο κόστος εφαρμογής για τα κράτη-μέλη.⁸⁴

3.2 ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ

3.2.1 Πεδίο εφαρμογής

Οι διατάξεις της Οδηγίας συμπληρώνουν ένα ήδη υπαρκτό πλαίσιο κατοχύρωσης του δικαιώματος μετάφρασης και διερμηνείας. Συγκεκριμένα στο άρθρο **5 παρ.2 της ΕΣΔΑ** προβλέπεται ότι *«Παν συλληφθέν πρόσωπον δέον να πληροφορηθεί κατά το δυνατόν συντομώτερον και εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί, τους λόγους της συλλήψεώς του ως και πάσαν διατυπωμένην εναντίον του κατηγορίαν»* ενώ το άρθρο **6 παρ.3** ορίζει ότι *«Ειδικότερον, πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα : α. όπως πληροφορηθή, εν τη βραχυτέρα προθεσμία εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί και εν*

⁸³ Βλ. Steven Cras/Luca De Matteis, όπ.π.σελ.155.

⁸⁴ Βλ. Steven Cras/Luca De Matteis, όπ.π.σελ.156.

λεπτομερεία την φύσιν και τον λόγον της εναντίον του κατηγορίας.....ε. να τύχη **δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως**, εάν δεν εννοεί ή δεν ομιλεί την χρησιμοποιουμένην εις το δικαστήριο γλώσσαν....». Κατοχύρωση των γλωσσικών δικαιωμάτων στην ποινική διαδικασία υφίσταται και στη διάταξη του άρθρου **14 παρ.3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα** (εφεξής ΔΣΑΠ) το οποίο διαλαμβάνει ότι «*Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα απολαύει, σε πλήρη ισότητα τις ακόλουθες τουλάχιστον εγγυήσεις: α) να πληροφορηθεί το συντομότερο δυνατό σε γλώσσα που κατανοεί και λεπτομερώς, τη φύση και τους λόγους της κατηγορίας εναντίον του...στ) να έχει την ελεύθερη συνδρομή μεταφραστή, εάν δεν μιλάει ή δεν καταλαβαίνει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο ακροατήριο*».

Το πεδίο⁸⁵ εφαρμογής της Οδηγίας προσδιορίζεται στο **άρθρο 1 παρ.1** το οποίο ορίζει ότι το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης «*ισχύει κατά την ποινική διαδικασία και κατά τη διαδικασία εκτέλεσης του Ευρωπαϊκού Εντάλματος σύλληψεως*», θεωρουμένης της προβλέψεως αυτής συνδυαστικώς προς τα σημεία 14-15 και 33 του Προοιμίου τα οποία διακηρύσσουν την πρωτοκαθεδρία της ΕΣΔΑ και της νομολογίας του ΕυρΔΔΑ και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΔΕΕ) υπό το φως των οποίων πρέπει να ερμηνεύονται οι διατάξεις της οδηγίας και προς τα οποία επιτελεί ρόλο υποστηρικτικό η εν λόγω Οδηγία.

Λαμβανομένου υπόψη ότι η οδηγία δεν περιέχει ορισμό⁸⁶ αναφορικά με το ποιες διαδικασίες υπάγονται στην έννοια «ποινική διαδικασία», η προσθήκη της πρόβλεψης παροχής των δικαιωμάτων μετάφρασης και διερμηνείας και στη διαδικασία του ΕΕΣ ήταν επιβεβλημένη και επεξέτεινε την προστατευτική εμβέλειά τους πέραν των ορίων της ΕΣΔΑ καθώς η τελευταία δεν περιέχει πρόβλεψη σχετική με την εφαρμογή των εγγυήσεων της στις διαδικασίες έκδοσης και εκτέλεσης ΕΕΣ λόγω του διφορούμενου στη θεωρία ζητήματος της φύσης τους ως μη αμιγώς ποινικών.⁸⁷

Σημειωτέον ότι η σύνδεση της απλουστευμένης διαδικασίας παράδοσης του εκζητουμένου βάσει ΕΕΣ, όπου η λήψη της τελικής απόφασης ανήκει στην

⁸⁵ Βλ. *Ηλ.Αναγνωστόπουλο*, ό.π.σελ.244 επ., *Αρβανίτη*, Το δικαίωμα στη διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία και η σχετική Οδηγία 2010/64/ΕΕ, ΠοινΔικ7/2013, σελ.640 επ.,

⁸⁶ Βλ. *Steven Cras/Luca De Matteis*, ό.π., σελ.157, *Ηλ.Αναγνωστόπουλο*, ό.π, σελ.245.

⁸⁷ Βλ. *Αρβανίτη*, ό.π, σελ.645, *Ηλ.Αναγνωστόπουλο*, ό.π, σελ.245, *Βασιλακάκη*, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και έκδοση, ΠοινΔικ 2004, σελ.206 επ.

αρμοδιότητα του δικαστικού συμβουλίου, με την παραδοσιακή μορφή της έκδοσης της οποίας η ιδιαίτερη φυσιογνωμία έχει πολιτική απόχρωση, δεν είναι προϊόν ατυχούς ταύτισης της ουσίας των δύο διαδικασιών αλλά συνεκτίμησης του κατ' αποτέλεσμα πανομοιότυπου σκοπού τον οποίο επιτελούν, δηλαδή την παράδοση του εκζητουμένου στο εκζητούν κράτος με σχεδόν πανομοιότυπο αποτέλεσμα την περιαγωγή του τελευταίου σε καθεστώς αντίστοιχο του κατηγορουμένου αναφορικά με το ευάλωτο της θέσης του και τη διακινδύνευση της ορθής άσκησης των δικαιωμάτων που αυτή συνεπάγεται.

Κατά την οριοθέτηση του χαρακτήρος μιας διαδικασίας ως ποινικής ή μη βαρύνοντα ρόλο διαδραματίζει η -καταλύουσα τα παρατηρούμενα στην πράξη αντανακλαστικά «αντιδραστικού» εθνικού νομικού συντηρητισμού- *αυτόνομη*⁸⁸ ερμηνεία του ΕΔΔΑ η οποία θέτει εκποδών το ανεπαρκές τυπικό κριτήριο του ρητού προσδιορισμού μιας διαδικασίας ως ποινικής από την εθνική νομοθεσία και αποδίδει έμφαση στο ουσιαστικό κριτήριο, τη διάγνωση της de facto εξίσωσής της με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ποινικού δικαίου, όπως αυτά προσδιορίζονται προεχόντως από τη φύση της παράβασης και τη βαρύτητα των απειλούμενων κυρώσεων, σύμφωνα με τα διαμορφωθέντα κριτήρια Engel⁸⁹, των οποίων δεν απαιτείται σωρευτική συνδρομή, της διαζευκτικής ούσης ικανοποιητικής για τους προστατευτικούς σκοπούς της ΕΣΔΑ.

Στην απόφαση-ορόσημο αυτή που αφορούσε την επιβολή πολλαπλών κυρώσεων του στρατιωτικού πειθαρχικού δικαίου το ΕυρΔΑΑ, αναφορικά με την επικαλούμενη εφαρμογή και παράβαση του άρθρου 6 παρ.1 ΕΣΔΑ σε αυτή την ειδική κατηγορία πειθαρχικών αδικημάτων, αναγνώρισε πρωτίστως *την ελευθερία των κρατών, ως θεματοφυλάκων του δημοσίου συμφέροντος, να ιδρύουν και να διατηρούν τη διάκριση μεταξύ ποινικού και πειθαρχικού δικαίου και να χαράσσουν τη διαχωριστική γραμμή υπό προϋποθέσεις. Η ελευθερία αυτή του χαρακτηρισμού μιας πράξης ή παράλειψης ως ποινικού αδικήματος καταρχήν εκφεύγει του ελέγχου του Δικαστηρίου*⁹⁰. Διευκρίνισε

⁸⁸ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, ό.π., σελ.244-245.

⁸⁹ Βλ. απόφαση-ορόσημο Engel and others v. The Netherlands, v.5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72 της 8.6.1976, παρ.70-82., διαθέσιμη στην ηλ.διεύθυνση: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57479"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

⁹⁰ Βλ. **παρ.81 της αποφάσεως**: «*The Convention without any doubt allows the States, in the performance of their function as guardians of the public interest, to maintain or establish a distinction between criminal law and disciplinary law, and to draw the dividing line, but only subject to certain conditions. The Convention leaves the States free to designate as a criminal offence an act or omission*

ότι για την εκτίμηση του κατά πόσο μια πειθαρχικής φύσεως κύρωση καταλήγει τελικώς να είναι, κατ' ουσίαν, ποινική είναι απαραίτητη η γνώση της κατηγοριοποίησης του αδικήματος στην εθνική νομοθεσία ως ποινικού ή πειθαρχικού ή ποινικού και πειθαρχικού ταυτοχρόνως αλλά μόνο ως σημείο εκκίνησης⁹¹ (στην πορεία προς τη διάγνωση του κρυφοποινικού χαρακτήρα της κύρωσης). Διακήρυξε την αναμφισβήτητη σχετικότητα των ενδεικτών και την αναγκαιότητα συνεκτίμησής τους υπό το πρίσμα του κοινού παρονομαστή της συναφούς νομοθεσίας των κρατών-μελών και κατέληξε στο ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη η ίδια η φύση του αδικήματος και ο βαθμός σοβαρότητας της ποινής που ενδέχεται να υποστεί ο ενδιαφερόμενος ειδάλλως ο έλεγχος εκ μέρους του Δικαστηρίου θα ήταν απατηλός⁹². Επί της διαζευκτικής συνδρομής των ανωτέρω κριτηρίων χαρακτηριστικό είναι το σκεπτικό της απόφασης *Grande Stevens* και λοιποί κατά *Ιταλίας* της 4^{ης} Μαρτίου 2104⁹³. Στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο επανέλαβε την πάγια νομολογία του, σύμφωνα με την οποία, «για να διαγνωστεί η ύπαρξη «κατηγορίας ποινικής φύσεως», πρέπει να ληφθούν υπόψη τρεις παράγοντες: ο νομικός χαρακτηρισμός του μέτρου στο εθνικό δίκαιο, η ίδια η φύση του μέτρου και η φύση και ο βαθμός αυστηρότητας της "ποινής". Επιπλέον, τα κριτήρια αυτά είναι διαζευκτικά και όχι σωρευτικά: για την εφαρμογή του άρθρο 6, όσον αφορά την έννοια της ποινικής κατηγορίας αρκεί ότι το εν λόγω αδίκημα θα πρέπει, λόγω της φύσης του, να είναι «ποινικό» από την άποψη της Σύμβασης, ή θα έπρεπε να καταστήσει τον ενδιαφερόμενο υπεύθυνο για κυρώσεις οι οποίες, λόγω της φύσης και της σοβαρότητάς τους, ανήκουν γενικά στην ποινική σφαίρα. Αυτό, όμως,

not constituting the normal exercise of one of the rights that it protects. This is made especially clear by Article 7 (art. 7). Such a choice, which has the effect of rendering applicable Articles 6 and 7 (art. 6, art. 7), in principle escapes supervision by the Court. »

⁹¹ Βλ. **παρ.82** : «*In this connection, it is first necessary to know whether the provision(s) defining the offence charged belong, according to the legal system of the respondent State, to criminal law, disciplinary law or both concurrently. This however provides no more than a starting point. »*

⁹² Βλ. **παρ.82**: «*The very nature of the offence is a factor of greater import...However, supervision by the Court does not stop there. Such supervision would generally prove to be illusory if it did not also take into consideration the degree of severity of the penalty that the person concerned risks incurring.»*

⁹³Βλ. *Grande Stevens and others v.Italy*, v.18640/10, 4.3.2014, **παρ. 94** : « *The Court reiterates its established case-law that, in determining the existence of a “criminal charge”, it is necessary to have regard to three factors: the legal classification of the measure in question in national law, the very nature of the measure, and the nature and degree of severity of the “penalty” (see Engel and Others v. the Netherlands, 8 June 1976, § 82, Series A no. 22). Furthermore, these criteria are alternative and not cumulative ones: for Article 6 to apply in respect of the words “criminal charge”, it suffices that the offence in question should by its nature be “criminal” from the point of view of the Convention, or should have made the person concerned liable to a sanction which, by virtue of its nature and degree of severity, belongs in general to the “criminal” sphere. This, however, does not exclude a cumulative approach where separate analysis of each criterion does not make it possible to reach a clear conclusion as to the existence of a “criminal charge”* διαθέσιμη στην ηλ.διεύθυνση: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-141794"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

δεν αποκλείει μια προσέγγιση περί σωρευτικής συνδρομής όπου η χωριστή ανάλυση κάθε κριτηρίου δεν επιτρέπει να καταλήξουμε σε σαφή συμπεράσματα ως προς την ύπαρξη "κατηγορία ποινικής φύσεως". Υπό αυτό το πρίσμα η Οδηγία 2010/64/ΕΕ τυγχάνει εφαρμοστέα και στις παρ' ημίν τύποις μεν διοικητικές διαδικασίες, ουσία δε ποινικές⁹⁴.

Στην **παρ.2 του άρθρου 1**, η οποία δεν είναι υπόδειγμα μεταφραστικής ακρίβειας, προσδιορίζεται το χρονικό σημείο έναρξης της ισχύος των δικαιωμάτων μετάφρασης και διερμηνείας το οποίο συνάπτεται με την πρόσδοση της ιδιότητας του υπόπτου ή κατηγορουμένου στο εμπλεκόμενο πρόσωπο.

Η οδηγία στο σημείο αυτό ορίζει πως «το δικαίωμα... ισχύει για πρόσωπα από τη στιγμή κατά την οποία ενημερώνονται από τις αρμόδιες αρχές κράτους-μέλους, με επίσημη κοινοποίηση ή με άλλο τρόπο, ότι είναι ύποπτα ή κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινης πράξης...». Επιβεβαιώνει, κατ' αυτόν τον τρόπο, την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ το οποίο, με εκ νέου αυτόνομη ερμηνεία, σύμφωνη με το πνεύμα της δίκαιης δίκης κατ' άρθρο 6 ΕΣΔΑ, αποσυνδέει την άσκηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων από την τυπική -δια της επίσημης απαγγελίας κατηγορίας- πρόσδοση της ιδιότητας του κατηγορουμένου, αποβλέποντας στο κατά πόσο υφίσταται ένας «ουσιώδης επηρεασμός της καταστάσεως του προσώπου»⁹⁵, τέτοιος που να επιτρέπει το συμπέρασμα ότι το καθ' ου η διαδικασία άτομο πλήττεται κατά τρόπο ισοδύναμο της ποινικής διώξεως, τερματίζοντας έτσι το δικαιοπολιτικά ανυπόφορο καθεστώς της δεσπόζουσας τυπολατρικής⁹⁶ προσέγγισης που απέδιδε τα πρωτεία στην προσκόλληση στο γράμμα του νόμου και απαιτούσε επίσημη πράξη απαγγελίας κατηγορίας από την Πολιτεία για την ενεργοποίηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων⁹⁷. Ο προσδιορισμός στην ίδια **παρ.2** του καταληκτικού σημείου πέραν

⁹⁴ Για μια εμπεριστατωμένη παρουσίαση των προβλημάτων που δημιουργεί η συνύπαρξη διοικητικών και ποινικών κυρώσεων για την αυτή πράξη και της σχετικής ευρωπαϊκής και εγχώριας νομολογίας βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, Το τέλος των δυαδικών κυρώσεων, ΠοινΧρον 2015, σελ.623 επ., *Ο. Τσόλκα*, «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: Μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Δικαιωμάτων της Ε.Ε, ΠοινΧρον 2015, σελ.625 επ.

⁹⁵ *Heaney and McGuinness v. Ireland*, ν.34720/97, της 21/12/2000, σκέψη 41: «It recalls that the autonomous meaning of the expression "charge" in Article 6 § 1 of the Convention means that a person can be considered to have been "charged" for the purposes of that Article when that individual's situation has been "substantially affected"».

⁹⁶ Βλ. *Χρ. Σατλάνη*, Η υπερβολικά τυπολατρική προσέγγιση ποινικοοικονομικών διατάξεων ως φραγμός στην Αλήθεια και τη Δικαιοσύνη, ΠοινΔικ 2013, σελ.252-274.

⁹⁷ Στο ίδιο πνεύμα ανάδειξης του ουσιαστικού κριτηρίου ο ημέτερος ΚΠΔ ρητώς ορίζει στο **άρθρο 72** ότι «την ιδιότητα του κατηγορούμενου αποκτά εκείνος στον οποίο ο εισαγγελέας άσκησε ρητά την

του οποίου παύει η εφαρμογή των δικαιωμάτων με τη φράση «...έως την ολοκλήρωση της διαδικασίας, που συνίσταται στον τελικό προσδιορισμό του κατά πόσον έχουν διαπράξει το αδίκημα, συμπεριλαμβανομένων, εφόσον απαιτείται της καταδίκης και της απόφασης επί ενδεχόμενης προσφυγής.»⁹⁸ κρίνεται ατυχής και άσκοπα δυσνόητος, έγκονο μεταφραστικής αστοχίας. Προδήλως εννοείται πως η υπό συζήτηση οδηγία καταλαμβάνει όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας έως το αμετάκλητον της υποθέσεως⁹⁹, ενώ, αντιθέτως, εκτός του προστατευτικού της πεδίου τίθεται το στάδιο της εκτελέσεως της ποινής.

Η επιλογή της μη συμπερίληψης του σταδίου εκτελέσεως της ποινής στη ρυθμιστική εμβέλεια της Οδηγίας απηχεί το ερμηνευτικό εύρος του άρθρου 6 παρ.3 ΕΣΔΑ από τη νομολογία του ΕυρΔΔΑ, η οποία σταθερά αρνείται να το εφαρμόσει στο στάδιο της εκτελέσεως της ποινής. Μια τέτοια ερμηνεία της σχετικής διάταξης της οδηγίας είναι μεν σύμφωνη προς το γράμμα αυτής, προδήλως δε αντίθετη στο πνεύμα¹⁰⁰ της, το οποίο επιτάσσει να ερμηνεύεται το θεσπιζόμενο προστατευτικό μίνιμουμ με τη μεγαλύτερη δυνατή ευρύτητα προς τα άνω¹⁰¹, ήτοι προς την διεύρυνση της παρεχόμενης προστασίας στον κατηγορούμενο και της σταδιακής «προαγωγής» του μίνιμουμ σε μάζιμουμ. Συνεπώς, βάσει και του **άρθρου 8** που επιβάλλει την πρόταξη της νομοθεσίας οιουδήποτε κράτους-μέλους παρέχει υψηλότερο επίπεδο προστασίας, μια «in bonam partem» ερμηνεία της διατάξεως ως υπερβαίνουσας τις νομολογιακές κατευθύνσεις του ΕυρΔΔΑ και εφαρμοστέας και στο στάδιο εκτελέσεως της ποινής κρίνεται ευκαταία και επιβεβλημένη.

Η **παρ. 3 του άρθρου 1**, εξαιρεί του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας διαδικασίες οι οποίες απολήγουν στην επιβολή κυρώσεων για ήσσοнос σημασίας αδικήματα από κάποια αρχή πλην των ποινικών δικαστηρίων, υπό την ταυτόχρονη συνδρομή της προϋπόθεσης ότι προβλέπεται σε αυτές τις περιπτώσεις δυνατότητα προσφυγής κατά

ποινική δίωξη και εκείνος στον οποίο σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης αποδίδεται η αξιόποινη πράξη.»

⁹⁸ Με τον όρο προσφυγή αποδίδεται ατυχώς ο όρος «appeal» του αγγλικού κειμένου της Οδηγίας που προδήλως καταλαμβάνει την έννοια των ενδίκων μέσων.

⁹⁹ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, όπ.π.σελ., *Αρβανίτη*, Το δικαίωμα στη διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία και η σχετική Οδηγία 2010/64/ΕΕ, ΠοινΔικ7/2013, σελ.645.

¹⁰⁰ Βλ. τη χαρακτηριστική της διάθεσης υπερκέρρασης μιας «άγονης» γραμματικής ερμηνείας διατύπωση της παρ.29 της απόφασης **C-216/14 του ΔΕΕ (υπόθεση Gavril Covaci)**: «Στο σημείο αυτό υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, προκειμένου να ερμηνευθεί διάταξη του δικαίου της Ένωσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνον το γράμμα της αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος» .

¹⁰¹ Βλ. ανωτέρω σελ.8-16 της παρούσης.

των επιβληθεισών κυρώσεων στα αρμόδια ποινικά δικαστήρια ενώπιον των οποίων και μόνο εφαρμόζονται οι προβλέψεις της οδηγίας. Στην κατηγορία των ήσσονος σημασίας αδικημάτων υπάγονται, συνήθως, σύμφωνα και με το σημείο 16 του Προοιμίου¹⁰², παραβάσεις οι οποίες εμφανίζουν μεγάλη στατιστική συχνότητα, όπως λ.χ οι παραβάσεις ΚΟΚ και προς αποφυγή παρακώλυσης, λόγω ακριβώς των διαστάσεων ρουτίνας που έχουν προσλάβει, του έργου των επιφορτισμένων με τη δίωξη τους οργάνων καθίσταται επιτακτική η απλούστευση της διαδικασίας δια της αποδέσμευσής της από την αναπόφευκτα χρονοβόρα επενέργεια των προστατευτικών δικονομικών τύπων, των αποσκοπούντων τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του εμπλεκόμενου προσώπου.

Μολονότι εύλογη σε πρώτη ανάγνωση η εν λόγω πρόβλεψη ως υπηρετούσα το ιδανικό ενός ευέλικτου και αποτελεσματικού κρατικού μηχανισμού, δε φαίνεται να λαμβάνει υπόψιν τον κίνδυνο η υποτίμηση αυτή, από πλευράς δικονομικής ευταξίας, του ήσσονος της παραβάσεως να απολήξει σε ένα μείζον πλήγμα της θέσης του αντιμέτωπου με το πρόστιμο αλλόγλωσσου, ο οποίος, μη δυνάμενος να αντιληφθεί ενδεχομένως τις περιστάσεις υπό τις οποίες τέλεσε την παράβαση ή να προβάλλει όποιες αντιρρήσεις κρίνει σκόπιμες, θα κληθεί να επιλέξει μεταξύ της καταναγκαστικής συμμόρφωσης ή της πολυδάπανης καταφυγής στη Δικαιοσύνη, με την πλάστιγγα να γέρνει συντριπτικά υπέρ της πρώτης επιλογής ενόψει και της εγγενούς αβεβαιότητας μιας δικαστικής διαμάχης.

Η **παρ. 4** επιχειρεί μια ακατανόητη διασαφήνιση σχετικά με το ενδεχόμενο αθέμιτου επηρεασμού των δικαιωμάτων πρόσβασης στο συνήγορο και του δικαίωματος γνώσης και πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας ορίζοντας ότι «η παρούσα οδηγία δεν επηρεάζει την εθνική νομοθεσία που αφορά την παρουσία συνηγόρου στη διάρκεια όλων των σταδίων της ποινικής διαδικασίας, ούτε και την εθνική νομοθεσία που αφορά το δικαίωμα πρόσβασης των υπόπτων ή κατηγορουμένων

¹⁰² **Σημ.16 του Προοιμίου:** «Σε ορισμένα κράτη μέλη, κάποια αρχή πλην δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικά ζητήματα είναι αρμόδια για την επιβολή κυρώσεων για σχετικά ήσσονος σημασίας αδικήματα. Τούτο μπορεί να συμβαίνει, λόγω χάριν, στην περίπτωση παραβάσεων του κώδικα οδικής κυκλοφορίας που διαπράττονται σε μεγάλη κλίμακα και οι οποίες ενδεχομένως διαπιστώνονται ύστερα από έλεγχο κυκλοφορίας. Σε τέτοιες περιπτώσεις, δεν θα πρέπει να απαιτείται από την αρμόδια αρχή να διασφαλίζει όλα τα δικαιώματα που προβλέπονται από την παρούσα οδηγία. Όταν η νομοθεσία κράτους μέλους προβλέπει την επιβολή κυρώσεων για ήσσονος σημασίας αδικήματα από τέτοια αρμόδια αρχή και εφόσον υφίσταται δικαίωμα έφεσης ενώπιον ποινικού δικαστηρίου, η παρούσα οδηγία θα πρέπει επομένως να εφαρμόζεται μόνο στη διαδικασία ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου.»

σε έγγραφο στη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας.»¹⁰³ Πρόκειται μάλλον περί άσκοπου πλεονασμού παρά περί διασαφηνίσεως τείνουσας προς την επίλυση κάποιου υφιστάμενου, εν τοις πράγμασιν, προβλήματος καθώς δυσχερώς μπορεί να νοηθεί περίπτωση η οποία να ευνοεί την αλληλοεξουδετέρωση των δικαιωμάτων.. Αντιθέτως, η σωρευτική συνδρομή τους, ως ειδικότερων εκφάνσεων της δίκαιης δίκης κατ' άρθρο 6 ΕΣΔΑ υπηρετούντων τον κοινό στόχο της ενίσχυσης της ευάλωτης θέσης του κατηγορουμένου, θεωρείται ως *conditio sine qua non*¹⁰⁴ μιας δικαιοκρατούμενης ποινικής διαδικασίας.

3.2.2 Το δικαίωμα στη διερμηνεία

Το άρθρο 2 παρ.1 ορίζει πως «Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε στους υπόπτους ή κατηγορουμένους που δεν ομιλούν ή δεν κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας να παρέχεται χωρίς καθυστέρηση διερμηνεία κατά τη διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας ενώπιον ανακριτικών και δικαστικών αρχών, συμπεριλαμβανομένων των αστυνομικών ανακρίσεων, όλων των ακροαματικών διαδικασιών ενώπιον δικαστηρίου και τυχόν αναγκαίων ενδιάμεσων ακροάσεων.»

Το δικαίωμα στη διερμηνεία παρέχεται σε όλα τα στάδια, τόσο κατά την προδικασία όσο και κατά την κύρια διαδικασία, όπως αποδεικνύει η ρητή μνεία στη διάταξη των ανακριτικών και δικαστικών αρχών, η οποία συντάσσεται, έτσι, με τα όσα καίρια επεσήμανε το ΕυρΔΔΑ στην απόφασή του *Baytar κατά Τουρκίας*¹⁰⁵ σχετικά με την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος κατά το πλέον πρώιμο διαδικαστικό στάδιο.

Πραγματικά περιστατικά: Η προσφεύγουσα επισκέφτηκε τον αδερφό της ο οποίος εκρατείτο στη φυλακή για συμμετοχή στο παράνομο Κόμμα Εργατών Κουρδιστάν. Εκεί ευρέθη σε σχετικό σωματικό έλεγχο «ύποπτο» έγγραφο σχετιζόμενο με τη δράση της εν λόγω οργάνωσης. Κατόπιν τούτου η προσφεύγουσα

¹⁰³ Ανάλογη διευκρίνιση περί του ενδεχομένου σύγκρουσης των προβλεπόμενων στην Οδηγία δικαιωμάτων με δικαιώματα προβλεπόμενα στην εθνική νομοθεσία περιέχεται στο σημείο 23 του Προοιμίου: «Ο σεβασμός του δικαιώματος σε διερμηνεία και μετάφραση που περιέχεται στην παρούσα οδηγία δεν θα πρέπει να υπονομεύει οποιοδήποτε άλλο δικονομικό δικαίωμα προβλέπεται από την εθνική νομοθεσία».

¹⁰⁴ Βλ. *Αρβανίτη*, ό.π.σελ.646.

¹⁰⁵ *Baytar v. Turkey* της 14.1.2015, αριθμ. προσφυγής: 45440/04, διαθέσιμη στην ηλ.διεύθυνση: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-147468"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

ετέθη υπό κράτηση. Διαμαρτυρήθηκε ότι δεν είχε επικουρηθεί από διερμηνέα όταν ανακρίθηκε κατά τη διάρκεια της κράτησής της και ισχυρίστηκε ότι η δήλωσή της, η οποία ελήφθη υπό τις συνθήκες αυτές, συνιστούσε παρανόμως ληφθέν αποδεικτικό στοιχείο το οποίο δεν έπρεπε να ληφθεί υπόψη από το δικαστήριο. Η *Κυβέρνηση* ισχυρίστηκε ότι η προσφεύγουσα δεν απέδειξε με ποιο τρόπο η απουσία διερμηνέα κατά τη διάρκεια της αστυνομικής κράτησης είχε θίξει το δικαίωμά της για δίκαιη δίκη, καθώς σε δεύτερη εξέτασή της ενώπιον δικαστού όπου υπήρχε διερμηνέας κατέθεσε ακριβώς τα ίδια.

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι το **άρθρο 6 παράγραφος 3 στ. ε ΕΣΔΑ** εγγυάται το δικαίωμα δωρεάν συνδρομής διερμηνέα. Το δικαίωμα αυτό ισχύει *όχι μόνο για τις προφορικές δηλώσεις που έγιναν κατά τη δίκη, αλλά και για τα έγγραφα και την προδικαστική διαδικασία. Αυτό σημαίνει ότι ένας κατηγορούμενος που δεν μπορεί να κατανοήσει ή να μιλήσει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο δικαστήριο έχει το δικαίωμα στην δωρεάν συνδρομή ενός διερμηνέα για τη μετάφραση ή την διερμηνεία όλων αυτών των εγγράφων ή δηλώσεων της σε βάρος του διαδικασίας που απαιτείται να κατανοήσει ώστε να έχει το όφελος μιας δίκαιης δίκης. Επιπλέον, η παρεχόμενη διερμηνεία πρέπει να είναι τέτοια ώστε να επιτρέπει στον κατηγορούμενο να λάβει γνώση της σε βάρος του υπόθεσης και να υπερασπίζεται τον εαυτό του, ιδίως με τη δυνατότητα να παρουσιάσει ενώπιον του δικαστηρίου την εκδοχή του για τα γεγονότα.* Το Δικαστήριο συσχετίζοντας το δικαίωμα στη μετάφραση και διερμηνεία με το δικαίωμα στο συνήγορο υπογράμμισε ότι *πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα διερμηνείας από το στάδιο της ανάκρισης, όπως και η πρόσβαση στο συνήγορο, εκτός εάν αποδειχθεί ότι υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι για τον περιορισμό του δικαιώματος αυτού*¹⁰⁶.

Κατόπιν τούτων το Δικαστήριο έκρινε πως επιβάλλεται, καταρχάς, η διαπίστωση, την οποία υποστήριξε και η απουσία αντιρρήσεων εκ μέρους της Κυβέρνησης, *ότι το επίπεδο γνώσης της τουρκικής από την προσφεύγουσα κατέστησε αναγκαία τη συνδρομή ενός διερμηνέα, το οποίο επιβεβαίωσαν και τα εθνικά δικαστήρια. Ενώ η προσφεύγουσα έτυχε της συνδρομής διερμηνέα όταν εξετάστηκε από τον αρμόδιο δικαστή που θα αποφάσιζε εάν έπρεπε να παραμείνει υπό κράτηση, αυτό δεν συνέβη κατά την εξέταση της από την αστυνομία όταν είχε δηλώσει ότι είχε βρει το*

¹⁰⁶ Βλ. σκέψη 50: «...like the assistance of a lawyer, that of an interpreter should be provided from the investigation stage, unless it is demonstrated that there are compelling reasons to restrict this right».

αμφισβητούμενο έγγραφο στην αίθουσα αναμονής της φυλακής, αναγνωρίζοντας έτσι ότι πράγματι βρέθηκε ένα έγγραφο που είχε στην κατοχή της. Στη συνέχεια τονίστηκε η σημασία του ανακριτικού σταδίου μιας υπόθεσης για την προετοιμασία της μετέπειτα ποινικής διαδικασίας, δεδομένου ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που ελήφθησαν στο στάδιο αυτό μπορούν να είναι καθοριστικά για τη μεταγενέστερη διαδικασία¹⁰⁷.

Το Δικαστήριο συνέχισε αναδεικνύοντας το πόσο στενά συνδεδεμένο είναι το status του υπό κράτηση προσώπου με την άσκηση ορισμένων δικαιωμάτων και επεσήμανε ότι η απόφαση περί της ασκήσεως ή παραιτήσεως από τα δικαιώματα αυτά μπορεί να ληφθεί μόνο εάν ο ενδιαφερόμενος κατανοεί σαφώς τις κατηγορίες, έτσι ώστε να μπορεί να εξετάσει το τι διακυβεύεται στη διαδικασία και να αξιολογήσει τη σκοπιμότητα μιας τέτοιας παραίτησης. Δεδομένου ότι τα ερωτήματα που τέθηκαν στην προσφεύγουσα δε διερμηνεύθηκαν και δεν ενημερώθηκε όσο το δυνατόν ακριβέστερα για τις κατηγορίες που της προσάπτονται, δεν της δόθηκε η δυνατότητα να εκτιμήσει πλήρως τις συνέπειες της υποτιθέμενης παραίτησης από το δικαίωμά της να παραμείνει σιωπηλή ή το δικαίωμά της να επικουρείται από δικηγόρο και, ως εκ τούτου, να επωφεληθεί από το πλήρες φάσμα των παρεχόμενων από αυτόν υπηρεσιών. Ως εκ τούτου, είναι αμφίβολο αν οι επιλογές που έκανε η προσφεύγουσα χωρίς τη συνδρομή ενός διερμηνέα έγιναν υπό καθεστώς (προηγούμενης) ενημέρωσής της.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το αρχικό αυτό ελάττωμα είχε συνέπειες και για άλλα δικαιώματα, τα οποία, αν και διακρίνονται σαφώς από το δικαίωμα που φέρεται ότι παραβιάστηκε, συνδέονταν στενά με αυτό και υπονόμωσαν τη δικαιοσύνη της δίκης στο σύνολό της. Μολονότι είναι αληθές ότι η προσφεύγουσα έτυχε της συνδρομής διερμηνέα όταν προσήλθε ενώπιον δικαστηρίου μετά την αστυνομική της κράτηση, το ΕυρΔΔΑ είναι της γνώμης ότι το γεγονός αυτό δεν ήταν ικανό να θεραπεύσει το ελάττωμα που «νόθευσε» τη διαδικασία ήδη από το αρχικό στάδιο.

Έμφαση πρέπει να δοθεί εν προκειμένω στην πρόβλεψη της άμεσης, **χωρίς καθυστέρηση**¹⁰⁸, παροχής διερμηνέα, η προστατευτική επενέργεια της οποίας αποκτά ουσιώδη διάσταση στις περιπτώσεις, ιδίως, της αστυνομικής προανάκρισης όπου η

¹⁰⁷ Βλ. σκέψη 53: «The Court has already had occasion to emphasise the importance of the investigation stage for the preparation of the criminal proceedings, as the evidence obtained at this stage may be decisive for the subsequent proceedings...»

¹⁰⁸ «undue delay» στο αγγλικό κείμενο. Η προσθήκη αυτή της χωρίς καθυστέρησης παροχή διερμηνείας ήταν έμπνευση της φιλελεύθερης προσέγγισης της Επιτροπής LIBE, ως ελέχθη ανωτέρω, βλ. υποσημ.25.

επιταγή προς άμεση συνδρομή διερμηνέα αντικρίζεται από μια εξίσου άμεση ανάγκη διεξαγωγής επειγουσών ανακριτικών πράξεων. Μολονότι η αξιολόγηση του ευλόγου του χρόνου υπόκειται στις αυστηρές «ορέξεις» της σχετικότητας των συνθηκών, μη δυνάμενη να προσδιορίσει με -μη επιδεχόμενη ερμηνευτικών διαστρεβλώσεων- σαφήνεια στις ένα χρονικά ιδεατό πρωιμότητα σημείο ενεργοποίησης του δικαιώματος περιπτώσεις που φέρουν το χαρακτήρα του κατεπείγοντος, ώστε να πληρούται πέραν πάσης αμφιβολίας ο όρος της χωρίς χρονοτριβή παροχής διερμηνείας, είναι αδιαμφισβήτητο πως πράξεις προσβάλλουσες τον πυρήνα των υπερασπιστικών δικαιωμάτων, όπως είναι η λήψη απολογίας του κατηγορουμένου λ.χ. δε δύνανται να διενεργηθούν χωρίς την παρουσία διερμηνέα οσοδήποτε επείγουσα και αν παρίσταται η ανάγκη διενέργειάς τους στη συγκεκριμένη περίπτωση.¹⁰⁹

Το μετριασμό μιας -αναπόφευκτα- ουτοπικής έννοιας απόλυτης αμεσότητας, εξάλλου, και τη θέση της εντός των ανακυπτόντων, κάθε φορά, απαιτήσεων διερμηνείας με γνώμονα το σεβασμό των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου απηχεί και το σημείο 18 του Προοιμίου ορίζοντας πως *«η διερμηνεία προς όφελος των υπόπτων ή κατηγορουμένων θα πρέπει να παρέχεται χωρίς καθυστέρηση. Εντούτοις, όποτε μεσολαβεί ορισμένο χρονικό διάστημα προτού η διερμηνεία καταστεί διαθέσιμη, τούτο δεν θα πρέπει να συνιστά παράβαση της υποχρέωσης να διατίθεται διερμηνεία χωρίς καθυστέρηση, εφόσον το χρονικό αυτό διάστημα είναι εύλογο δεδομένων των συνθηκών»*.

Η **παρ.2** επεκτείνει το δικαίωμα διερμηνείας στην επικοινωνία του υπόπτου/κατηγορουμένου με το συνήγορό του ορίζοντας ότι *«τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, εφόσον τούτο είναι αναγκαίο για τη διασφάλιση της διεξαγωγής δίκαιης δίκης, διατίθεται διερμηνεία για την επικοινωνία μεταξύ των υπόπτων ή κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους, όταν αυτή σχετίζεται άμεσα με ανακρίσεις ή ακροάσεις στη διάρκεια της διαδικασίας ή με την άσκηση προσφυγής ή την υποβολή άλλων δικονομικών αιτημάτων»*. Πρόσφορο πεδίο θεωρητικών διαφωνιών αποτελεί η παροχή της διερμηνείας για την επικοινωνία με το συνήγορο υπό την επιφύλαξη της ρητής αναγκαιότητάς της για τη διασφάλιση της διεξαγωγής δίκαιης δίκης και υπό την προϋπόθεση του άμεσου συσχετισμού της επικοινωνίας με ανακρίσεις, ακροάσεις

¹⁰⁹ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, όπ.π.σελ.246

στη διαδικασία, άσκηση προσφυγής ή την υποβολή άλλων δικονομικών αιτημάτων. Συναφώς **το σημείο 20 του Προοιμίου** ορίζει: *«Για τους σκοπούς της προετοιμασίας της υπεράσπισης, η επικοινωνία μεταξύ υπόπτων ή κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους που σχετίζεται άμεσα με υποβολή ερωτήσεων ή ακρόαση στη διάρκεια της διαδικασίας, ή με την κατάθεση έφεσης ή άλλων δικονομικών αιτημάτων, όπως αίτημα για εγγυοδοσία, θα πρέπει να αποτελεί αντικείμενο διερμηνείας, εφόσον τούτο απαιτείται για τη διασφάλιση της διεξαγωγής δίκαιης δίκης».*

Η διατύπωση του τελικού κειμένου της Οδηγίας που κάνει ρητή αναφορά στο επιβεβλημένο της ύπαρξης άμεσης συσχέτισης της επικοινωνίας συνηγόρου-κατηγορουμένου με ανακρίσεις, ακροάσεις και πάσης φύσεως διαδικαστικές φάσεις της υπόθεσης είναι αποτέλεσμα αναγκαστικού συμβιβασμού που προτάθηκε από το ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά την προπαρασκευαστική της οδηγίας διαδικασία επί σκοπώ κατασίγασης των αντιδράσεων που προκάλεσε σε μερίδα κρατών μελών η ευρύτητα της αρχικής διατύπωσης που είχε προταθεί από την Επιτροπή επί τη βάση της Πρότασης απόφασης-πλαίσιο και επέτασσε την *παροχή δωρεάν διερμηνείας όλων των αναγκαίων συναντήσεων μεταξύ υπόπτου και του δικηγόρου του.*¹¹⁰

Η χρησιμοποιούμενη φρασεολογία και, ιδίως, οι δευτερεύουσες προτάσεις *«εφόσον τούτο είναι αναγκαίο για τη διασφάλιση της διεξαγωγής δίκαιης δίκης...όταν αυτή σχετίζεται άμεσα με ανακρίσεις...»* δύνανται να αποτελέσουν αντικείμενο παρανοήσεων, τόσο υπό την έποψη του διαδικαστικού περιορισμού¹¹¹ του δικαιώματος διερμηνείας σε συγκεκριμένα στάδια, αφήνοντας αρρύθμιστες εξίσου σημαντικές πτυχές της επικοινωνίας όπως λ.χ. μετά το πέρας της διαδικασίας, στον τόπο της κράτησης όσο και υπό την έποψη της επιφύλαξης της θεραπείας των σκοπών της δίκαιης δίκης, έκφραση η οποία θεωρούμενη αυστηρώς κατά το γράμμα του νόμου οδηγεί σε αυτοαναίρεση του δικαιώματος.

Λαμβάνοντας υπόψη αφενός μεν το **σημείο 32**¹¹² του Προοιμίου που ρητά αναγνωρίζει τη λειτουργία της οδηγίας ως θεσπίζουσας ένα μίνιμουμ επιπέδου

¹¹⁰ Βλ. Steven Cras, ό.π.,σελ. 158.

¹¹¹ Βλ. Αρβανίτη, ό.π.,σελ.647.

¹¹² **Σημείο 32 Προοιμίου:** *«Η παρούσα οδηγία θα πρέπει να θεσπίζει ελάχιστους κανό νες. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να είναι σε θέση να επεκτείνουν τα δικαιώματα που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία, προκειμένου να παρέχεται υψηλότερο επίπεδο προστασίας και σε περιστάσεις που δεν ρυθμίζει ρητώς η παρούσα οδηγία. Το επίπεδο προστασίας δεν θα πρέπει ποτέ να υπολείπεται των προδιαγραφών που*

προστασίας και τη δυνατότητα των κρατών να την επεκτείνουν σε όσες περιπτώσεις κρίνουν αναγκαίο σε συνδυασμό με το άρθρο 8¹¹³ που διακηρύσσει την πρωτοκαθεδρία νομοθεσίας κράτους-μέλους που παρέχει υψηλότερο βαθμό προστασίας, αφετέρου δε το σκοπό του ευρωπαϊού Νομοθέτη, ήτοι την ενίσχυση της δικονομικής θέσης του κατηγορουμένου εντός της ευρωπαϊκής δικαιοταξίας, επιβεβλημένη κρίνεται η πρόταξη της φέρουσας θετικό πρόσημο ερμηνείας της εν λόγω διατάξεως και ο εξοβελισμός της άποψης που κάνει λόγο για μερική αχρήστευση του δικαιώματος.¹¹⁴ Επισημαίνεται ότι η διερμηνεία της επικοινωνίας συνηγόρου-κατηγορουμένου παρέχεται πάντοτε σε όση έκταση απαιτείται¹¹⁵ για τις ανάγκες εξασφάλισης της υπερασπιστικής θέσης του κατηγορουμένου, ιδίως εξηγώντας στους συνηγόρους τους την εκδοχή τους για τα γεγονότα, επισημαίνοντας οποιουδήποτε ισχυρισμούς με τους οποίους διαφωνούν και γνωστοποιώντας στους συνηγόρους τους οποιαδήποτε γεγονότα επιθυμούν να προβληθούν προς υπεράσπισή τους όπως προβλέπεται στο σημείο 19 του Προοιμίου¹¹⁶.

Η παρ.3 ορίζει πως «Το δικαίωμα σε διερμηνεία κατά τις παραγράφους 1 και 2 περιλαμβάνει προσήκουσα συνδρομή σε άτομα με πρόβλημα ακοής ή ομιλίας». Και αυτή η παράγραφος, συνδυαστικά με το σημείο 27 του Προοιμίου¹¹⁷ συντάσσεται με

προβλέπει η ΕΣΔΑ ή ο Χάρτης, όπως ερμηνεύονται στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ή του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

¹¹³ **Άρθρο 8 της Οδηγίας υπό τον τίτλο “Κατοχύρωση επιπέδου προστασίας”**: «Καμία διάταξη της παρούσας οδηγίας δεν επιτρέπεται να εκληφθεί ότι περιστέλλει ή αποκλίνει από τα δικαιώματα και τις δικονομικές εγγυήσεις που κατοχυρώνονται από την Ευρωπαϊκή σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από άλλες σχετικές διατάξεις διεθνούς δικαίου ή από τη νομοθεσία οποιουδήποτε κράτους μέλους που παρέχει υψηλότερο βαθμό προστασίας».

¹¹⁴ Βλ. Αρβανίτη, ό.π.,σελ.647

¹¹⁵ Βλ. Ηλ.Αναγνωστόπουλο, ό.π., σελ.246

¹¹⁶ **Σημείο 19 Προοιμίου**: «Η επικοινωνία μεταξύ υπόπτων ή κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους θα πρέπει να αποτελεί αντικείμενο διερμηνείας, σύμφωνα με την παρούσα οδηγία. Οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι θα πρέπει, μεταξύ άλλων, να είναι σε θέση να εξηγούν στους συνηγόρους τους την εκδοχή τους για τα γεγονότα, να επισημαίνουν οποιουδήποτε ισχυρισμούς με τους οποίους διαφωνούν και να γνωστοποιούν στους συνηγόρους τους οποιαδήποτε γεγονότα επιθυμούν να προβληθούν προς υπεράσπισή τους».

¹¹⁷ **Σημείο 27 του Προοιμίου**: «Η μέριμνα για την παροχή φροντίδας σε υπόπτους ή κατηγορουμένους που ευρίσκονται σε δυννητικά ασθενή θέση, ιδίως λόγω σωματικών αναπηριών οι οποίες επηρεάζουν την ικανότητά τους να επικοινωνούν αποτελεσματικά, υποστηρίζει τη χρηστή απονομή δικαιοσύνης. Συνεπώς, οι εισαγγελικές αρχές, οι αρχές επιβολής του νόμου και οι δικαστικές αρχές θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα πρόσωπα αυτά έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν αποτελεσματικά τα δικαιώματα που προβλέπει η παρούσα οδηγία, για παράδειγμα, λαμβάνοντας υπόψη κάθε δυννητικό παράγοντα εμπόδισθης που θα επηρέαζε την ικανότητά τους να παρακολουθούν τη διαδικασία και να γίνονται κατανοητοί και λαμβάνοντας κατάλληλα μέτρα για τη διασφάλιση της τήρησης των συγκεκριμένων δικαιωμάτων.»

τη σχετική νομολογία του ΕυρΔΑΑ. Χαρακτηριστική είναι εν προκειμένω η απόφαση *S.C. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*¹¹⁸.

Πραγματικά περιστατικά: Ο έντεκα (11) ετών προσφεύγων συνελήφθη με την κατηγορία της απόπειρας ληστείας. Τον Ιούλιο του 1999 ετέθη, σε συσχέτισμό και με άλλα αδικήματα, υπό επιτήρηση και τοποθετήθηκε σε ανάδοχη οικογένεια. Τον Αύγουστο του 1999 το Δικαστήριο Ανηλίκων απεφάνθη πως, σε περίπτωση καταδίκης για την απόπειρα ληστείας, υποχρεούτο να επιβάλει ποινή στερητική της ελευθερίας δεδομένου του γεγονότος ότι ο φάκελος του νεαρού παραβάτη έβριθε αδικημάτων, όπως, λόγου χάρη, κλοπή, διάρρηξη, ληστεία και τον παρέπεμψε σε δίκη ενώπιον του Crown Court. Μετά την παραπομπή οι συνήγοροι του προσφεύγοντος έλαβαν δύο επιστολές πραγματογνωμόνων, ενός ψυχιάτρου και ενός ψυχολόγου, οι οποίες πιστοποιούσαν ότι ο προσφεύγων έπασχε από μαθησιακές δυσκολίες, σύνδρομο διαταραχής συμπεριφοράς μη κοινωνικού τύπου και εν γένει υπολειμμένη πνευματική ανάπτυξη και εστίαζαν στην ανάγκη εξατομικευμένης μεταχείρισης της πολυσύνθετης κατάστασής του.

Σκεπτικό ΕυρΔΑΑ: Η *Κυβέρνηση* υποστήριξε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος δίκαιης δίκης στην περίπτωση αυτή. Αποδέχθηκε ότι ο κατηγορούμενος είχε αναμφίβολα το δικαίωμα να συμμετέχει αποτελεσματικά στην ποινική δίκη του, αλλά αμφισβήτησε ότι στην περίπτωση ενός παιδιού αυτό συνεπαγόταν ότι θα έπρεπε να κατανοεί κάθε νομικό ή αποδεικτικό στοιχείο. Παρόλο που η ακολουθούμενη πρακτική που αφορούσε τους ανήλικους κατηγορούμενους δεν ήταν σε ισχύ κατά τη διάρκεια της δίκης του προσφεύγοντος, η διαδικασία που υιοθετήθηκε στην περίπτωσή του συμμορφώθηκε με αυτή την πρακτική κατεύθυνση: ο προσφεύγων συνοδευόταν κάθε φορά από τον κοινωνικό λειτουργό του, εγκαταλείφθηκε η τυπικότητα της αμφίσεσης και το δικαστήριο έκανε συχνά διαλείμματα. Σημείωσε, μάλιστα, πως η περίπτωσή του δεν έλαβε καμία δημοσιότητα και ουδέποτε εκτέθηκε στις αρνητικές επιπτώσεις της δημόσιας οργής. Δεν υπήρχε καμία ένδειξη ότι ο προσφεύγων τραυματίστηκε από τη δίκη ή ότι, κατά τη διάρκεια της ακρόασης, η ψυχολογική του κατάσταση ήταν τέτοια που τον εμπόδιζε να κατανοήσει τη φύση του αδικήματος για το οποίο κατηγορήθηκε ή και να επικοινωνήσει και να

¹¹⁸ Βλ. *S.C. v. The United Kingdom*, v.60958/00, της 15.6.2004, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-61826"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

συμβουλευτεί τους νόμιμους εκπροσώπους του. Τόνισε εμφατικά ότι δεν έγινε καμία αναφορά στη δίκη για τυχόν δυσκολίες εκ μέρους του προσφεύγοντος. Επιπλέον, ο προσφεύγων και ο επιβλέπων κοινωνικός λειτουργός του είχαν συχνά επικοινωνία ώστε να δύναται ο τελευταίος να εξηγήσει τι συνέβαινε. Ουδέποτε προτάθηκε ότι ο προσφεύγων δεν κατανόησε αυτές τις εξηγήσεις ή ότι δεν μπόρεσε να αντιληφθεί τα γεγονότα γύρω του σε τέτοιο βαθμό ώστε να μη μπορούσε να συμμετάσχει αποτελεσματικά στη διαδικασία ή, πολλώ μάλλον, να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία προς υπεράσπισή του.

Από την πλευρά του προσφεύγοντος υποστηρίχθηκε ότι προερχόταν από ένα φρικτό οικογενειακό υπόβαθρο και ότι, συνεπεία τούτου, είχε πνευματικές διαταραχές. Επισημάνθηκε ότι ένα παιδί ηλικίας 11 ετών, όπως ο αιτών, με την ψυχική ηλικία, στην καλύτερη περίπτωση, ενός 8χρονου και στη χειρότερη ενός 6χρονου, που ήταν τέτοιας διανοητικής υπανάπτυξης ώστε να εμπίπτει στο 1 % των παιδιών της ηλικιακής του ομάδας, δεν έπρεπε να δικαστεί από δικαστήριο ανοικτό στο κοινό στο οποίο δόθηκε ελεύθερη πρόσβαση στον Τύπο. Αντιθέτως ο προσφεύγων έπρεπε να δικαστεί με την προσήκουσα ιδιωτικότητα ενός ειδικευμένου δικαστηρίου ανηλίκων με σωστές ποινικές εξουσίες. Ήταν ξεκάθαρο σε κάθε ειδικευμένο παρατηρητή, συμπεριλαμβανομένου του κοινωνικού λειτουργού του προσφεύγοντος, ότι ο προσφεύγων ήταν σε αντικειμενική αδυναμία να κατανοήσει πλήρως ή να συμμετάσχει στη δίκη και δεν μπορούσε να δώσει επαρκείς οδηγίες.

Το Δικαστήριο σημείωσε πως *το δικαίωμα του κατηγορουμένου να συμμετέχει αποτελεσματικά στην ποινική του δίκη περιλαμβάνει γενικά, μεταξύ άλλων, όχι μόνο το δικαίωμα να παρίσταται αλλά και να ακούει και να παρακολουθεί τη δίκη. Η περίπτωση ενός παιδιού είναι απαραίτητο να αντιμετωπιστεί με τρόπο που να λαμβάνει πλήρως υπόψη την ηλικία, το επίπεδο ωριμότητας και τις πνευματικές και συναισθηματικές ικανότητές του και να ληφθούν μέτρα για την προώθηση της ικανότητάς του να κατανοεί και να συμμετέχει στη διαδικασία, συμπεριλαμβανομένης της διεξαγωγής της ακρόασης με τέτοιο τρόπο ώστε να μειωθούν όσο το δυνατόν περισσότερο τα συναισθήματα του εκφοβισμού και της αναστολής. Αφού αποδέχτηκε την ορθότητα του επιχειρήματος της Κυβέρνησης περί μη αναγκαιότητας κατανόησης του συνόλου των νομικών τεκταινομένων εντός της δικαστικής αιθούσης, κατανόηση που, άλλωστε, καθώς σημείωσε το Δικαστήριο, είναι αδύνατη ακόμη και για έναν*

πνευματικά υγιή ενήλικα ο οποίος, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, εκπροσωπείται από το συνήγορο του, τόνισε emphatically ότι η «πραγματική συμμετοχή» σε αυτό το πλαίσιο προϋποθέτει ότι ο κατηγορούμενος έχει ευρεία αντίληψη για τη φύση της δίκης και για το τι διακυβεύεται γι' αυτόν, συμπεριλαμβανομένης της σημασίας οποιασδήποτε ποινής μπορεί να του επιβληθεί. Αυτό σημαίνει ότι αυτός ή αυτή, εάν είναι απαραίτητο με τη βοήθεια, για παράδειγμα, ενός διερμηνέα, δικηγόρου, κοινωνικού λειτουργού ή φίλου, θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοήσει το γενικό συμπέρασμα αυτού που λέγεται στο δικαστήριο. Ενόψει, λοιπόν, των όσων πιστοποιούσαν οι πραγματογνώμονες, ασχέτως της μη προβολής ενστάσεων από την πλευρά του προσφεύγοντος περί αδυναμίας κατανόησης, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 ΕΣΔΑ και συγκεκριμένα του δικαιώματος του προσφεύγοντος να συμμετάσχει αποτελεσματικά στην δίκη του.

Η **παρ.4** προβλέπει την ύπαρξη μηχανισμού εξακρίβωσης της ικανότητας των υπόπτων και κατηγορουμένων να ομιλούν και να κατανοούν τη γλώσσα της διαδικασίας και της ανάγκης παροχής διερμηνέα. Διαλαμβάνει πως «τα κράτη μέλη μεριμνούν για την ύπαρξη διαδικασίας ή μηχανισμού με σκοπό την εξακρίβωση του κατά πόσον οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι ομιλούν και κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας και εάν χρειάζονται τη συνδρομή διερμηνέα». Συναφώς **το σημείο 21 του Προοιμίου** ορίζει πως «τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν για την ύπαρξη διαδικασίας ή μηχανισμού με σκοπό την εξακρίβωση του κατά πόσον οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι ομιλούν και κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας ή εάν χρειάζονται τη συνδρομή διερμηνέα. Μια τέτοια διαδικασία ή ένας τέτοιος μηχανισμός επιβάλλει στην αρμόδια αρχή να εξακριβώνει με οποιονδήποτε ενδεδειγμένο τρόπο, συμπεριλαμβανομένης της συνομιλίας με τους εν λόγω υπόπτους ή κατηγορουμένους, κατά πόσον αυτοί ομιλούν και κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας ή χρειάζονται τη συνδρομή διερμηνέα». Στο ίδιο μήκος κύματος και η **παρ.5** διαλαμβάνει πως «τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται στο εθνικό δίκαιο, οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι να έχουν το δικαίωμα να αντικρούσουν απόφαση σύμφωνα με την οποία δεν χρειάζονται διερμηνεία και, όταν έχει παρασχεθεί διερμηνεία, να έχουν τη δυνατότητα να διαμαρτυρηθούν ότι η ποιότητα της διερμηνείας δεν είναι επαρκής προκειμένου να διασφαλιστεί η διεξαγωγή δίκης δίκης».

Οι προβλέψεις αυτές, οι οποίες πρέπει να εξεταστούν συνδυαστικώς, είναι βαρύνουσας σημασίας και πρέπει να τύχουν ανάλογης, σοβαρής και υπεύθυνης αντιμετώπισης από τα κράτη μέλη δεδομένου ότι η ακρίβεια της εκτίμησης της γλωσσικής επάρκειας του κατηγορουμένου, της συναφούς ικανότητας κατανόησης της εν εξελίξει διαδικασίας και της δυνατότητας αποτελεσματικής, ενεργούς συμμετοχής σε αυτήν δεν αποφεύγει το σκόπελο της *πιθανολογικής βάσης*¹¹⁹ και του εγγενούς, επιρρεπούς σε λανθασμένες αξιολογήσεις, υποκειμενισμού που διαδραματίζει σημαντικό -αν όχι τον κυρίαρχο- ρόλο κατά την εκτέλεση του σχετικού πνευματικού εγχειρήματος.

Συνεκτιμώντας την ιδιαιτερότητα των πραγματικών περιστατικών κρίνουμε ως ιδιαίτερος διαφωτιστικές -για τη σημασία που έχει η αξιολόγηση της γλωσσικής επάρκειας του κατηγορουμένου και τη δυνητικά θετική ή αρνητική συνδρομή των παραγόντων της δίκης κατά τη λήψη της απόφασης προσφυγής στις υπηρεσίες διερμηνέα- τις ακόλουθες αποφάσεις του ΕυρΔΔΑ: *Cuscani κατά Ηνωμένου Βασιλείου*.¹²⁰

Πραγματικά περιστατικά: Ο προσφεύγων, διαχειριστής του εστιατορίου υπό την ονομασία «The Godfather» συνελήφθη το Νοέμβριο του 1994 με την κατηγορία της απάτης και της φοροδιαφυγής. Σε καμία από τις ακροάσεις των προβλεπόμενων εθνικών διαδικασιών δε ζητήθηκε είτε από τον προσφεύγοντα είτε από τη νομική ομάδα που τον εκπροσωπούσε συνδρομή διερμηνέως ούτε ετέθη υπόψιν του Δικαστηρίου η επιθυμία του προσφεύγοντος για προσφυγή στις υπηρεσίες διερμηνέως.

Κατά τη δίκη της 4^{ης} Ιανουαρίου 1996 υπήρξε ασυμφωνία μεταξύ κατηγορουμένου και δικαστηρίου αναφορικά με το ύψος των αποδιδόμενων ποσών που αποτελούσαν τη βάση της κατηγορίας. Τότε για πρώτη φορά ο συνήγορος του προσφεύγοντος ενημέρωσε το Δικαστήριο ότι ο πελάτης του αντιμετώπιζε σημαντική δυσκολία στην επικοινωνία στα αγγλικά και μπορούσε να αντιληφθεί μόνο τις πολύ απλές έννοιες. Υπεβλήθη αίτημα χορήγησης διερμηνέως για την επόμενη συνεδρίαση

¹¹⁹ Βλ. *R. Vogler*, *Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings*, σελ. 98-100, σε: *St. Rugerri*, *Human Rights in European Criminal Law*, *New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty*, Springer, 2015.

¹²⁰ *Cuscani v. The United Kingdom*, v. 32771/96, 24.9.2002, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["cuscani"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-60643"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

που αφορούσε το ύψος της ποινής. Το αίτημα έγινε δεκτό, ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι ήταν αντικειμενικά αδύνατο να βρεθεί ένας επαγγελματίας διερμηνέας. Εν συνεχεία, αφού ο συνήγορος τόνισε την ανάγκη διόρθωσης αυτής της έλλειψης με τη φράση «*πρέπει να κάνουμε κάτι και να το διορθώσουμε*» και με τη διαβεβαίωση ότι, σε κάθε περίπτωση, ο πελάτης του γνώριζε το περίγραμμα των όσων συνέβαιναν και της υπερασπιστικής γραμμής, το Δικαστήριο ρώτησε αν κάποιος παρευρισκόμενος στο δικαστήριο που γνώριζε τον προσφεύγοντα μιλούσε άπταιστα τόσο τα αγγλικά όσο και τα ιταλικά και θα μπορούσε να προσφέρει υπηρεσίες διερμηνείας. Ο δικηγόρος του προσφεύγοντος, χωρίς να συμβουλευτεί τον πελάτη του, επεσήμανε ότι ο αδελφός του προσφεύγοντος ήταν παρών και το δικαστήριο συμφώνησε να τον χρησιμοποιήσει, αν χρειαστεί. Ωστόσο ο αδελφός του προσφεύγοντος δεν κλήθηκε ποτέ να μεταφράσει οποιαδήποτε δήλωση κατά τη διάρκεια της ακρόασης.

Ο προσφεύγων καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης τεσσάρων ετών και παύση διευθυντικών καθηκόντων στην εταιρεία για δέκα χρόνια. Προσέφυγε κατά της απόφασης αυτής, ωστόσο, ουδέποτε έθεσε υπόψη του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου ότι δεν ήταν σε θέση να κατανοήσει τη διαδικασία κατά τη δίκη ή να επικοινωνήσει αποτελεσματικά, ούτε υποστήριξε στην αίτησή του ότι έπρεπε να του παρασχεθούν υπηρεσίες διερμηνείας.

Ενώπιον του ΕυρΔΑΑ η *Κυβέρνηση* απέρριψε τους ισχυρισμούς του προσφεύγοντος. Κατά την άποψή της η γνώση της αγγλικής από τον προσφεύγοντα ήταν επαρκής για να κατανοήσει τη διαδικασία και να συμμετάσχει αποτελεσματικά στη δίκη. Ο προσφεύγων δεν προσκόμισε κανένα στοιχείο για να αμφισβητήσει την άποψη αυτή σε κανένα στάδιο της προδικαστικής διαδικασίας, της δίκης ή έφεσης. Αντιθέτως, αμφισβήτησε μόνο την κατανόησή του για την έκταση της κατηγορίας για την οποία παραδέχθηκε έτσι και αλλιώς την ενοχή του. Η Κυβέρνηση εστίασε την προσοχή της ιδιαίτερα στην παθητική στάση της νομικής ομάδας και στο γεγονός ότι, όταν ετέθη για πρώτη φορά ζήτημα διερμηνέως και διαπιστώθηκε η έλλειψή του, ο συνήγορος του προσφεύγοντος, οιονεί συμβιβαστικά, πρότεινε στο Δικαστήριο «να κάνει κάτι και να το διορθώσει», επιτρέποντας εμβληματικές λύσεις και επέμεινε για τη συνέχιση της διαδικασίας λέγοντας πως «όσον αφορά τις ανάγκες της υπεράσπισης μπορούμε να συνεχίσουμε», κάτι που σαφώς, εφόσον θεωρούσε ότι

υφίσταται πράγματι ζήτημα κατανόησης, αντέκειται και στον Κώδικα Δεοντολογίας των Δικηγόρων.

Σκεπτικό ΕυρΔΑΑ: Το Δικαστήριο εστίασε στην παρατεταμένη μη υπόδειξη, από την πλευρά του κατηγορουμένου και του συνηγόρου, της ανάγκης διερμίνευσης της διαδικασίας και επεσήμανε ότι η *προβαλλόμενη έλλειψη γνώσης της αγγλικής γλώσσας και η αδυναμία κατανόησης της διαδικασίας κατέστησαν ζήτημα για πρώτη φορά στις 4 Ιανουαρίου 1996, όταν το δικαστήριο ενημερώθηκε από τη νομική του ομάδα ότι ο προσφεύγων ήθελε να δηλώσει ένοχος για τις κατηγορίες εναντίον του. Τόνισε μάλιστα ότι αφ' ης στιγμής υπεβλήθη το αίτημα, το Δικαστήριο διέταξε την παράσταση διερμινέως κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση επί της ποινής. Συνεπώς, ενόψει των ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι ο δικαστής έλαβε σαφώς υπόψη ότι ο προσφεύγων αντιμετώπιζε προβλήματα κατανόησης. Εντούτοις και παρά την προηγούμενη ανησυχία του σχετικά με τη διασφάλιση του ότι ο προσφεύγων θα μπορούσε να παρακολουθήσει τη μεταγενέστερη διαδικασία, φαίνεται ότι το δικαστήριο επείσθη να συνεχίσει τη διαδικασία από την εμπιστοσύνη του δικηγόρου του προσφεύγοντος στην ικανότητά του να «κάνει κάτι και να το επιδιορθώσει».*

Συναφώς το (εθνικό) δικαστήριο άφησε ανοικτή τη δυνατότητα του προσφεύγοντος να προσφύγει στη γλωσσική αρωγή του αδελφού του εάν παρίστατο ανάγκη. Ωστόσο, κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, την ευθύνη του ελέγχου της ανάγκης του προσφεύγοντος για υπηρεσίες διερμινείας έφερε το ίδιο το δικαστήριο σε συνεννόηση με τον προσφεύγοντα, ιδίως από τη στιγμή που ήταν σε γνώση των δυσκολιών διαβούλευσης του ίδιου του δικηγόρου με τον αιτούντα. Επομένως, το δικάζον δικαστήριο είχε το καθήκον να βεβαιωθεί ότι η απουσία διερμινέα κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση δεν θα έθιγε την πλήρη συμμετοχή του προσφεύγοντος σε ζήτημα ζωτικής σημασίας για τον ίδιο, ενόψει μάλιστα και των σοβαρών κατηγοριών και της ποινής που αντιμετώπιζε.

Υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, η προϋπόθεση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι πληρώθηκε με το να εναποτεθεί στον προσφεύγοντα η επίκληση των μη δοκιμασμένων γλωσσικών δεξιοτήτων του αδελφού του, χωρίς μάλιστα να έχει προηγηθεί επ' αυτού επικοινωνία του ιδίου με το δικαστήριο. Το ΕυρΔΑΑ αναγνώρισε ότι η διεξαγωγή της υπεράσπισης είναι ζήτημα που εμπίπτει στην αρμοδιότητα κατηγορουμένου και συνηγόρου του, ασχέτως αν ο δικηγόρος διορίζεται στο πλαίσιο

ενός συστήματος παροχής νομικής βοήθειας, όπως στην περίπτωση του προσφεύγοντος, ή χρηματοδοτείται από τον ίδιο τον προσφεύγοντα. Ο τελευταίος, ωστόσο, θεματοφύλακας¹²¹ της δικαιοσύνης της διαδικασίας ήταν ο δικαστής που γνώριζε σαφώς τις πραγματικές δυσκολίες που θα μπορούσε να δημιουργήσει η απουσία διερμηνέως για τον προσφεύγοντα¹²².

Şaman κατά Τουρκίας¹²³

Στην υπόθεση Şaman κατά Τουρκίας που αφορούσε συμμετοχή στο παράνομο κόμμα Εργατών Κουρδιστάν και συναφείς τρομοκρατικές πράξεις η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι η όλη ανακριτική διαδικασία ήταν αδιαφανής και ότι κατά τη διάρκεια των ανακριτικών πράξεων, στερούμενη του δικαιώματος πρόσβασης στο συνήγορο, εξαναγκάστηκε να δηλώσει τα όσα φέρεται να δήλωσε, δεδομένου ότι η ίδια ήταν κουρδικής καταγωγής και επιπλέον αναλφάβητη, γεγονός που την περιήγαγε σε αντικειμενική αδυναμία κατανόησης του περιεχομένου των εγγράφων.

Η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι η πρόσβαση της προσφεύγουσας σε δικηγόρο δεν παρεμποδίστηκε σε κανένα στάδιο της ποινικής διαδικασίας καθώς πριν από κάθε ανάκριση η προσφεύγουσα ελάμβανε γνώση της δυνατότητας ασκήσεως των δικαιωμάτων της ως κατηγορουμένης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματός της να επικουρείται από δικηγόρο. Επέστησε την προσοχή του Δικαστηρίου στο γεγονός ότι η προσφεύγουσα αρνήθηκε τη χορήγηση νομικής συνδρομής και ότι αυτό επιβεβαιώθηκε από τις εκθέσεις οι οποίες έφεραν την υπογραφή της προσφεύγουσας. Το Δικαστήριο αφού τόνισε την ανεξίτητη εφαρμογή του άρθρου 6 ΕΣΔΑ σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας -κι όχι μόνο στην ακροαματική- τόνισε ότι, στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ που συνιστά στοιχείο, μεταξύ άλλων, της έννοιας της δίκαιης δίκης, το ζήτημα των γλωσσικών γνώσεων της προσφεύγουσας είναι ζωτικής σημασίας και ότι πρέπει επίσης να εξετάσει τη φύση του αδικήματος για

¹²¹ Σκέψη 39 της απόφασης: «...However, the ultimate guardian of the fairness of the proceedings was the trial judge who had been clearly apprised of the real difficulties which the absence of interpretation might create for the applicant».

¹²² Στο ίδιο μήκος κύματος και η προαναφερθείσα (σημ.108) απόφαση Baytar κατά Τουρκίας στην οποία το ΕυρΔΔΑ διαπίστωσε την αδυναμία των εθνικών δικαστηρίων να επιβεβαιώσουν τις δεξιότητες του διερμηνέα ο οποίος ήταν απλά μέλος της οικογένειας της προσφεύγουσας, βλ. σκέψη 57: «Furthermore the Court observes that the judge apparently failed to verify the skills of that interpreter, who was simply a member of the applicant's family waiting in the corridor».

¹²³ Şaman v. Turkey της 5.4.2011, ν. 35292/05, διαθέσιμη στην ηλ.διεύθυνση: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-104355"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

το οποίο κατηγορείται ο κατηγορούμενος και το περιεχόμενο της επικοινωνίας που έχει με τις αρμόδιες εθνικές αρχές για να εκτιμήσει αν είναι αυτό αρκετά περίπλοκο ώστε να απαιτείται λεπτομερής γνώση της γλώσσας που χρησιμοποιείται στο δικαστήριο.¹²⁴ Τέλος, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η συνδρομή διερμηνέα πρέπει να παρέχεται κατά τη διάρκεια του ανακριτικού σταδίου εκτός εάν μπορεί να αποδειχθεί, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων της υπόθεσης, ότι υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι για τον περιορισμό αυτού του δικαιώματος. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω αρχών το Δικαστήριο σημειώνει ότι η προσφεύγουσα είναι κουρδικής καταγωγής, με περιορισμένη γνώση της τουρκικής γλώσσας. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από την απόφαση του εθνικού δικαστηρίου να της επιτρέψει να έχει διερμηνέα κατά τη διάρκεια της δίκης. Είναι επίσης αδιαμφισβήτητο ότι είναι αναλφάβητη. Παρόλο που προφανώς έδωσε λεπτομερή περιγραφή της συμμετοχής της στην παράνομη οργάνωση, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι προέβη στις εν λόγω αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις χωρίς διερμηνέα και χωρίς τη συνδρομή δικηγόρου. Το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία του σταδίου της προδικαστικής έρευνας, δεν είναι πεπεισμένο ότι η προσφεύγουσα κατανόησε επαρκώς τα ερωτήματα που της τέθηκαν ή ότι μπόρεσε να εκφραστεί επαρκώς στην τουρκική και πολύ περισσότερο σε επίπεδο τέτοιο που θα δικαιολογούσε την επίκληση των δηλώσεών της ως αποδεικτικών στοιχείων εναντίον της κατά τη δίκη.

Σε αντίστοιχο πνεύμα «εφησυχασμού» του Δικαστηρίου λόγω της εκ προοιμίου απόδοσης «θεραπευτικών» ιδιοτήτων στην παρουσία του συνηγόρου του κατηγορουμένου κινούνται και οι αποφάσεις *Kamasinski κατά Αυστρίας της 19.12.1989* και *Hermi κατά Ιταλίας της 18.10.2006*¹²⁵ οι οποίες αναγνώρισαν, η μεν πρώτη ότι η παροχή υπηρεσιών διερμηνείας από συνηγόρο δεν είναι ικανή συνθήκη υπονόμησης των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου η δε δεύτερη πως, παρά το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος δεν είχε επικοινωνία από τις φυλακές όπου βρισκόταν με τους συνηγόρους του, το δικαίωμά του σε επαρκή γνώση της κλήσης προς

¹²⁴Βλ. **σκέψη 30 της απόφασης**: «*The Court has also held that, in the context of application of paragraph 3 (e), the issue of the defendant's linguistic knowledge is vital and that it must also examine the nature of the offence with which the defendant is charged and any communications addressed to him by the domestic authorities, in order to assess whether they are sufficiently complex to require a detailed knowledge of the language used in court*».

¹²⁵ Θα αναλυθούν εκτενώς στην επόμενη ενότητα περί του δικαιώματος μετάφρασης διότι άπτονται και αυτής, μεταξύ των άλλων, της προβληματικής.

εμφάνιση δεν επλήγη διότι όφειλε να επικοινωνήσει με την νομική ομάδα που τον εκπροσωπούσε ώστε να ενημερωθεί.¹²⁶

Σημεία-κλειδιά των αποφάσεων αυτών είναι αφενός μεν η ανάδειξη της πρωταρχικής υποχρέωσης των εθνικών δικαστηρίων και των αρμόδιων ανακριτικών αρχών προς εξακρίβωση της ικανότητας του αλλόγλωσσου κατηγορουμένου να κατανοήσει την εν εξελίξει διαδικασία αφετέρου η ηθική και πραγματική παράκαμψη εκ μέρους αυτών των όποιων αμφιβολιών σχετικά με την γλωσσική ικανότητα των κατηγορουμένων και η εναπόθεση της άτυπης πλήρωσης των δικαιοκρατικώς ανυπόφορων κενών που δημιουργεί η επίγνωση του ενδεχομένου καταδίκης ενός μη εννοούντος τη γλώσσα της διαδικασίας κατηγορουμένου στην παρουσία του συνηγόρου. Τα εξαχθέντα εκ των αποφάσεων αυτών συμπεράσματα είναι σημαντικά στο βαθμό που αναγνώρισαν, ιδίως η απόφαση *Cuscani κατά Ην.Βασιλείου*, πως η απόλαυση του αναφαίρετου δικαιώματος του άρθρου 6 παρ.3 στ.ε της ΕΣΔΑ υπόκειται στον κανόνα της αποφυγής *καταχρηστικής*¹²⁷ ασκήσεως του, περί της οποίας σοβαρότατη ένδειξη παρέχει μια παρατεταμένη αδράνεια επικλήσεως της προσβολής του σχετικού δικαιώματος, ήδη, από τα αρχικά στάδια της διαδικασίας.

Δε θα πρέπει, ωστόσο, να παροραθεί ο απορρέων εξ αυτής της - προσανατολισμένης στην επίτευξη δικονομικής ισορροπίας- στάθμισης κίνδυνος υπερτίμησης του ρόλου του δικηγόρου και ταύτισης του επιπέδου γνώσης του ξένων γλωσσών με αυτό του επίσημου διερμηνέως. Μια τέτοια ταύτιση, παρά το ενδεχόμενο καλοπροαίρετο των προθέσεων της, το αποδίδον τυφλή εμπιστοσύνη στα

¹²⁶ Το ΕυρΔΔΑ στην απόφαση *Hermi κατά Ιταλίας, της 18.10.2006* προέβη στην -ατυχή κατά την άποψη της γράφουσας- διαπίστωση ότι *ναι μεν είναι λυπηρό το γεγονός ότι η κλήση προς εμφάνιση δεν περιείχε σχετική υπόδειξη ότι εναπόκειται στον προσφεύγοντα να ζητήσει, τουλάχιστον πέντε μέρες πριν τη δίκη, τη μεταγωγή του στην αίθουσα του δικαστηρίου, ωστόσο, το κράτος δε μπορεί να φέρει την ευθύνη της λεπτομερούς αναφοράς, σε κάθε στάδιο της διαδικασίας, των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Εναπόκειται στο νομικό εκπρόσωπο του κατηγορουμένου να ενημερώσει τον πελάτη σχετικά με την εξέλιξη της σε βάρος του διαδικασίας και τα δικαιώματά του.* Βλ. σκέψη 92: «*It is regrettable that the notice did not indicate that it was for the applicant to request, at least five days before the date of the hearing, that he be brought to the hearing room....However, the State cannot be made responsible for spelling out in detail, at each step in the procedure, the defendant's rights and entitlements. It is for the accused's legal counsel to inform his client as to the progress of the proceedings against him and the steps to be taken in order to assert his rights*».

¹²⁷ Βλ. *Μανωλκίδη*, Το Δικαίωμα του Αλλοδαπού Κατηγορουμένου για γνώση της κατηγορίας σε γλώσσα που κατανοεί και η καταχρηστική προβολή του μετά το τέλος της προδικασίας, ΠουινΧρ 1999,σελ.108 επ. ο οποίος εύστοχα υπογραμμίζει το χαρακτήρα των δικαιωμάτων μετάφρασης και διερμηνείας ως *κανόνων δημοσίας τάξεως* προστατευτικών του κατηγορουμένου και εγγυητικών της ίδιας της Δίκαιης Δίκης.

προσόντα του κατά τεκμήριο πολυπράγμονος δικηγόρου, δύναται να αποβεί σε βάρος του κατηγορουμένου, αφήνοντάς τον εκτεθειμένο σε μια κακής ποιότητας διερμηνεία.

Ενισχυτικό της υποχρέωσης του Δικαστηρίου να μεριμνήσει για την εξακρίβωση της ικανότητας του κατηγορουμένου και διασφαλιστικό της ορθής διεκπεραίωσής της είναι το θεσπισθέν δικαίωμα αντίκρουσης, εκ μέρους του κατηγορουμένου, της απόφασης περί ανυπαρξίας ανικανότητας κατανόησης της γλώσσας της διαδικασίας και εντεύθεν παροχής διερμηνεία σύμφωνα με την **παρ.5 του άρθρου 2 της Οδηγίας**. Η συνεκτίμηση των αντιρρήσεων του ενδιαφερομένου προσώπου είναι καίριας σημασίας διότι μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία «ίασης» των τυχόν παραλείψεων των αρμόδιων αρχών προτού τεθεί εν αμφιβόλων η δικαιοσύνη της όλης διαδικασίας.

Στην αλληλουχία των σκέψεων αυτών πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι μόνη η απόδοση του «χρίσματος» του τελευταίου θεματοφύλακος της δικαιοσύνης στα εθνικά δικαστήρια από το ΕυρΔΔΑ δεν εγγυάται την εκ προοιμίου σωστή, με όρους μαθηματικής ακρίβειας, διάγνωση της γλωσσικής ικανότητας των κατηγορουμένων. Η αξιολόγηση αυτή είναι ιδιαιτέρως *τεχνικό* ζήτημα και το ενδεχόμενο κακών εκτιμήσεων είναι ορατό διότι ο δικαστής, συμπεριλαμβανομένης και τυχόν ελλιπούς κατάρτισής του σε θέματα ξένων γλωσσών, δε διαθέτει «υπεροπλία» εξοπλισμού ως προς τον τρόπο εκτίμησης της γλωσσικής επάρκειας, δεδομένου ότι το ΕυρΔΔΑ δεν έχει προσδιορίσει κατευθυντήριες αρχές προς το σκοπό αυτό.¹²⁸

Η ανεπάρκεια αυτή μπορεί να καταστήσει τη «*συνομιλία με τους εν λόγω υπόπτους ή κατηγορουμένους*»¹²⁹ αλυσιτελή ως μέσο εξακρίβωσης της γλωσσικής ικανότητας. Κατά τούτο οι σχετικές διατάξεις της Οδηγίας πρέπει να ερμηνεύονται και πολύ περισσότερο να ενσωματώνονται στην εθνική έννομη τάξη υπό το φως των επιταγών του **άρθρου 6** που αποδίδει έμφαση στην κατάρτιση όλων όσοι συμμετέχουν στη διαδικασία απονομής ποινικής δικαιοσύνης και στην εξοικείωση τους με τις «*ιδιομορφίες της επικοινωνίας με συνδρομή διερμηνεία, ώστε να επιτυγχάνεται αποτελεσματική και πραγματική επικοινωνία*».

Πρόκειται για ιδιαιτέρως λεπτό ζήτημα που χρήζει ανάλογης αντιμετώπισης από τις αρμόδιες αρχές οι οποίες καλούνται, σε περιπτώσεις που ο αλλόγλωσσος

¹²⁸ Βλ. *R. Vogler*, όπ.π.,σελ.100.

¹²⁹ Σημ.21 του Προοιμίου.

κατηγορούμενος φαίνεται να κατανοεί εν μέρει τα διαμειβόμενα ενώπιον του, να μην υποπίπτουν στο σφάλμα, ενδεικτικό της ύπαρξης κουλτούρας διεκπεραιωτικής αγγαρείας, της βεβαιότητας περί της ικανότητάς του να μετάσχει αποτελεσματικά στη διαδικασία και να αποφαίνονται, εν αμφιβολία, υπέρ της παροχής διερμηνέα.

Η **παρ. 6 του άρθρου 2**¹³⁰ προβλέπει τη δυνατότητα προσφυγής στην τεχνολογία επικοινωνιών ορίζοντας πως *«εφόσον απαιτείται, μπορεί να γίνεται χρήση τεχνολογίας επικοινωνιών όπως η τηλεδιάσκεψη, το τηλέφωνο ή το διαδίκτυο, εκτός αν η προσωπική παρουσία του διερμηνέα είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της διεξαγωγής δίκαιης δίκης»*. Η διατύπωση αυτή καθιστά σαφές πως η *«δια ζώσης»*¹³¹ διερμηνεία με τη φυσική παρουσία του διερμηνέα είναι ο κανόνας ενώ η προσφυγή στα διαθέσιμα τεχνολογικά μέσα πρέπει να γίνεται κατ' εξαίρεση και όχι κατά διακριτική ευχέρεια των αρμόδιων κρατικών αρχών, *«εφόσον απαιτείται»* στη συγκεκριμένη περίπτωση η οποία, ως εκ τούτου, θα πρέπει να εμφανίζει κάποια ιδιαιτερότητα αποτρεπτική της φυσικής παρουσίας του διερμηνέα όπως λ.χ. αστυνομική προανάκριση ομιλούντος σπάνια γλώσσα σε απομακρυσμένη περιοχή.

Μολονότι η επωφελής προσαρμογή του συστήματος απονομής δικαιοσύνης στις απαιτήσεις της καλπάζουσας εξέλιξης της τεχνολογίας είναι μεταξύ των προτεραιοτήτων της ΕΕ,¹³² η πράξη δεικνύει πως η προσφυγή στη χρήση τεχνολογικών μέσων και, πολύ περισσότερο, η διερμηνεία μέσω τηλεδιάσκεψης δεν είναι ιδιαίτερος διαδεδομένη όπως διαφαίνεται και από την πρόθεση του Ενωσιακού Νομοθέτη να την καθιερώσει ως περίπτωση εξαίρεσης. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί όχι ως μια απροσδιόριστη φοβικότητα έναντι των, πιθανώς, μη διαχειρίσιμων δυνατοτήτων που προσφέρει η τεχνολογική εξέλιξη αλλά ως δικαιολογημένη επιφυλακτικότητα έναντι των προβλημάτων που δημιουργεί σε περιπτώσεις αλλόγλωσσων κατηγορουμένων, όπως εύστοχα έχει επισημανθεί στη θεωρία, η *«διπλή διαμεσολάβηση»*, ήτοι η *συντελούμενη τόσο μέσω της γλώσσας όσο και μέσω*

¹³⁰ Βλ. **σημείο 28 του Προοιμίου**: *«Όταν χρησιμοποιείται τηλεδιάσκεψη σε περιπτώσεις διερμηνείας εξ αποστάσεως, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να μπορούν να στηρίζονται στα εργαλεία που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ηλεκτρονικής δικαιοσύνης (π.χ. πληροφορίες για δικαστήρια με εξοπλισμό ή εγχειρίδια για τηλεδιάσκεψεις).*

¹³¹ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, ό.π.,σελ.246

¹³² Βλ. Πολυετές Σχέδιο Δράσης 2009-2013 σχετικά με την Ευρωπαϊκή Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη (2009/C 75/01), [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0331\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0331(01)&from=EN)

της χρήσης *video*.¹³³ Τα προβλήματα αυτά μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο μέσω της δημιουργίας υλικοτεχνικών υποδομών τέτοιων που να καθιστούν αδύνατη την αμφισβήτηση της παρεχόμενης ποιότητας και της εκπαίδευσης των αρμόδιων αρχών στη συνετή χρήση της τεχνολογίας με γνώμονα το όφελος του κατηγορουμένου.

3.2.3 Το δικαίωμα μετάφρασης

Το άρθρο 3 παρ.1 της Οδηγίας ορίζει πως : «*Τα κράτη μέλη μεριμνούν, ώστε στους υπόπτους ή στους κατηγορουμένους που δεν κατανοούν τη γλώσσα της σχετικής ποινικής διαδικασίας να παρέχεται εντός εύλογου χρονικού διαστήματος γραπτή μετάφραση όλων των εγγράφων που είναι ουσιώδη, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι είναι σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμα υπεράσπισής τους και προκειμένου να διασφαλιστεί η διεξαγωγή δίκαιης δίκης*». Με τη ρητή αναφορά στην παροχή γραπτής μετάφρασης η Οδηγία βαίνει ένα βήμα πέραν των νομολογιακών επιταγών του ΕυρΔΔΑ το οποίο είχε δημιουργήσει ένα θολό τοπίο¹³⁴ αναφορικά με την αναγκαιότητά της, αποφαινόμενο *in concreto* άλλοτε υπέρ του επιβεβλημένου αυτής άλλοτε υπέρ της επάρκειας της προφορικής μετάφρασης των κρίσιμων εγγράφων ενώ

¹³³ Βλ. *R.Vogler*, όπ.π. με περαιτέρω παραπομπές, σελ.107-108, για μια γενικότερη θεώρηση της προβληματικής βλ. *S.Braun*, *Keep your distance? Remote interpreting in legal proceedings: A critical assessment of a growing practice*, *Interpreting: international journal of research and practice in interpreting*, University of Surrey, 15 (2) 2013, σελ.200-228 όπου τονίζεται η αρνητική στάση και των ίδιων των διερμηνέων έναντι του μοντέλου της απομακρυσμένης διερμηνείας και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα έρευνας τα οποία, μεταξύ άλλων, αποδεικνύουν πως τα προβλήματα πάσης φύσεως που ανακύπτουν κατά τον παραδοσιακό τρόπο διερμηνείας διπλασιάζονται όταν αυτή λαμβάνει χώρα απομακρυσμένα., *E-J.Van der Vlis*, *Videoconferencing in criminal proceedings*, σε: *S.Braun/J.L.Taylor*, *Videoconferencing and remote interpreting in criminal proceedings*, Guildford: University of Surrey, 2011, σελ.11-25 όπου παρατίθενται ευρήματα εμπειρικής έρευνας που έλαβε χώρα στην Αμερική σχετικά με τη στάση όλων των παραγόντων της δίκης έναντι της προσφυγής στην τηλεδιάσκεψη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το θετικό πρόσημο που βάζουν στις υπηρεσίες της τεχνολογίας οι κατηγορούμενοι αλλά και οι δικαστές οι οποίοι θεωρούν ότι βελτιώνει την ταχύτητα της διαδικασίας ή σε κάθε περίπτωση δε βλάπτει την αποτελεσματικότητα της άσκησης του δικαιώματος στο συνήγορο εκ μέρους του κατηγορουμένου. Αντιθέτως οι ερωτηθέντες συνήγοροι υπεράσπισης εξέφρασαν αρνητική γνώμη σχετικά με τη μη υπονόμηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, θεωρώντας πως ο δικαστής είναι σε αντικειμενική αδυναμία επαρκούς ελέγχου της όλης διαδικασίας, με δεδομένη την πολυπλοκότητα της επικοινωνίας, μέσω τηλεδιάσκεψης ενώ και η θεωρία παρουσιάστηκε εξίσου επιφυλακτική υπογραμμίζοντας το δικαιοκρατικώς μη ανεκτό της καταδίκης λ.χ. ενός κατηγορουμένου μέσω μιας οθόνης.

¹³⁴ Βλ. π.χ. *J.Brannan* “Identifying written translation in criminal proceedings as separate right: scope and supervision under European law”, *QUALETRA launch conference*, 4.4.2013, διαθέσιμο στην ηλ. διεύθυνση:

http://www.eulita.eu/sites/default/files/QUALETRA_PAPER_on_written_translation_in_criminal_proceedings.pdf, *Petuhoys v. Germany*, της 9.3.2010, αριθμ.προσφυγής: 60705/08 όπου το ΕυρΔΔΑ, συνεκτιμώντας το μη πολυσύνθετο των κατηγοριών, κήρυξε απαράδεκτη την προσφυγή για το λόγο της μη παροχής γραπτής μετάφρασης του επίσημου κατηγορητηρίου, εκτιμώντας ότι ο προσφεύγων είχε λάβει γνώση των απαιτούμενων πληροφοριών δια της προφορικής μετάφρασης του εντάλματος συλλήψεως και της επικοινωνίας που είχε με το συνήγορό του η οποία είχε λάβει χώρα με την παρουσία διερμηνέως. Το σκεπτικό αυτό στήριξε στο γεγονός πως το άρθρο 6 παρ.3 ΕΣΔΑ δεν απαιτεί ρητά την παροχή γραπτής μετάφρασης, της προφορικής ούσης ικανοποιητικής.

ο περιορισμός της μετάφρασης μόνο σε όσα έγγραφα θεωρούνται ουσιώδη είναι πιστή αντιγραφή της άποψης του Δικαστηρίου του Στρασβούργου που διευκρινίζει πως η απαίτηση παροχής γραπτής μετάφρασης δεν εξικνείται έως του σημείου μετάφρασης όλων ανεξαιρέτως των εγγράφων μιας δικογραφίας¹³⁵, όπως θα διαφανεί και από τις κατωτέρω αναλυόμενες αποφάσεις.

Kamasinski κατά Αυστρίας¹³⁶

Ο προσφεύγων, Αμερικανός υπήκοος, καταδικασθείς για απάτη και υπεξαίρεση ισχυρίστηκε ότι υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος του άρθρου 6 παρ.3 ΕΣΔΑ καθ' όλα τα στάδια της διαδικασίας. Τα σημεία που επικαλέστηκε προς θεμελίωση της παραβίασης ήταν τα εξής: α) δεν του επιδόθηκε μεταφρασμένο το κλητήριο θέσπισμα και εν γένει έγγραφα της προδικασίας, β) ο δεύτερος πληρεξούσιος δεν επιτέλεσε με την απαιτούμενη επάρκεια τα καθήκοντά του ως διερμηνέως και γ) απερρίφθη το αίτημά του να μεταφράζονται όλα ανεξαιρέτως τα έγγραφα της δίκης, συμπεριλαμβανομένης της καταδικαστικής απόφασης.

Το στάδιο της ανάκρισης

Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι δεν υπήρχε επίσημος διερμηνέας στις αστυνομικές ανακρίσεις και ότι η διερμηνεία κατά την εξέτασή του από τις ανακριτικές αρχές ήταν ανεπαρκής όσον αφορά την ποιότητα και το θεματικό αντικείμενο. Παραπονέθηκε ότι, παρά τις διαμαρτυρίες του, δεν του παρασχέθηκε ποτέ γραπτή μετάφραση των αρχείων της ανάκρισής του από την αστυνομία ή τις ανακριτικές αρχές, ώστε να είναι σε θέση να ελέγξει την ακρίβειά τους. Για το λόγο αυτό αρνήθηκε να υπογράψει τη σχετική έκθεση εξέτασης κατηγορουμένου γραμμένη μόνο στα γερμανικά. Στο βαθμό, συνεπώς, που το δικαστήριο εξέτασε τις αντιφάσεις που ενυπήρχαν στη δική του μαρτυρία, αυτό οφείλεται αναμφισβήτητα, όπως υπογράμμισε, στην αναξιοπιστία της διερμηνείας που αντικατοπτρίζεται στις γερμανικές περιλήψεις των καταθέσεων του. Η αυστριακή Εισαγγελία προσέφυγε στις υπηρεσίες «τρίτου» προσώπου ως διερμηνέως, κατά τις επιταγές της εκεί διαμορφωθείσης πρακτικής, ενώ ο προσφεύγων υποστήριξε πως

¹³⁵ **Kamasinski v. Austria, σκέψη 74:** «...However, paragraph 3 (e) (art. 6-3-e) does not go so far as to require a written translation of all items of written evidence or official documents in the procedure».

¹³⁶ **Kamasinski v. Austria, v.9783/82, της 19.12.1989,** [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57614"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{), βλ. επίσης Χρ.Πουλάκου, Τα γλωσσικά δικαιώματα στην ποινική διαδικασία κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΝοΒ 2011, σελ.920-921.

στερήθηκε της πρόσβασης σε μεταφρασμένα έγγραφα της προδικασίας. Κατόπιν σχετικού αιτήματος, διορίστηκε συνήγορος ο οποίος μιλούσε την αγγλική.

Το Δικαστήριο απεφάνθη πως δεν βρίσκει καμία ένδειξη στα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίστηκαν ότι δεν τηρήθηκαν οι απαιτήσεις της διάταξης αυτής κατά τη διάρκεια της ανάκρισης του προσφεύγοντος από την αστυνομία και τους ανακριτές. Ένας διερμηνέας ήταν παρών κάθε φορά. Δεν προκύπτει ότι ο προσφεύγων δεν μπόρεσε να κατανοήσει τις ερωτήσεις που του τέθηκαν ή να καταστήσει εαυτόν σαφή στις απαντήσεις του ούτε διαγιγνώσκεται ότι, παρά την έλλειψη γραπτών μεταφράσεων στα αγγλικά, η διερμηνεία που παρασχέθηκε οδήγησε σε αποτελέσματα που φαλκιδεύουν το δικαίωμά του για δίκαιη δίκη. Ο προσφεύγων μετά το πέρας της ανάκρισης ζήτησε το διορισμό δεύτερου συνηγόρου που θα κατείχε επαρκέστερα την αγγλική.

Το κατηγορητήριο

Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε πως στο κατηγορητήριο που του επεδόθη μόνον οι τίτλοι των φερομένων ως τελεσθέντων εγκλημάτων γνωστοποιήθηκαν στην αγγλική γλώσσα, αλλά όχι η ουσιαστική βάση των κατηγοριών. Η Κυβέρνηση απάντησε ότι, όπως επέτασσε η διάρκεια της ακρόασης, όλα τα ουσιώδη μέρη του κατηγορητηρίου μεταφράστηκαν ενώ τα πραγματικά περιστατικά στα οποία βασίζεται το κατηγορητήριο, σχετικά κυρίως με την αδυναμία καταβολής του μισθώματος και των λογαριασμών τηλεφώνου, δεν ήταν τόσο περίπλοκα που να καθιστούν την προφορική εξήγηση προς τον προσφεύγοντα ανεπαρκή ενώ επισημάνθηκε και η μη ρητή απαίτηση εκ μέρους του προσφεύγοντος και του συνηγόρου του παράδοσης γραπτής μετάφρασης. Το Δικαστήριο αναγνώρισε τον κρισιμότερο ρόλο που διαδραματίζει το κατηγορητήριο για τη μετέπειτα πορεία της υπόθεσης, ωστόσο, εν προκειμένω απεφάνθη ότι ο προσφεύγων ενημερώθηκε επαρκώς για τη φύση και την αιτία της εναντίον του κατηγορίας συνεπεία της επάρκειας των προφορικών εξηγήσεων που του δόθηκαν στην αγγλική.

Η ακροαματική διαδικασία

Ο προσφεύγων διαμαρτυρήθηκε ότι κατά την ακροαματική διαδικασία α) οι ερωτήσεις προς τους μάρτυρες και οι απαντήσεις τους δεν κατέστησαν αντικείμενο διερμηνείας η οποία, σημειωτέον, ήταν διαδοχική και όχι ταυτόχρονη, β) ουδέποτε παρασχέθηκε προς αυτόν γραπτή μετάφραση των αναγνωστέων εγγράφων, γ) έλαβε

γνώση μόνο της ποινής που του επεβλήθη η οποία του διερμηνεύτηκε κατά το τέλος της ακροαματικής διαδικασίας και όχι των ουσιαστικών λόγων επί των οποίων στηρίχθηκε καθώς ουδέποτε έλαβε γραπτή μετάφραση στην αγγλική της απόφασης του δικαστηρίου. Ωστόσο το ΕυρΔΔΑ διαπίστωσε μη παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 της ΕΣΔΑ, θεωρώντας ικανοποιητική την προφορική μετάφραση που έλαβε χώρα με τη βοήθεια και του συνηγόρου του προσφεύγοντος.

*Hermi κατά Ιταλίας*¹³⁷

Πραγματικά περιστατικά: Ο προσφεύγων -Τυνήσιος- βρέθηκε να έχει στην κατοχή του 485 γρ. ηρωίνης και συνελήφθη για εμπορία ναρκωτικών στη Ρώμη. Κατά τις ανακρίσεις που έλαβαν χώρα στη μεν πρώτη, όπου παρέστη με τους δικηγόρους τους, κατεγράφη ότι δεν παρίστατο διερμηνέας και ότι παρά την έλλειψη διερμηνέα ο προσφεύγων κατανόησε τη διαδικασία, στη δε δεύτερη το πρακτικό της ακροάσεως ανέφερε ότι ο προσφεύγων «μιλάει ιταλικά».

Η διαδικασία απέληξε στην καταδίκη του σε ποινή κάθειρξης 6 ετών και χρηματική ποινική 20.658 ευρώ. Ο προσφεύγων άσκησε έφεση κατά της πρωτόδικης αποφάσεως και ενημερώθηκε την 1^η Σεπτεμβρίου 2000 με κλήση που του απεστάλη την ίδια μέρα στη φυλακή όπου κρατείτο ότι η έφεση θα εκδικαζόταν την 3^η Νοεμβρίου 2000. Σημειωτέον ότι κατά το διάστημα από 1/9 έως 3/11 ο προσφεύγων ουδεμία επικοινωνία είχε με τους δικηγόρους του. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε την έφεση του προσφεύγοντος και επικύρωσε την πρωτόδικη καταδίκη. Εν συνεχεία ο προσφεύγων στράφηκε κατά της απόφασης του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, ισχυριζόμενος, μεταξύ άλλων, ότι η κλήση για εμφάνιση ενώπιον του δικαστηρίου την 3^η Νοεμβρίου 2000 δεν είχε μεταφραστεί στα αραβικά και συνεπώς ο προσφεύγων δεν έλαβε γνώση και δεν άσκησε το δικαίωμα αυτοπρόσωπης εμφάνισης. Το Ανώτατο Δικαστήριο απέρριψε εκ νέου τις αιτιάσεις του προσφεύγοντος υπογραμμίζοντας ότι, μολοντί είχε το δικαίωμα δωρεάν συνδρομής διερμηνέως προκειμένου να κατανοεί τη διαδικασία, δεν υφίστατο υποχρέωση από το Σύνταγμα ή τον ΚΠΔ γραπτής μετάφρασης των διαδικαστικών εγγράφων.

¹³⁷ Hermi v.Italy, της 18.10.2006, v.18114/02, διαθέσιμη στην ηλ.διεύθυνση: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-77543"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

Σκεπτικό ΕυρΔΔΑ: Το ΕυρΔΔΑ επικαλέστηκε τη διάταξη του άρθρου 6 παρ.3 ΕΣΔΑ και τόνισε ότι, *μολονότι δεν προκύπτει ευθέως από το εν λόγω άρθρο αν η μετάφραση των εγγράφων πρέπει να παραδίδεται γραπτώς στον κατηγορούμενο, υφίσταται ανάγκη να κοινοποιηθεί στον καθ' ού η διαδικασία το έγγραφο που περιέχει την κατηγορία. Διότι ένα κατηγορητήριο διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην ποινική διαδικασία, καθώς από ακριβώς εκείνη τη στιγμή ο κατηγορούμενος ενημερώνεται επισήμως για την πραγματική και νομική βάση των κατηγοριών εναντίον του. Ο κατηγορούμενος που δεν είναι εξοικειωμένος με τη γλώσσα που χρησιμοποιείται από το δικαστήριο μπορεί να βρεθεί σε πρακτικό μειονέκτημα εάν το κατηγορητήριο δεν μεταφράζεται σε γλώσσα την οποία κατανοεί.*

Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το δικαίωμα αυτό διερμηνείας και μετάφρασης του άρθρου 6 παρ. ΕΣΔΑ ισχύει όχι μόνο για τις προφορικές δηλώσεις που έγιναν κατά τη δίκη, αλλά και για τα αποδεικτικά έγγραφα και τα αφορώντα στις προδικαστικές διαδικασίες. Αυτό σημαίνει ότι ο κατηγορούμενος που δεν μπορεί να κατανοήσει ή να μιλήσει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο δικαστήριο έχει το δικαίωμα στη δωρεάν συνδρομή ενός διερμηνέα για τη μετάφραση ή τη διερμηνεία όλων αυτών των εγγράφων ή δηλώσεων της διαδικασίας που έχει κινηθεί εναντίον του και η γνώση των οποίων είναι απαραίτητη για να έχει το όφελος μιας δίκαιης δίκης. Αποσαφήνισε, ωστόσο, ότι το δικαίωμα αυτό δεν εξικνείται έως σημείου απαίτησης γραπτής μετάφρασης όλων των εγγράφων αποδείξεων ή των επίσημων εγγράφων στη διαδικασία. Τόνισε την απουσία της ρητής αναφοράς σε «μεταφραστή» και, εμμένοντας σε μια στενή γραμματική ερμηνεία της λέξεως «διερμηνέα», απεφάνθη ότι η προφορική γλωσσική βοήθεια μπορεί να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της Σύμβασης.

***Brozicek κατά Ιταλίας*¹³⁸**

Πραγματικά περιστατικά: ο προσφεύγων, γεννηθείς στην Τσεχοσλοβακία και μόνιμος κάτοικος Γερμανίας, συνελήφθη στις 13 Αυγούστου 1975 στην Pietra Ligure της Σαβόνας κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης ενός πολιτικού κόμματος, κατά την οποία φέρεται να έσκισε κάποιες από τις σημαίες του κόμματος που υπήρχαν στο χώρο. Η αστυνομία παρενέβη κατόπιν αιτήματος των διοργανωτών και τον μετέφερε στο αστυνομικό τμήμα ελλείψει των απαιτούμενων εγγράφων ταυτότητας. Κατά την

¹³⁸ Brozicek κατά Ιταλίας, ν.: 10964/84, της 19.12.1989

προσαγωγή του τραυμάτισε έναν από τους αστυνομικούς. Την αμέσως επόμενη ημέρα η Αστυνομία υπέβαλε αναφορά για το περιστατικό στην Εισαγγελία της Σαβόνας και ο προσφεύγων απέστειλε επιστολή στα γαλλικά. στον αρχηγό της αστυνομίας η οποία διεβιβάσθη στην Εισαγγελία και διετάχθη η μετάφρασή της στην ιταλική.

Στις 23.2.1976 η εισαγγελική αρχή απέστειλε κλήση-γνωστοποίηση προς τον προσφεύγοντα με την οποία του γνωστοποιούσε πως σε βάρος του εκκρεμούσε προανάκριση για τα αδικήματα της αντίστασης κατά της αστυνομίας και της σωματικής βλάβης. Στις 1.3.1976 επέστρεψε την κλήση στην Εισαγγελία με σημείωμα με το οποίο διαμαρτυρόταν για το γεγονός ότι δε μπορούσε να κατανοήσει το περιεχόμενο και για την αδράνεια των αρχών να λάβουν μέτρα σε σχέση με τα όσα ανέφερε στην επιστολή του της 14^{ης} Αυγούστου 1976 και κυρίως σε σχέση με την παράκλησή του προς όλες τις αρχές να κάνουν χρήση της μητρικής γλώσσας ή μίας εκ των επίσημων γλωσσών των Ηνωμένων Εθνών προς αποφυγήν κινδύνου παρανοήσεων. Η εισαγγελία παρέλαβε το σημείωμα αλλά ουδέποτε απάντησε. Κατόπιν τούτων απέστειλε και δεύτερη κλήση-γνωστοποίηση στην ιταλική γλώσσα το 1978. Μετά την επιστροφή της τελευταίας ως ανεπίδοτης ακολουθήθηκε η διαδικασία κατά προσώπων αγνώστου διαμονής η οποία απέληξε στην καταδίκη του σε φυλάκιση 5 μηνών.

Το ΕυρΔΔΑ διακήρυξε πως το έγγραφο της κλήσης-γνωστοποίησης της Εισαγγελίας συνιστούσε την «κατηγορία» κατά την έννοια του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ καθώς οι εθνικές αρχές αδράνησαν να λάβουν μέτρα προκειμένου να διαπιστώσουν εάν ο προσφεύγων αντιλαμβάνεται επαρκώς την ιταλική, αδράνεια η οποία κατέστη έτι περαιτέρω άξια μομφής από το γεγονός της ύπαρξης προηγούμενης ενημέρωσης εκ μέρους του προσφεύγοντος περί των δυσκολιών του να κατανοήσει το περιεχόμενο του εγγράφου.

Τις συνέπειες της περιπτώσιολογικής αυτής αντιμετώπισης του δικαιώματος της μετάφρασης από το ΕυρΔΔΑ προσπάθησε να αμβλύνει η Οδηγία με την απαίτηση παροχής γραπτής μετάφρασης. Διαπνεύμενη, ωστόσο, από πνεύμα ρεαλισμού, την περιόρισε σε όσα έγγραφα είναι ουσιώδη και μόνο σε αυτά, εντάσσοντας στην έννοια του ουσιώδους όλα τα έγγραφα, η μετάφραση των οποίων επιβάλλεται προκειμένου

«να διασφαλισθεί ότι {οι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι} είναι σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμα υπεράσπισής τους και προκειμένου να διασφαλιστεί η διεξαγωγή δίκαιης δίκης» κατά την **παρ.1 του άρθρου 3.**¹³⁹ Στο σημείο αυτό η διατύπωση του άρθρου 3 της Οδηγίας δεν αποφεύγει μια δόση αοριστολογίας, δυναμένης να απολήξει σε κυκλικότητα: ουσιώδη είναι όλα τα έγγραφα που απαιτείται να μεταφραστούν ώστε «να διασφαλισθεί ότι {οι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι} είναι σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμα υπεράσπισής τους και προκειμένου να διασφαλιστεί η διεξαγωγή δίκαιης δίκης» = προκειμένου «να διασφαλισθεί ότι {οι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι} είναι σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμα υπεράσπισής τους και προκειμένου να διασφαλιστεί η διεξαγωγή δίκαιης δίκης» όλα τα έγγραφα που είναι ουσιώδη πρέπει να μεταφραστούν.

Για το λόγο αυτό και **στην παρ.2** προβαίνει σε εξειδίκευση της εννοίας του ουσιώδους των εγγράφων ορίζοντας πως «τα ουσιώδη έγγραφα περιλαμβάνουν οποιαδήποτε απόφαση συνεπάγεται τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου, οποιοδήποτε έγγραφο απαγγελίας κατηγορίας και οποιαδήποτε δικαστική απόφαση». Ως «απόφαση συνεπαγόμενη τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου» νοείται κάθε είδος διάταξης, εντάλματος κ.λ.π η οποία έχει ως αποτέλεσμα ακόμη και την βραχεία στέρηση της ελευθερίας του υπόπτου ή κατηγορουμένου όπως π.χ το ένταλμα συλλήψεως. Στην έννοια των «εγγράφων απαγγελίας κατηγορίας» υπάγονται όσα περιέχουν την κατηγορία ή σύννοψη αυτής όπως λ.χ. η κλήση προς εμφάνιση, το κατηγορητήριο που απαγγέλλεται από το αρμόδιο ανακριτικό ή προανακριτικό όργανο, το κλητήριο θέσπισμα κτλ. Ως «οποιαδήποτε δικαστική απόφαση» νοείται κάθε απόφαση αρμόδιου δικαστηρίου οιοδήποτε βαθμού που αποφαινεται είτε επί της κατηγορίας είτε επί άλλου καίριου ζητήματος της διαδικασίας όπως είναι επί παραδείγματι η αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης, η διεξαγωγή αυτοψίας, η συλλογή των αποδείξεων π.χ. η εξέταση μαρτύρων.

Η μετάφραση των ουσιωδών αυτών εγγράφων πρέπει να λαμβάνει χώρα «εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος» **κατά το άρθρο 3 παρ.1**. Το χρονικώς εύλογον της μετάφρασης κρίνεται *in concreto*, υπό το φως των απαιτήσεων της κάθε υποθέσεως, όπως αυτές διαμορφώνονται από τον όγκο, την πολυπλοκότητα αλλά και τη σπανιότητα της γλώσσας των εγγράφων. Ως εκ τούτου σε περιπτώσεις υποθέσεων

¹³⁹ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, ό.π.σελ.249.

που ο όγκος των εγγράφων και, εν γένει, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους είναι τέτοια που δύνανται να δυσχεράνουν την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων της υπεράσπισης ευκαταία παρίσταται η «διάσπαση» της ενότητάς τους και το προβάδισμα της μετάφρασης των πλέον ουσιωδών εξ αυτών των εγγράφων.¹⁴⁰

Ατυχώς στην παρούσα παρ.2 των υποχρεωτικώς μεταφραστέων εγγράφων δεν περιελήφθησαν τα κρίσιμα έγγραφα αποδεικτικά στοιχεία όπως προβλεπόταν στην Πρόταση Οδηγίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 9.3.2010¹⁴¹ ούτε και οι «σημαντικές μαρτυρικές καταθέσεις» και σε περίπτωση κρατήσεως «οι κανόνες που ισχύουν στον τόπο κρατήσεως, περιλαμβανόμενου του τρόπου ενημερώσεως και υποβολής παραπόνων» όπως οριζόταν στην υπ' αριθμ.20 τροπολογία της Επιτροπής Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου¹⁴². Τέτοιου είδους έγγραφα μπορούν να τύχουν μετάφρασης κατόπιν αιτήματος του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του και απόφασης των αρχών περί του ουσιώδους των εγγράφων σύμφωνα με την **παρ.3 του άρθρου 3**¹⁴³.

Πρόκειται περί ρυθμίσεως προβληματικής που -παρά το φαινομενικά επαρκές επίπεδο προστασίας που κατοχυρώνει- αγνοεί την εγγενή αοριστία με την οποία βαρύνεται η έννοια «ουσιώδες έγγραφο», η εστία κυριολεξίας της οποίας, τιθέμενη αντιμέτωπη με την ατομικότητα της κάθε υποθέσεως και τις αποδεικτικές ιδιαιτερότητές της, καθίσταται επικίνδυνα νεφελώδης.

Εύλογα διερωτάται κανείς: αν λ.χ. το αίτημα μετάφρασης ενός ημερολογίου «ναυαγήσει» επειδή εκρίθη επουσιώδες από τις αρχές, μπορούμε να κάνουμε λόγο για δικαιοκρατούμενη διαδικασία επειδή επεδόθη το παραπεμπτικό βούλευμα μεταφρασμένο ενώ το ημερολόγιο θα μπορούσε, προσαρμοζόμενο στην εκδοχή του κατηγορουμένου, να το ανατρέψει; Οι ουσιώδες μαρτυρικές καταθέσεις, συνιστώσες ενίοτε τον κορμό της αποδεικτικής διαδικασίας, τείνουν με μεγαλύτερη του κατηγορητηρίου ακρίβεια στον πολύπλευρο φωτισμό της υποθέσεως, συνεπώς είναι

¹⁴⁰ Βλ. Ηλ. Αναγνωστόπουλο, όπ.π.σελ.250.

¹⁴¹ Άρθρο 3 παρ.2 της Πρότασης Οδηγίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: «*The essential documents to be translated shall include the detention order depriving the person of his liberty, the charge/indictment, essential documentary evidence and the judgment*».

¹⁴² Βλ. . Ηλ.Αναγνωστόπουλο, Δικαιώματα των Κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Π.Ν Σάκκουλας, 2017, σελ.32.

¹⁴³ **Άρθρο 3 παρ.3:** «*Οι αρμόδιες αρχές αποφασίζουν, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, εάν κάποιο άλλο έγγραφο είναι ουσιώδες. Οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι ή οι συνηγόροι τους δύνανται να υποβάλουν αιτιολογημένο αίτημα προς τον σκοπό αυτό*».

τουλάχιστον δικαιοπολιτικά μετέωρη η παράλειψή τους από τον κατάλογο των υποχρεωτικώς μεταφραστέων εγγράφων. Δε θα ήταν υπερβολή να χαρακτηρίσει κανείς θεσμικά επικίνδυνη την ανεπαίσθητη -πλην υπαρκτή- μετάθεση μέρους του έργου της υπεράσπισης, συνιστάμενου στην αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων υπό το πρίσμα του συμφέροντος του κατηγορουμένου, στη δικαιοδοτική αρχή, πυξίδα πορείας της οποίας είναι η αξιολογικώς ουδέτερη στάση έναντι της διαδικασίας η οποία, όμως, δια της υπεισέλευσης στο πεδίο κατάφασης και απόρριψης αιτημάτων σχετικά με το ουσιώδες των εγγράφων, αυτοαναιρείται.

Σύγχυση προκαλεί και η **παρ.4 του άρθρου 3** κατά την οποία *«δεν υφίσταται απαίτηση μετάφρασης χωρίων ουσιωδών εγγράφων τα οποία δεν συμβάλλουν στην κατανόηση, εκ μέρους των υπόπτων ή των κατηγορουμένων, του περιεχομένου της εναντίον τους δικογραφίας.»* Εύλογα διερωτάται κανείς σε τι συνίσταται το ουσιώδες χωρίων εγγράφων τα οποία ως τέτοια δε συμβάλλουν στο να καταστεί το περιεχόμενο της δικογραφίας κατανοητό στους κατηγορουμένους. Η εν λόγω προϋπόθεση που επιτρέπει παρέκκλιση από το δικαίωμα μετάφρασης θα πρέπει να θεωρηθεί συντρέχουσα, κατά την ορθότερη άποψη,¹⁴⁴ σε περιπτώσεις *πολυπρόσωπων δικών* όπου οι συνιστώσες τη δικογραφία κατηγορίες αφορούν σε περισσότερες *εν μέρει αυτόνομες* πράξεις, αυτονομία η οποία επιτρέπει τη μη μετάφραση συγκεκριμένων χωρίων ουσιωδών εγγράφων τα οποία δε σχετίζονται με την συγκεκριμένη κατηγορία κατά του αλλόγλωσσου εμπλεκόμενου στην ποινική διαδικασία.

Κατά την εφαρμογή του εν λόγω περιορισμού ευκαταία παρίσταται η υπόμνηση πως η αποσπασματική μετάφραση δεν πρέπει να απολήγει έως τη διάσπαση της - ενδεχομένως υπαγορευόμενης από τη φύση της υποθέσεως- ενότητας της υπερασπιστικής γραμμής και κατά τούτο παρίσταται επιβεβλημένη, εν αμφιβολία ως προς τη *σχετικότητα* τέτοιων χωρίων, η πρόταξη της ασκήσεως του δικαιώματος μετάφρασης για όλο το κείμενο.¹⁴⁵

Η **παρ.7** ορίζει πως *«κατ' εξαίρεση...η έγγραφη μετάφραση μπορεί να αντικατασταθεί από προφορική μετάφραση ή προφορική σύνοψη ουσιωδών εγγράφων, υπό τον όρο ότι αυτή η προφορική μετάφραση ή προφορική σύνοψη δεν επηρεάζει τη διεξαγωγή δίκαιης δίκης»*. Μολονότι ως θεσπίζουσα απόκλιση από τον γενικό κανόνα

¹⁴⁴ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, όπ.π.σελ.251.

¹⁴⁵ Βλ. *Δ. Αρβανίτη*, όπ.π.σελ.649.

της παροχής γραπτής μετάφρασης θα ανέμενε κανείς να οριοθετεί αυστηρά τα περιθώρια της εξαιρετικής εφαρμογής της, διαπιστώνει ότι αναπαράγει στερεοτυπική φρασεολογία, βρίθουσα αοριστολογίας, παρέχοντας «ασυλία» στις αρμόδιες αρχές των κρατών-μελών που θα αποφασίσουν να ενδώσουν στον «πειρασμό» της «προαγωγής» της εξαίρεσης σε κανόνα με πρόσχημα τη δυσμενή οικονομική συγκυρία.¹⁴⁶

Τέτοιου είδους επιτρεπτή προσφυγή στην προφορική μετάφραση ή προφορική σύνοψη συγχωρείται σε διαδικαστικά στάδια στενότερων χρονικών πλαισίων όπως λχ. σε περίπτωση ανάκρισης κατόπιν επ' αυτοφώρω συλλήψεως ή ελλείψει σπουδαίου λόγου που να καθιστά επιβεβλημένη τη μετάφραση, π.χ. επί αθωωτικών αποφάσεων κατά των οποίων δεν ασκήθηκε ένδικο μέσο.¹⁴⁷ Σημειωτέον ότι μια τέτοια προφορική μετάφραση δε θα πρέπει να θεωρείται επαρκής ώστε να καταργεί την γραπτή μετάφραση των προφορικών μεταφρασθέντων. Με την εξάλειψη του λόγου που δημιούργησε την ανάγκη προσφυγής στην εξαίρεση της προφορικής μετάφρασης επιβάλλεται η επάνοδος στην κανονικότητα της παροχής ολόκληρης της γραπτής μετάφρασης.

Η **παρ.8 του άρθρου 3** αφορά στην παραίτηση από το δικαίωμα μετάφρασης η οποία πρέπει να είναι «*αναμφισβήτητη και οικειοθελής*»,¹⁴⁸ όπως ακριβώς έχει νομολογήσει το ΕυρΔΔΑ περί των χαρακτηριστικών που πρέπει να έχει η παραίτηση εκ μέρους του κατηγορουμένου από την άσκηση των υπερασπιστικών εν γένει δικαιωμάτων του. Ορθώς η εγκυρότητα της παραίτησης συνδέεται με την πρόβλεψη στην ίδια παράγραφο περί της αναγκαιότητας ενημέρωσης του κατηγορουμένου σχετικά με τις συνέπειες μιας τέτοιας απόφασης, ωστόσο, η φράση «*.....ή έχουν με άλλο τρόπο λάβει πλήρη γνώση των συνεπειών τέτοιας παραίτησης.....*» είναι αμφισβητούμενης ορθότητας καθώς, αφενός μεν δεν προσδιορίζεται σε τι συνίσταται αυτός ο «άλλος τρόπος» και ποιες εγγυήσεις νομιμότητας τον συνοδεύουν, αφετέρου δε η πραγμάτωση της απαίτησης πλήρους γνώσης των διόλου αμελητέων συνεπειών μιας τέτοιας παραίτησης είναι αρρήκτως συνδεδεμένη με την ύπαρξη και τη συμβουλευτική παρέμβαση του συνηγόρου.

¹⁴⁶ Βλ. *L.Katschinka*, The impact of Directive 2010/64/EU on the right to interpretation and translation in criminal proceedings, 2014, διαθέσιμο στην ηλ. διεύθυνση: https://www.openstarts.units.it/bitstream/10077/9841/1/9_Katschinka.pdf

¹⁴⁷ Βλ. Ηλ.Αναγνωστόπουλο, όπ.π.σελ.252.

¹⁴⁸ «...the waiver was unequivocal and given voluntarily» στο αγγλικό κείμενο.

Το άρθρο 4 προβλέπει πως «τα κράτη μέλη καλύπτουν τα έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης που προκύπτουν...ανεξάρτητα από την έκβαση της διαδικασίας». Η διάταξη αυτή αποδίδει την αυτονομία –την οποία δε θα διεννοείτο να θέσει εν αμφιβόλω ούτε ο πλέον ευφάνταστος νομικός νους- υποχρέωση των κρατών να απαλλάσσουν τον κατηγορούμενο του συνόλου των εξόδων διερμηνείας και μετάφρασης της διαδικασίας, αποσυνδέοντάς την ρητώς από την ευμενή για αυτόν έκβαση της δίκης. Η πρόβλεψη αυτή συμπλέει με την εκπεφρασθείσα στην απόφαση **Luedicke, Belkacem and Κοç κατά Γερμανίας**¹⁴⁹ θέση του ΕΔΔΑ¹⁵⁰.

Πραγματικά περιστατικά: Τα γερμανικά δικαστήρια, μετά την καταδίκη των τριών για τροχαία παράβαση, ληστεία και σωματική βλάβη, αξίωσαν την επιστροφή εκ μέρους τους των εξόδων διερμηνείας που δαπανήθηκαν υποστηρίζοντας πως η ανέξοδη άσκηση των γλωσσικών δικαιωμάτων ενός κατηγορούμενου τελούσε υπό την αίρεση της αθώωσης. Ειδικότερα η γερμανική κυβέρνηση ισχυρίστηκε πως ενώ το άρθρο **6 παρ. 3 στ.ε ΕΣΔΑ** απαλλάσσει τον κατηγορούμενο από την εκ των προτέρων πληρωμή των δαπανών που προέκυψαν από τη χρήση διερμηνέα, δεν εμποδίζει την επιβάρυνσή του με τα έξοδα αυτά αφ' ης στιγμής καταδικαστεί.

Σκεπτικό ΕυρΔΑΑ: Το ΕΔΔΑ απέρριψε το σκεπτικό αυτό. Το Δικαστήριο διαπίστωσε, όπως και η Επιτροπή, ότι ο όρος "δωρεάν" -τόσο στα αγγλικά όσο και στα γαλλικά- στο άρθρο 6 παρ. 3 στ.ε έχει αυτός καθεαυτόν σαφή και καθορισμένη σημασία. Αφού ανέλυσε την έννοια των όρων «δωρεάν» προσφεύγοντας στη χρήση λεξικών των δύο επίσημων γλωσσών του Δικαστηρίου, απεφάνθη πως δε μπορεί παρά να αποδώσει στους όρους "gratuitement" and "free" την έννοια που έχουν συνήθως και στις δύο επίσημες γλώσσες του Δικαστηρίου: οι όροι αυτοί δεν υποδηλώνουν ούτε υπό όρους απαλλαγή, ούτε προσωρινή απαλλαγή ούτε αναστολή πληρωμής, αλλά την άπαξ δια παντός απαλλαγή, διακηρύσσοντας πως τα έξοδα διερμηνείας υπάγονται στο κατώτατο επιτρεπτό επίπεδο προστασίας και δε μπορούσαν να καταστούν αντικείμενο αναζήτησης ούτε και σε περίπτωση καταδίκης καθώς, σε αντίθετη περίπτωση, η ταύτιση των γλωσσικών δικαιωμάτων με δυσβάστακτες οικονομικές συνέπειες θα

¹⁴⁹Luedicke, Belkacem and Κοç v. Germany, v. 6210/73, v.6877/75, v.7132/75, 28.11.1978

¹⁵⁰ Βλ. επίσης Işyar v. Bulgaria, αριθμ. προσφυγής 391/03, 20.11.2008, όπου συναντούμε διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 6 παρ.3 ΕΣΔΑ λόγω υποχρέωσης του κατηγορουμένου να καταβάλει τα ανακύψαντα έξοδα της διαδικασίας.

εξανάγκαζε τον κατηγορούμενο, ενόψει της αβεβαιότητας έκβασης, σε παραίτηση από την άσκησή τους, τραυματίζοντας έτι περαιτέρω την ήδη ευάλωτη θέση του.

Η αδιάστικτη διατύπωση της οδηγίας είναι ενισχυτική της θέσης του κατηγορουμένου δια του αποκλεισμού οιασδήποτε υπόνοιας ευτελισμού του εν λόγω δικαιώματος· ευτελισμός ο οποίος ήταν προ των πυλών με την υπαγωγή της εννοίας της δωρεάν γλωσσικής συνδρομής, κατά τα οριζόμενα στο σημείο 17 του Προοιμίου¹⁵¹, σε οικονομικούς σχεδιασμούς που αποπνέουν διάθεση περίπου «ερασιτεχνικής» οργάνωσης των δημοσιονομικών ενός κράτους με δικαιοκρατικά ανυπόφορο αποτέλεσμα έκπτωσης του κατηγορουμένου σε όργανο εξοικονόμησης κρατικών πόρων. Προκαλεί θυμηδία και μόνο η συσχέτιση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, ο οποίος καλείται να φέρει εις πέρας το δίολου «εύπεπτο» εγχείρημα της εξοικείωσης με μια αλλοδαπή έννομη τάξη και της ενδεχομένως δυσβάσταχτης οικονομικά ευρέσεως συνηγόρου, με τη δυνατότητά του να επωμισθεί ο ίδιος και το βάρος των εξόδων μετάφρασης και διερμηνείας, ύπουλα ταυτίζοντας τις επιταγές του κράτους δικαίου με αυτές της δημοσιονομικής ευφορίας.

3.2.4 Το δικαίωμα μετάφρασης και διερμηνείας στις διεξαγόμενες υπό το ΕΕΣ διαδικασίες

Σχετικά με την εφαρμογή του δικαιώματος μετάφρασης και διερμηνείας στις διαδικασίες υπό το ΕΕΣ ισχύουν, *mutatis mutandis*, όσα έχουν αναφερθεί ανωτέρω για τις ποινικές διαδικασίες. Αξίζει να αναδειχθούν, ωστόσο, δύο σημεία τα οποία δίνουν την εντύπωση ότι ο νομοθέτης αμέλησε να προσαρμόσει την προστατευτική εμβέλεια των δικαιωμάτων στις ιδιαιτερότητες της διαδικασίας του ΕΕΣ.

Η παρ. 6 του άρθρου 3 της Οδηγίας ορίζει ότι *«κατά τη διαδικασία εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης το κράτος μέλος εκτέλεσης μεριμνά ώστε οι αρμόδιες αρχές του να παρέχουν, σε κάθε πρόσωπο που υπόκειται στη σχετική διαδικασία και το οποίο δεν κατανοεί τη γλώσσα στην οποία έχει συνταχθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης ή στην οποία έχει μεταφραστεί από το κράτος μέλος που*

¹⁵¹ **Σημείο 17 του Προοιμίου:** *«Η παρούσα οδηγία θα πρέπει να διασφαλίζει την ύπαρξη δωρεάν και επαρκούς γλωσσικής συνδρομής, η οποία θα επιτρέπει στους υπόπτους ή τους κατηγορουμένους που δεν ομιλούν ή δεν κατανοούν τη γλώσσα διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας να ασκήσουν πλήρως το δικαίωμά τους υπεράσπισης και θα διασφαλίζει τη διεξαγωγή δίκαιης δίκης».*

το εξέδωσε, γραπτή μετάφραση του εν λόγω εγγράφου». Η ατυχής διατύπωση της παρ.6 φαίνεται να επιτρέπει την εφαρμογή του δικαιώματος αποκλειστικά για το έγγραφο του ΕΕΣ αυτό καθεαυτό. Δεδομένου, όμως, ότι στις περισσότερες περιπτώσεις «ουσιώδεις» κατά την παρ.1 του άρθρου 3 δεν είναι μόνο το ΕΕΣ αλλά και όσα έγγραφα ενδέχεται να σχετίζονται με υποχρεωτικούς ή δυνητικούς λόγους αρνήσεως της εκτελέσεως του ΕΕΣ¹⁵² καθώς επίσης και οποιοδήποτε άλλο έγγραφο κρίσιμο ζητούν οι αρχές του κράτους εκτελέσεως από το κράτος εκδόσεως,¹⁵³ πρέπει ερμηνευτικά να γίνει δεκτή η εφαρμογή του δικαιώματος και σε αυτά τα έγγραφα.¹⁵⁴

Προβλήματα δημιουργεί και το στενό χρονικό πλαίσιο που προβλέπει ο ν.3251/04 για τις διαδικασίες του ΕΕΣ. Ο κανόνας της παροχής γραπτής μετάφρασης θα καταστρατηγηθεί αναμενόμενα σε περιπτώσεις όπως αυτή του άρθρου 22 του ν.3251/04¹⁵⁵ που ορίζει προθεσμία για την άσκηση εφέσεως κατά της αποφάσεως του Συμβουλίου Εφετών 24 ωρών, με ορατό αποτέλεσμα τη συχνή προσφυγή στην εξαίρεση της προφορικής μετάφρασης ή σύνοψης αυτής, όπως αναλύθηκε ανωτέρω.

3.2.5 Η ποιότητα της διερμηνείας και μετάφρασης και η ποιότητα των παρεχόμενων από τους διερμηνείς και μεταφραστές υπηρεσιών: ένας αρραγής δεσμός.

Αυτονόητος όρος της αποτελεσματικής ασκήσεως των δικαιωμάτων διερμηνείας και μετάφρασης του κατηγορουμένου είναι η εξασφάλιση της ποιότητας. **Στην παρ. 8 του άρθρου 2** τονίζεται ότι «η διερμηνεία που παρέχεται...έχει επαρκή ποιότητα ώστε να διασφαλίζεται η διεξαγωγή δίκαιης δίκης, ιδίως διασφαλίζοντας ότι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι γνωρίζουν το περιεχόμενο της εναντίον τους δικογραφίας και είναι σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμα υπεράσπισής τους» ενώ η **παρ.5 του άρθρου 2** λαμβάνει μέριμνα για την ευχέρεια του κατηγορουμένου να αμφισβητήσει την επάρκειά της ορίζοντας πως «τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται στο εθνικό δίκαιο, οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι... όταν έχει παρασχεθεί διερμηνεία, να έχουν τη δυνατότητα να διαμαρτυρηθούν ότι η ποι-

¹⁵² Άρθρα 11 και 12 του ν.3251/04.

¹⁵³ Άρθρο 19 του ν.3251/04

¹⁵⁴ Βλ. Ηλ Αναγνωστόπουλο, όπ.π.,σελ.252.

¹⁵⁵ **Άρθρο 22 παρ.1:** «Σε περίπτωση μη συγκατάθεσης του εκζητούμενου επιτρέπεται η άσκηση έφεσης στον Άρειο Πάγο από τον εκζητούμενο ή τον εισαγγελέα κατά της οριστικής απόφασης του συμβουλίου εφετών, εντός είκοσι τεσσάρων ωρών από τη δημοσίευση της απόφασης...»

ότητα της διερμηνείας δεν είναι επαρκής προκειμένου να διασφαλιστεί η διεξαγωγή δίκαιης δίκης...».

Στην ίδια κατεύθυνση το υπό τον τίτλο «ποιότητα της διερμηνείας και μετάφρασης» **άρθρο 5** προβλέπει τη θέσπιση «μητρικών ανεξάρτητων μεταφραστών και διερμηνέων με προσήκοντα προσόντα»¹⁵⁶ και το άρθρο 7 που επιβάλλει τη «χρήση διαδικασίας καταγραφής...» στα κράτη μέλη.

Η ποιότητα ως αυθύπαρκτη έννοια στο κείμενο της Οδηγίας χρήζει εξειδικεύσεως προς την κατεύθυνση του πότε και πώς καταφάσκει. ¹⁵⁷ Θεμελιώδες προς το σκοπό αυτό είναι το περιεχόμενο στην παρ.2 του άρθρου 8 *ουσιαστικό κριτήριο*¹⁵⁸ το οποίο καθιερώνει η ενδεικτική αναφορά στη γνώση, εκ μέρους των κατηγορουμένων, του περιεχομένου της εναντίον τους δικογραφίας που θα τους επιτρέψει και την ανάλογη άσκηση του δικαιώματος υπεράσπισης, διασφαλίζοντας τη διεξαγωγή δίκαιης δίκης. Και σε αυτό το σημείο η Οδηγία «παγιδεύεται» στη γενικόλογη διατύπωση η οποία, σε συνδυασμό με την εμφανή κατάχρηση του ιδεολογικού μεγέθους της δίκαιης δίκης σε διακηρυκτικό επίπεδο, απολήγει σε έναν αναπόφευκτα ad hoc έλεγχο της επάρκειας της διερμηνείας, λαμβανομένων υπόψη όλων των συνθηκών της υποθέσεως, του βαθμού δυσκολίας, της βαρύτητας των κατηγοριών, του όγκου των αποδείξεων, του χρονικού πλαισίου καθώς και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της προσωπικότητας του κατηγορουμένου κτλ.

Αυτονοήτως το προβάδισμα πρέπει να δίνεται στη μητρική γλώσσα¹⁵⁹ του κατηγορουμένου και να αποφεύγεται η διερμηνεία σε τρίτη γλώσσα, παρεμβαλλόμενη μεταξύ της γλώσσας του δικαστηρίου και της μητρικής του κατηγορουμένου διότι σε μια τέτοια περίπτωση η ήδη βεβαρημένη με προβλήματα παρανοήσεων επικοινωνία δια του προφορικού λόγου καθίσταται έτι περαιτέρω

¹⁵⁶ Συναφώς **το σημείο 31 του Προοιμίου**: «Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διευκολύνουν την πρόσβαση σε εθνικές βάσεις δεδομένων με καταλόγους νομικών μεταφραστών και διερμηνέων, εφόσον υπάρχουν τέτοιες βάσεις δεδομένων»

¹⁵⁷ Παρόμοια δυσχέρεια προσδιορισμού του πότε η λαμβάνουσα χώρα στη δικαστική αίθουσα διερμηνεία είναι αποτελεσματική συναντάται και στις ΗΠΑ, βλ.π.χ. *J.A. Miller, Interpreting the Court Interpreters Act: A practical guide to protecting the rights of non-English speaking criminal defendants, Criminal Law Practitioner, II (I) 2014, American University Washington College of law*, όπου επισημαίνεται η απουσία νομολογιακώς παγιωμένων αποδεκτών κριτηρίων αξιολόγησης και κατάφασης της αποτελεσματικότητας της παρεχόμενης διερμηνείας.

¹⁵⁸ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, ό.π. σελ. 247 επ.

¹⁵⁹ Σημείο 22 του Προοιμίου.

επισημάνει.¹⁶⁰ Ενδεχόμενη προσφυγή σε γλώσσα άλλη πλην της μητρικής του κατηγορουμένου συγχωρείται σε περιπτώσεις όπου αυτή είναι ιδιαιτέρως σπάνια και αφού έχει εξαντληθεί η πιθανότητα ευρέσεως του κατάλληλου διερμηνέα.¹⁶¹

Ο έλεγχος της ποιότητας της διερμηνείας εναπόκειται κυριαρχικά στις αρμόδιες κρατικές αρχές και τα εθνικά δικαστήρια τα οποία, ως ελέχθη ανωτέρω,¹⁶² υποχρεούνται να διαγνώσουν την τυχόν ελλειμματικότητα αυτής και να μεριμνήσουν για την αντικατάσταση του μη ανταποκρινόμενου στις απαιτήσεις της διαδικασίας διερμηνείας με άλλον, καταλληλότερο.¹⁶³ Είναι απολύτως αναγκαία, ως εκ τούτου, η χρήση «διαδικασίας καταγραφής» σύμφωνα με **το άρθρο 7 της Οδηγίας**. Είναι η μόνη ασφαλής οδός για τη διάγνωση τυχόν λαθών είτε κατά την εξέλιξη της διαδικασίας είτε *ex post*, κατόπιν ασκήσεως ενδίκων μέσων.¹⁶⁴

Υποστηρικτική της ποιότητας είναι και η υποχρέωση των κρατών-μελών να θεσπίζουν μητρώο ανεξάρτητων διερμηνέων σύμφωνα με την παρ.2 του άρθρου 5 της Οδηγίας η οποία απαιτεί να υφίστανται τα «*προσήκοντα προσόντα*» προς καταχώρηση στο μητρώο. Τα προσόντα θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα σύμφωνης με τα διεθνώς αποδεκτά πρότυπα και συμπλέουσας με τις σύγχρονες απαιτήσεις που δημιουργεί το υφιστάμενο περιβάλλον πολυπολιτισμικότητας εκπαίδευσης.¹⁶⁵ Η εκπαίδευση αυτή απαιτεί μια εκ βάθρων αναδιάρθρωση του status των επαγγελματιών μεταφραστών

¹⁶⁰ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, όπ.π.σελ. 247.

¹⁶¹ Βλ. *Χρ. Πουλάκο*, -Γλώσσα και Δίκαιο- γλωσσικά δικαιώματα και ευρωπαϊκές έννοιες τάξεις, ΝοΒ 2012, σελ.849, όπου αναλύεται η συνύπαρξη ποικίλων γλωσσών στην ελβετική έννομη τάξη, μεταξύ των οποίων και η *ρετορομανική* η οποία αντιπροσωπεύει μόλις το 0,5% του πληθυσμού. Σε αυτές τις ιδιαίτερες περιπτώσεις θα υφίσταται ενδεχομένως ανάγκη προσφυγής σε άλλη πλην της μητρικής του κατηγορουμένου γλώσσα.

¹⁶² Σελ.35-36 και 38-39 της παρούσης.

¹⁶³ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, όπ.π.σελ. 248.

¹⁶⁴ Βλ. *J.A. Miller*, όπ.π.σελ.35-36 ο οποίος αναδεικνύει το πόσο παγιδευμένος είναι ο κατηγορούμενος σε έναν φαύλο κύκλο λόγω των δυσκολιών ελέγχου της ποιότητας ενός διερμηνέως κατά τη διάρκεια της διαδικασίας τις οποίες, κατά κανόνα, θα είναι σε θέση να άρει μόνο ένας συνήγορος που γνωρίζει επαρκώς την προς διερμηνεία γλώσσα, υπονομείοντας, ωστόσο, ταυτόχρονα το δικό του έργο, ήτοι εκείνο της αποτελεσματικής νομικής εκπροσώπησης.

¹⁶⁵ Βλ. *E. Hertog*, Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the right to interpretation and translation in criminal proceedings: Transposition strategies with regard to interpretation and translation, Monographs in Translation and Interpreting, 7/2015, σελ.73-100, *B. Mayor/M. Jesus*, Quality of Interpreting in criminal proceedings in Spain under European Directive 2010/64, Cuadernos de ALDEEU, 25/2013, σελ.175-184, όπου οι συγγραφείς τονίζουν την αναγκαιότητα επένδυσης σε ένα σύστημα εκπαίδευσης των επαγγελματιών διερμηνέων και μεταφραστών που θα λειτουργεί με όρους *επιχειρηματικής αποτελεσματικότητας*. Με βάση αυτό το μοντέλο οι μεταφραστές και διερμηνείς ως παραγόμενο «αγαθό» πρέπει να πληρούν τα κριτήρια της εύκολης διαθεσιμότητας, της ταχύτητας, της ορθής ανταπόκρισης στις ανάγκες των «πελατών» ενώ ο έλεγχος της συμβατότητας με τα διακηρυγμένα υψηλά standards θα είναι εφικτός σε όλα τα επίπεδα, από τη φάση της παραγωγής έως την τελική της κατανάλωσης.

και διερμηνέων, ήδη από το πρώιμο στάδιο των πανεπιστημιακών σπουδών, με γνώμονα όχι μόνο την πολυγλωσσική επάρκεια αλλά και την εξοικείωση με τις ιδιαιτερότητες του νομικού επαγγέλματος. Ο επαγγελματίας μεταφραστής (ή διερμηνέας) οφείλει να γνωρίζει όχι μόνο τους κανόνες της ξένης γλώσσας αλλά και αυτούς του νομικού συστήματος προκειμένου η επιχειρούμενη μετάφραση να πληροί τις προϋποθέσεις της μέγιστης δυνατής ακρίβειας.¹⁶⁶

Εύλογα διαπιστώνει κανείς πως η γόνιμη ενσωμάτωση των προβλέψεων της Οδηγίας στην εθνική έννομη τάξη απαιτεί όχι μόνο πιστοποιημένους επαγγελματίες αλλά, πρωτίτως, ένα ποιοτικό διαχειριστικό σύστημα το οποίο θα συμβάλλει στην εξάλειψη φαινομένων προχειρότητας και υποκατάστασης του έργου του ρόλου του διερμηνέως και μεταφραστή από ένα οποιοδήποτε παρευρισκόμενο στη διαδικασία πρόσωπο το οποίο τυχαίνει να έχει γνώση της ξένης γλώσσας.

Η **παρ.3 του άρθρου 5** κατοχυρώνει την εμπιστευτικότητα της διερμηνείας και μετάφρασης ορίζοντας πως « τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι διερμηνείς και οι μεταφραστές είναι υποχρεωμένοι να τηρούν την αρχή της εμπιστευτικότητας όσον αφορά τη διερμηνεία και τη μετάφραση που παρέχεται δυνάμει της παρούσας οδηγίας». Το καθήκον εχεμυθείας του διερμηνέα, χωρίς να παρεμποδίζει την ακρίβεια της παρεχόμενης διερμηνείας των όσων δηλώνει ο κατηγορούμενος προς τις αρμόδιες εθνικές αρχές, καταλαμβάνει το σύνολο των πληροφοριών των οποίων καθίσταται αποδέκτης και των οποίων δεν σκοπείται η γνωστοποίηση στο δικαστήριο εκ μέρους του κατηγορουμένου, καθώς επίσης και την επικοινωνία που λαμβάνει χώρα εκτός δικαστικής αίθουσας,¹⁶⁷ προεχόντως μάλιστα αυτήν καθώς σε αυτό το επίπεδο αναμένεται η επικοινωνία αυτή να λάβει καίρια προσωπικές και ενδεχομένως καθοριστικές για την υπερασπιστική γραμμή διαστάσεις.

Η απόφαση του ΔΕΕ της 15.10.2015-Gavril Covaci¹⁶⁸ και η τυπολατρική προσέγγιση του άρθρου 3 της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ

Στον Covaci επιβλήθηκε χρηματική ποινή για τροχαίες παραβάσεις και συγκεκριμένα επειδή διαπιστώθηκε ότι ο προσφεύγων, Ρουμάνος υπήκοος, οδηγούσε

¹⁶⁶ Βλ.π.χ.Ε.Rotman, The inherent problems of legal translation: Theoretical aspects, Indiana International & Comparative Law Review, 6 (1) 1995, σελ.187-196.

¹⁶⁷ Βλ.Ηλ.Αναγνωστόπουλο,όπ.π.σελ.249.

¹⁶⁸ C-216/14, βλ.επίσης ΝοB 2016, σελ.381 επ. με σχόλια Δ.Αρβανίτη.

αυτοκίνητο που δε διέθετε το απαιτούμενο ισχύον ασφαλιστήριο υποχρεωτικής ασφάλισης αστικής ευθύνης. Η επιβληθείσα ποινή ήταν αποτέλεσμα προβλεπόμενης από την οικεία γερμανική νομοθεσία *συνοπτική διαδικασία* η οποία, ως τέτοια, δεν προβλέπει ακροαματική διαδικασία και ακολουθείται, κατόπιν αιτήματος της Εισαγγελίας, για ελάσσοнос σημασίας αξιόποινες πράξεις οι οποίες δεν απαιτούν τη φυσική παρουσία του κατηγορουμένου. Κατ' αυτής της απόφασης χωρεί άσκηση αντιρρήσεων είτε εγγράφως είτε προφορικά με δήλωση στη γραμματεία του δικαστηρίου για την οποία συντάσσεται σχετική έκθεση.

Ο Covaci υπέβαλε αντιρρήσεις εγγράφως στη μητρική, ρουμανική γλώσσα και όχι στη γερμανική κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 184 του νόμου για την οργάνωση των δικαστηρίων. Κατόπιν τούτου το δικαστήριο που επελήφθη της επιβολής ποινής με τη συνοπτική διαδικασία απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ σχετικά με το εάν *ήταν συμβατή με τις διατάξεις της Οδηγίας τυχόν υποχρέωση των κατηγορουμένων να ασκούν, επ' απειλή απαραδέκτου, τα ένδικα μέσα μόνο στη γλώσσα διαδικασίας του δικαστηρίου και εν προκειμένω στη γερμανική όπως επέτασε το άρθρο 184 του νόμου για την οργάνωση των δικαστηρίων.*

Το ΔΕΕ διαπίστωσε πως η Οδηγία 2010/64/ΕΕ *δεν έχει ούτε ως σκοπό ούτε ως αποτέλεσμα να θίξει την ελευθερία των κρατών μελών όσον αφορά την επιλογή της γλώσσας διαδικασίας, δηλαδή της γλώσσας στην οποία συντάσσονται τα δικαστικά έγγραφα και τα στοιχεία της δικογραφίας και στην οποία εκφράζονται οι δικαστικές αρχές. Αντιθέτως, η εν λόγω οδηγία φιλοδοξεί να διασφαλίσει την ελευθερία αυτή, συνδυάζοντάς τη συγχρόνως με την προστασία των δικαιωμάτων του υπόπτου ή του κατηγορουμένου για διάπραξη αξιόποινης πράξεως, διασφαλίζοντάς του το δικαίωμα να λάβει δωρεάν και επαρκή γλωσσική συνδρομή, εφόσον δεν ομιλεί ή δεν κατανοεί τη γλώσσα διαδικασίας.* Με βάση αυτές τις σκέψεις έκρινε καταρχάς πως το άρθρο 184 του Νόμου για την Οργάνωση των Δικαστηρίων δεν αντίκειται στην Οδηγία.

Τόνισε την ανάγκη αποτελεσματικής συμμετοχής του κατηγορουμένου η οποία εκ προοιμίου υποσκάπτεται όταν αυτός δεν εννοεί τη γλώσσα της διαδικασίας του δικαστηρίου, με αποτέλεσμα η παρέμβαση διερμηνέα/μεταφραστή να καθίσταται αναπόφευκτη. Παρά την υπογράμμιση της αναγκαιότητας ορθής άσκησης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων, ωστόσο, προέβη σε μία μάλλον «εξεζητημένη» ερμηνεία του άρθρου 3 της Οδηγίας η οποία απέληξε στη μη υπαγωγή του

δικογράφου των αντιρρήσεων στην έννοια του ουσιώδους εγγράφους, με αποτέλεσμα η υποχρέωση των κρατικών αρχών προς παροχή μετάφρασης να μην υφίσταται για αυτό.

Την ανυπαρξία αξίωσης εκ μέρους της υπεράσπισης για μετάφραση του δικογράφου θεμελίωσε στο γράμμα του άρθρου 3, το οποίο ως ουσιώδη χαρακτηρίζει *έγγραφα που εκδίδονται από τις αρμόδιες δικαστικές αρχές* και, ακριβώς για αυτό το λόγο, μόνο αυτών το περιεχόμενο πρέπει να κατανοηθεί. Καταληκτικώς το ΔΕΕ σημείωσε πως για την προφορική άσκηση των αντιρρήσεων δια δηλώσεως του κατηγορουμένου το άρθρο 2 της Οδηγίας περί παροχής διερμηνείας είναι πάντοτε εφαρμοστέο και ιδρύεται η υποχρέωση των αρχών να μεριμνήσουν σχετικά ενώ τέτοια υποχρέωση δεν υφίσταται για την γραπτή προβολή των αντιρρήσεων δια δικογράφου.

Κατ' ουσίαν το ΔΕΕ προέβη σε μια αφόρητα γραμματική, εξαντλητική των ακρότατων ορίων της επιτρεπτής τυπολατρίας, ερμηνεία στη βάση του ότι το υφιστάμενο δικαίωμα κατανόησης του κατηγορουμένου μπορεί να νοηθεί μόνο σε σχέση με όσες πράξεις και έγγραφα προέρχονται από τις αρμόδιες αρχές και έχουν ως αποδέκτη τον ίδιο. Το «εξεζητημένο» της ερμηνείας συνίσταται κατά τη γνώμη μας στην αδικαιολόγητα μονόπλευρη θεώρηση του δικαιώματος του αλλόγλωσσου κατηγορουμένου να κατανοήσει τα τεκταινόμενα ενώπιον του. Σε μια διαδικασία στην οποία κυριαρχούν τα γλωσσικά εμπόδια είναι τουλάχιστον επικίνδυνο να αναγνωρίζεται ένα δικαίωμα μετάφρασης *a la carte*, με βάση, το συντάκτη του εγγράφου ή το εάν το έγγραφο απευθύνεται στον κατηγορούμενο ή προέρχεται από τον κατηγορούμενο.¹⁶⁹

3.2.6 Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2010/64/ΕΕ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ: ΣΥΓΚΛΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ

¹⁶⁹ Για μια ολοκληρωμένη παρουσίαση της νομολογίας ΔΕΕ και ΕυρΔΔΑ επί των εξελίξεων σχετικά με το θεσπισθέν από την Οδηγία 2010/64/ΕΕ δικαίωμα, βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, Δικαιώματα των Κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Π.Ν Σάκκουλας, 2017.

Η ενσωμάτωση της εν λόγω Οδηγίας πραγματοποιήθηκε με το νόμο **4236/2014**¹⁷⁰. Παρουσιάζοντας τις προσθήκες, τις τροποποιήσεις και τις αυτοτελείς ρυθμίσεις του νόμου για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης θα επιχειρήσουμε μια αποτίμηση του συνόλου των ρυθμίσεων υπό το φως παλαιότερων και σύγχρονων τάσεων της νομολογίας των εθνικών δικαστηρίων επί του ζητήματος.

Το **άρθρο 1 του ν.4236/2014** αναπαράγει τα οριζόμενα στα άρθρα 1 παρ.1 και 2 της Οδηγίας σχετικά με το αντικείμενο και το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης στην ποινική διαδικασία και στη διαδικασία του ΕΕΣ¹⁷¹. Η **παρ.2 του άρθρου 1**,¹⁷² δια της ρητής αναφοράς στην έννοια του «υπόπτου», καθίσταται *συμπληρωματική*¹⁷³ του άρθρου 31 ΚΠΔ το οποίο ουδέν ορίζει περί του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης του υπόπτου. Όσον αφορά στο χρονικό σημείο κτήσεως της δυνατότητας ασκήσεως των εν λόγω δικαιωμάτων η **παρ.2** εναρμονίζεται πλήρως προς τις επιταγές του *ουσιαστικού κριτηρίου*¹⁷⁴ που καθιερώνει η Οδηγία η οποία αποβλέπει στη de facto πρόσληψη της ιδιότητας του υπόπτου κατηγορουμένου συνεπεία λ.χ. διενέργειας ανακριτικών πράξεων.

Το **άρθρο 2 του ν.4236/2014** αντικατέστησε την **παρ.1 του άρθρου 233 ΚΠΔ** για να ενσωματώσει τις ρυθμίσεις του **άρθρου 2 της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ**. Σύμφωνα με το **εδ.α** της παρ.1 του άρθρου 233 ΚΠΔ η διερμηνεία *«παρέχεται χωρίς καθυστέρηση σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας, όταν πρόκειται να εξετασθεί ύποπτος, κατηγορούμενος, αστικώς υπεύθυνος ή μάρτυρας ο οποίος δεν ομιλεί ή δεν κατανοεί επαρκώς την ελληνική γλώσσα»*. Η ωδή στο χρονικώς άμεσο της απόλαυσης του δικαιώματος διερμηνείας -όπως και στην εν γένει κυριαρχία της ταχύτητας των διαδικασιών- δεν είναι πρωτόφαντη για τα δεδομένα της εθνικής έννομης τάξης μας καθώς ήδη η *ΑΠ 691/83*¹⁷⁵ είχε διακηρύξει επικαλούμενη το άρθρο 5 παρ.2, το άρθρο 6 παρ.3 εδ.ε ΕΣΔΑ και το 233 ΚΠΔ πως *« ό κατηγορούμενος πρέπει να λάβη γνώσιν τῆς κατ'αὐτοῦ κατηγορίας τό συντομότερον εἶς τήν προδικασίαν, ὡς ἔπίσης νά*

¹⁷⁰ ΦΕΚ Α 33/11.2.2014

¹⁷¹ Για τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής στη διαδικασία του ΕΕΣ βλ. ανωτέρω, σελ.21 της παρούσης.

¹⁷² Άρθρο **1 παρ.2 ν.4236/2014**: *«Το δικαίωμα της παραγράφου 1 ισχύει για όποιον είναι ύποπτος ή κατηγορείται για την τέλεση αξιόποινης πράξης, από το χρόνο κατά τον οποίο ενημερώνεται σχετικά από τις αρμόδιες αρχές, με επίσημη κοινοποίηση ή με άλλον τρόπο, και καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας»*.

¹⁷³ Βλ. *Ηλ.Αναγνωστόπουλο*, ό.π. σελ.253

¹⁷⁴ Βλ. ανωτέρω σελ.28 επ. της παρούσης.

¹⁷⁵ ΠοινΧρ ΛΓ/1983, σελ.928 επ.

διορίζεται δι'αυτόν διερμηνεύς τόσον εἰς τήν προδικασίαν, ὅσον καί εἰς τήν ἔπ' ἄκροατηρίῳ διαδικασίαν». Η γλωσσικής φύσεως απόκλιση που παρατηρείται στη διατύπωση αυτή του εδ.α σχετικά με την αντίστοιχη της παρ.1 του άρθρου 2 της Οδηγίας αφορά στη χρήση του ρήματος «εξεταστεί» το οποίο είναι πρόσφορο για ερμηνευτικούς περιορισμούς. Στο σημείο αυτό η διατύπωση της Οδηγίας είναι ευρύτερη, καθιστώντας υποχρεωτική την παροχή διερμηνείας σε κάθε διαδικαστική φάση στην οποία συμμετέχει ο αλλόγλωσσος κατηγορούμενος (π.χ. κατά τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης) και όχι μόνον όταν παρίσταται για να εξεταστεί (π.χ. απολογία).¹⁷⁶

Σύμφωνα με το εδ.β. της παρ.1 του άρθρου 233 ΚΠΔ «εφόσον τούτο είναι αναγκαίο, διατίθεται διερμηνεία για την επικοινωνία μεταξύ των κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας». Στόχος του νομοθέτη ήταν η μεταφορά των προβλέψεων της **παρ.2 του άρθρου 2 της Οδηγίας**, ωστόσο, έτσι όπως είναι διατυπωμένη η διάταξη του **εδ.β** δίνει την εσφαλμένη εντύπωση του μη υποχρεωτικού της παροχής διερμηνείας της επικοινωνίας συνηγόρου κατηγορουμένου και της δυνατότητας θέσης του ζητήματος στη διακριτική ευχέρεια των αρμοδίων αρχών. Η γλωσσική αστοχία οφείλεται στην παράλειψη του κριτηρίου που θέτει η Οδηγία για το αναγκαίο της διερμηνείας, ήτοι στη φράση «εφόσον τούτο είναι αναγκαίο για τη διασφάλιση διεξαγωγής δίκαιης δίκης...»

Το **εδ. γ.** αφορά στην παροχή προσήκουσας συνδρομής σε άτομα με πρόβλημα ακοής ή ομιλίας, συντασσόμενο με τα όσα ορίζει η παρ.3 του άρθρου 2 της Οδηγίας.

Το **εδ. δ** μεταφέρει την παρ.4 του άρθρου 2 της Οδηγίας περί της αναγκαιότητας *εξακρίβωσης με κάθε πρόσφορο μέσο* της γλωσσικής επάρκειας του υπόπτου/κατηγορουμένου και της υποχρέωσης του δικαστηρίου να διορίσει το ίδιο διερμηνεία σε περίπτωση διαπίστωσης γλωσσικού προβλήματος η οποία έχει χαρακτήρα *θεσμικής εγγυήσεως* αποτρεπτικής της καταστρατήγησης της δικαιοσύνης της διαδικασίας και έκπτωσής της σε *παρωδία δίκης*¹⁷⁷. Το καθήκον αυτό του εξετάζοντος τον αλλόγλωσσο κατηγορούμενο τερματίζει και την ανυπόφορη

¹⁷⁶ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, όπ.π.σελ.254.

¹⁷⁷ Α.Καρρά, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συστηματική Ερμηνεία και Μεθοδολογική κατ' άρθρο ανάπτυξη, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016.υπό το άρθρο 233, σελ.452 επ.

δικαιοκρατικώς τακτική της επιρρίψεως της ευθύνης για την ομαλή διεξαγωγή της διαδικασίας στον ενδιαφερόμενο ύποπτο/κατηγορούμενο ο οποίος ήταν υποχρεωμένος να επωμισθεί το κόστος της αδράνειάς του -μεταφραζόμενο σε μη κήρυξη απολύτου ακυρότητας της διαδικασίας- όπως αναγνώρισε η ΑΠ 227/2003.¹⁷⁸ Η απόφαση αυτή χαρακτήρισε αόριστο και αλυσιτελή τον ισχυρισμό της κατηγορουμένης ότι δεν έλαβε γνώση της δικασίμου που καθορίστηκε με την απόφαση περί αναβολής, δεδομένου ότι δεν κατέστησε γνωστό στο Δικαστήριο ότι δε γνώριζε επαρκώς την ελληνική.¹⁷⁹ Εύλογα διερωτάται κανείς πόσο εύκολο ήταν για την κατηγορουμένη να καταστήσει σαφές στο δικαστήριο την άγνοια της ελληνικής γλώσσας και πόσο αυτοταπεινωτική για το κύρος της δικαιοσύνης παρίσταται η μετάθεση του βάρους της τήρησης των απαιτούμενων δικονομικών τύπων σε έναν αλλόγλωσσο κατηγορούμενο!

Το **εδ.ε** κατοχυρώνει το δικαίωμα του υπόπτου/κατηγορουμένου να υποβάλει *«αντιρρήσεις κατά της απόφασης με την οποία κρίθηκε ότι δεν είναι αναγκαία η παροχή διερμηνείας ή όταν η ποιότητα της διερμηνείας δεν είναι επαρκής»*. Το αναφερόμενο πρόβλημα αφορά στο ποιος έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επί των αντιρρήσεων αυτών κάθε φορά. Σύμφωνα με το **εδ. στ.** την αρμοδιότητα αυτή έχει *«...κατά την προδικασία ο Εισαγγελέας, κατά την κύρια ανάκριση το Δικαστικό Συμβούλιο και κατά την κύρια διαδικασία το Δικαστήριο»*¹⁸⁰.

Η ρύθμιση μπορεί να κλονίσει την αξιοπιστία και αμεροληψία του κρίνοντος οργάνου στις περιπτώσεις που την οικεία διαδικαστική πράξη διενεργεί ο Εισαγγελέας και όχι προανακριτικοί υπάλληλοι. Σε ένα πρώτο επίπεδο ο ενδιαφερόμενος θέλει να υποβάλει αντιρρήσεις κατά της κρίσης του εισαγγελέα περί μη αναγκαιότητας διερμηνείας, αποδέκτης των οποίων, όμως, σε ένα δεύτερο επίπεδο θα είναι και πάλι ο εισαγγελέας, ο οποίος, έτσι θα κληθεί να αμφισβητήσει την ορθότητα της δικής του απόφασης. Κατά τούτο και είναι αναγκαία η προσφυγή στο

¹⁷⁸ ΠΛογ 2003, σελ.234

¹⁷⁹ Σε αντίθετο πνεύμα η ΑΠ 330/1996 είχε δεχτεί απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας λόγω μη διορισμού διερμηνέως σε αλλοδαπή κατηγορουμένη η οποία παρέστη χωρίς συνήγορο και δε ρωτήθηκε από τη διευθύνουσα τη συζήτηση αν είναι σε θέση να αντιληφθεί τα διαμειβόμενα ενώπιον της, ΠοινΧρ ΜΣΤ, σελ.1677 επ.

¹⁸⁰βλ. Π.Καίσαρη, σε: Α.Μαργαρίτη, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας-Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2010, υπό το άρθρο 233, σελ.818-819: 1.Σε περίπτωση διενεργούμενης από προανακριτικό υπάλληλο προανάκρισης η προσφυγή απευθύνεται στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, 2. Σε περίπτωση διενεργούμενης από Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών προανάκρισης η προσφυγή απευθύνεται στον Εισαγγελέα Εφετών και 3. Σε περίπτωση κυρίας ανακρίσεως η προσφυγή απευθύνεται στο δικαστικό συμβούλιο.

άρθρο 307 ΚΠΔ το οποίο στο **εδ. γ** μεταβιβάζει την αρμοδιότητα τελικής κρίσεως στο συμβούλιο πλημμελειοδικών ορίζοντας πως «*κατά τη διάρκεια της ανάκρισης το συμβούλιο των πλημμελειοδικών με πρόταση του εισαγγελέα ή ενός διαδίκου ή με αίτηση του ανακριτή αποφασίζει:..... γ) για όλες τις διαφορές που προκύπτουν στην προδικασία μεταξύ των διαδίκων ή μεταξύ αυτών και του εισαγγελέα: ...*».¹⁸¹

Το **εδ.ζ της παρ.1 του άρθρου 233 ΚΠΔ** ορίζει, κατά τις επιταγές της παρ. 6 του άρθρου 2 της Οδηγίας, πως «*εφόσον απαιτείται, μπορεί να γίνεται χρήση τεχνολογίας επικοινωνιών, όπως η τηλεδιάσκεψη, το τηλέφωνο ή το διαδίκτυο, εκτός αν η προσωπική παρουσία του διερμηνέα κριθεί από τον εξετάζοντα απαραίτητη*». Ως ελέγθη ανωτέρω¹⁸² η παραδοσιακή μορφή διερμηνείας πρέπει να αποτελεί τον κανόνα με γνώμονα τη διασφάλιση της δικαιοσύνης της διαδικασίας και να μην ανατίθεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών.

Ο ν.4236/2014 δεν περιλαμβάνει ειδικότερες ρυθμίσεις -πέραν της δυνατότητας του κατηγορουμένου να αμφισβητήσει την επάρκεια της παρεχόμενης διερμηνείας- σχετικά με το ζήτημα -που αποτελεί και την πεμπτούσια της Οδηγίας- της ποιότητας της διερμηνείας. Υπενθυμίζεται¹⁸³ ότι, λόγω της άρρηκτης σύνδεσης της ποιότητας με πληθώρα αντικειμενικών και υποκειμενικών παραγόντων οι οποίοι άλλοτε την αναδεικνύουν και άλλοτε την υπονομεύουν, είναι απαραίτητος ο *ad hoc* κάθε φορά έλεγχος της επάρκειάς της και η αξιολόγηση του κατά πόσον η θέση του αλλόγλωσσου κατηγορούμενου εξισώθηκε, εξ επόψεως διευκόλυνσης της προσωπικής συμμετοχής στην ποινική διαδικασία, κατ' ουσίαν με αυτήν του ημεδαπού. Το πρώτο και σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή είναι, ως ελέγθη, η παροχή της διερμηνείας στη μητρική του κατηγορουμένου γλώσσα, η υπεροχή της οποίας δέον να κάμπτεται μόνον κατ' εξαίρεση, σε περιπτώσεις εξαιρετικής δυσκολίας ή σπανιότητας της γλώσσας. Την υπεροχή αυτή αναδεικνύει και το άρθρο 238 ΚΠΔ το οποίο ορίζει ότι «*όταν η γλώσσα είναι ελάχιστα γνωστή,*

¹⁸¹ Ηλ.Αναγνωστόπουλο, όπ.π.σελ.254-255, περί της προβληματικής της αρμοδιότητας του Συμβουλίου βλ. την εισαγγ.πρότ. Ν.Παντελή στην αντιθέτου περιεχομένου ΑΠ 1575/2012 η οποία δέχθηκε ότι το άρθρο 307 εδ. γ ΚΠΔ δεν εφαρμόζεται στην προκαταρκτική εξέταση διότι σε αυτήν δεν υπάρχουν διάδικοι και συνεπώς δε νοείται διαφωνία μεταξύ (μη υπάρχοντος) διαδίκου και εισαγγελέα, η επίλυση της οποίας να ανήκει στη δικαιοδοσία του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, ΠοινΧρ ΞΓ/2013 με παρατηρήσεις Ηλ.Αναγνωστόπουλου, σελ. 518 επ.

¹⁸² Σελ.39-49 της παρούσης.

¹⁸³ Σελ.51 επ. της παρούσης.

μπορεί στην ανάγκη να διοριστεί διερμηνέας του διερμηνέα», καθιστώντας σαφές πως η δυνατότητα αυτή αξιοποιείται μόνον κατ' εξαίρεση.

Η παρ.2 του άρθρου 2 του ν. 4236/2014, σε μια προσπάθεια να ενσωματώσει τα όσα διαλαμβάνει η παρ.2 του άρθρου 5 της Οδηγίας σχετικά με τη δημιουργία μητρώου ανεξάρτητων διερμηνέων και μεταφραστών με τα κατάλληλα προσόντα, προσέθεσε νέα παρ.3 στο άρθρο 233 που ορίζει ότι «με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, καθορίζονται τα προσόντα των προσώπων που μπορούν να περιληφθούν στον πίνακα διερμηνέων». Ο διορισμός του διερμηνέα είναι υποχρεωτικό να γίνεται από αυτόν τον πίνακα, βάσει της παρ.2 του άρθρου 233 ΚΠΔ και μόνο «σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις και εφόσον δεν είναι δυνατό να διοριστεί διερμηνέας από εκείνους που είναι εγγεγραμμένοι στο σχετικό πίνακα, μπορεί να διορισθεί διερμηνέας και πρόσωπο που δεν περιλαμβάνεται σ' αυτόν».

Το άρθρο 3 του ν.4236/2014 ενσωμάτωσε το καθήκον εχεμυθείας του διερμηνέα, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 5 παρ.3 της Οδηγίας, στο άρθρο 236 ΚΠΔ σχετικά με τον όρκο του διερμηνέα. Συγκεκριμένα το άρθρο 236 ορίζει πως «ο διερμηνέας, πριν αναλάβει τα καθήκοντά του, οφείλει να ορκιστεί, σύμφωνα με το άρθρο 218 ενώπιον εκείνου που τον διόρισε, ότι θα μεταφράσει με ακρίβεια και πιστότητα, τηρώντας πλήρη εχεμύθεια, όλα όσα θα ειπωθούν κατά τη συζήτηση ή, αν πρόκειται για την περίπτωση του άρθρου 237, τα έγγραφα». Σημειώνεται ότι η φράση «...όλα όσα θα ειπωθούν κατά τη συζήτηση...» πρέπει να ερμηνεύεται με τρόπο σύμφωνο με το πνεύμα της Οδηγίας, ως καλύπτουσα την επικοινωνία του κατηγορουμένου με το συνήγορο για το σύνολο της διαδικασίας, περιλαμβανομένης και της επικοινωνίας εκτός των δικαστικών αιθουσών, των τυχόν σχολίων μεταξύ κατηγορουμένου και συγγενών του κ.α..¹⁸⁴

Ατυχής τουλάχιστον σε επίπεδο γλωσσολογικό είναι και η ταύτιση του ρόλου διερμηνέα με αυτήν του μεταφραστή. Κατά τη διατύπωση του άρθρου 236 ΚΠΔ ο διερμηνέας καλείται να «μεταφράσει με ακρίβεια και πιστότητα.....για την περίπτωση του άρθρου 237 τα έγγραφα». Οι όροι της διερμηνείας και μετάφρασης χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι, ωστόσο, κατά περιεχόμενο διαφέρουν. Η διερμηνεία συνίσταται στην άμεση προφορική αναπαραγωγή των μηνυμάτων, κατά

¹⁸⁴Ηλ.Αναγνωστόπουλο, όπ.π.σελ.255.

το χρόνο που αυτά λέγονται ενώ, αντιθέτως η μετάφραση συνίσταται στην απόδοση ενός γραπτού κειμένου σε γλώσσα άλλη από αυτήν της αρχικής συντάξεως, πάντοτε γραπτώς, σε χρόνο ανεξάρτητο από αυτόν κατά τον οποίο γράφηκαν.¹⁸⁵ Συνεπώς τα έγγραφα μόνο μεταφράσεως μπορούν να τύχουν και όχι διερμηνείας όπως διαλαμβάνει ο Έλληνας νομοθέτης. Μολονότι ο διαχωρισμός αυτός ακριβείας φαντάζει ήσσονος σημασίας από θεωρητική σκοπιά, αποκτά καίρια σημασία στην καθημερινή δικαστηριακή πρακτική. Η περίπου ισοπεδωτική εξίσωση των δύο επαγγελματικών ιδιοτήτων και η αποδοχή της καταλληλότητάς τους σε κάθε περίπτωση, ανεξαιρέτως, είναι η πιο «ασφαλής» οδός προς την υποσημασιολόγηση των απαιτούμενων προσόντων αμοτέρων και τη δι' αυτής υποβάθμιση της παρεχόμενης ποιότητας η οποία, με τη σειρά της, φαλκιδεύει την άσκηση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου.

Περί του εν γένει επαγγελματικού απορρήτου διαλαμβάνει το άρθρο **212 ΚΠΔ**, σύμφωνα με το οποίο η μαρτυρική κατάθεση ορισμένων προσώπων υπό την ιδιότητά τους ως ασκούντων συγκεκριμένο επάγγελμα/λειτουργήμα, όπως λ.χ. οι γιατροί, οι φαρμακοποιοί, οι δημόσιοι υπάλληλοι κτλ, σχετικά με όσα έλαβαν γνώση κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, επιφέρει σχετική ακυρότητα της διαδικασίας σύμφωνα με τα άρθρα **170 παρ.1, 173 παρ.1 και 174 παρ.1 ΚΠΔ**¹⁸⁶. Στον κατάλογο αυτό των επαγγελματιών έπρεπε να προστεθεί και η ιδιότητα του διερμηνέως, η απαγόρευση καταθέσεως του οποίου θωρακίζει και νοηματοδοτεί το θεσπισθέν με το άρθρο 236 ΚΠΔ καθήκον εχεμυθείας. Άνευ του συνδυασμού των δύο άρθρων και της ερμηνευτικής συναγωγής της σχετικής ακυρότητας¹⁸⁷ σε περίπτωση μαρτυρικής καταθέσεως του διερμηνέα, η οφειλόμενη εχεμυθία θα εξέπιπτε σε εύηχο ηθικό παράγγελμα στερούμενο ουσιαστικής προστατευτικής εμβέλειας, αφήνοντας τον κατηγορούμενο έρμαιο αναπόφευκτης αυτοενοχοποίησης.¹⁸⁸

Ευθέως αντιβαίνουσα τις επιταγές της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ είναι η **παρ.2 του άρθρου 237** η οποία ορίζει ότι *«κατ' εξαίρεση, όταν ένας μάρτυρας ή κατηγορούμενος αγνοεί την ελληνική γλώσσα και αποδεικνύεται ότι δεν είναι εύκολος ο διορισμός*

¹⁸⁵ Βλ. Αρβανίτη, όπ.π.σελ.642

¹⁸⁶ Βλ. Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, ΣΤ Έκδοση, 2012, σελ.213 επ.

¹⁸⁷ Βλ. π.χ. ΑΠ 43/87 σύμφωνα με την οποία δεν υφίσταται απαγόρευση εξετάσεως ως μάρτυρα στην κατ' έφεση δίκη του προσώπου που άσκησε καθήκοντα διερμηνέα στην πρωτοβάθμια δίκη, ΠοινΧρ ΛΖ/1987, σελ.504

¹⁸⁸ Βλ. Ηλ.Αναγνωστόπουλο, όπ.π.σελ.256.

κατάλληλου διερμηνέα, μπορεί κατά την ανάκριση να δώσει γραπτή κατάθεση ή απολογία σε ξένη γλώσσα....». Είναι μια διάταξη η οποία ετέθη για να διευκολύνει περιπτώσεις γλωσσικής σπανιότητας που μπορούν να προκαλέσουν σημαντική καθυστέρηση στην εξέλιξη της διαδικασίας, σε βάρος των αρχών της δίκαιης δίκης, ωστόσο, έτσι όπως είναι διατυπωμένη καταλήγει να δίνει «άλλοθι» στην αδράνεια των αρχών να εξεύρουν τον κατάλληλο διερμηνέα, ως έχουν υποχρέωση, «υμνώντας» το δόγμα της προχειρότητας. Είναι αξιοπερίεργο πώς ο νομοθέτης, κάνοντας ένα λογικό και διαδικαστικό «άλμα», επιτρέπει τη γραπτή κατάθεση ή απολογία σε ξένη γλώσσα την ίδια στιγμή που η απουσία του διερμηνέα «εγγυάται» την άγνοια του αλλόγλωσσου κατηγορουμένου επί της αποδιδόμενης σε αυτόν κατηγορίας, επί της οποίας και θα δώσει την κατάθεση σε ξένη γλώσσα, κατά προφανή παράβαση του άρθρου 2 παρ. 8 της Οδηγίας που απαιτεί η παρεχόμενη διερμηνεία να επιτρέπει στον κατηγορούμενο να λάβει γνώση της εναντίον του δικογραφίας αλλά και του άρθρου 6 παρ.3 στ.α της ΕΣΔΑ. Ως εκ τούτου η διάταξη αυτή πρέπει να καταργηθεί.

Το άρθρο 4 του ν.4236/2014 ενσωμάτωσε το άρθρο 3 της Οδηγίας σχετικά με τη μετάφραση ουσιωδών εγγράφων, προσθέτοντας στον ΚΠΔ το άρθρο 236Α.

Το **εδ. α της παρ.1 του άρθρου 236Α ΚΠΔ** επιτάσσει την «εντός εύλογου χρονικού διαστήματος γραπτή μετάφραση όλων των ουσιωδών εγγράφων ή χωρίων εγγράφων της διαδικασίας». Ο Έλληνας νομοθέτης αναπαρήγαγε την έννοια του ουσιώδους¹⁸⁹ του εγγράφου στο άρθρο 236Α ΚΠΔ πλην, όμως, παραλείπεται η περαιτέρω εξειδίκευση σχετικά με το κριτήριο με βάση το οποίο δύναται να αξιολογηθεί το ουσιώδες ή μη των εγγράφων, όπως ορίζεται στο άρθρο 3 παρ.1 της Οδηγίας. Όπως αναλύθηκε στον οικείο τόπο η Οδηγία συσχετίζει, με μια γενικόλογη διατύπωση, το ουσιώδες ενός εγγράφου με την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος υπεράσπισης εκ μέρους του κατηγορουμένου και τη διασφάλιση της δίκαιης δίκης. Συνεπώς η ερμηνεία και εφαρμογή του εν λόγω άρθρου του ΚΠΔ πρέπει να γίνεται υπό το φως του κριτηρίου που καθιερώνει η Οδηγία.¹⁹⁰

Το **εδ. β της παρ.1 του άρθρου 236Α ΚΠΔ** επαναλαμβάνει αυτολεξεί τη διατύπωση της παρ.2 του άρθρου 3 της Οδηγίας σχετικά με το ποια έγγραφα θεωρούνται πάντα, ανεξαιρέτως, ουσιώδη και είναι ως εκ τούτου υποχρεωτικώς

¹⁸⁹ Βλ. ανωτέρω, σελ.42 επ. της παρούσης.

¹⁹⁰ Βλ.Ηλ.Αναγνωστόπουλο, όπ.π.σελ.257.

μεταφραστέα¹⁹¹ ενώ κατά το εδ. γ της ίδιας παραγράφου «οι κατηγορούμενοι ή οι συνήγοροί τους δύνανται να υποβάλουν αιτιολογημένο αίτημα για το χαρακτηρισμό εγγράφων ή χωρίων εγγράφων ως ουσιωδών». Στο σημείο αναδεικνύεται η αδικαιολόγητα μηχανική αντιγραφή των προβλέψεων της Οδηγίας και η -κατώτερη των περιστάσεων- απουσία διάθεσης του Έλληνα Νομοθέτη να ενσκήψει στην ουσία της ρυθμίσεως και τα εγγενή αυτής προβλήματα, τα παραγόμενα εκ της μη συμπερίληψης στην έννοια των προς μετάφραση ουσιωδών εγγράφων των αποδεικτικών τοιούτων, όπως λ.χ. των εκθέσεων πραγματογνωμοσύνης, μαρτυρικών καταθέσεων κτλ. Έχοντας ως κατευθυντήρια αρχή την πρόβλεψη του άρθρου 8 της Οδηγίας περί του επιτρεπτού -και επιβεβλημένου προσθέτου- ενός υψηλότερου επιπέδου προστασίας σε σχέση με αυτό που θεσπίζει η Οδηγία αλλά και τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής ποινικής δικαστηριακής πρακτικής, ο Έλληνας Νομοθέτης όφειλε να νομοθετήσει με γνώμονα τη μείζονα προστασία και να συμπεριλάβει ρητώς στα υποχρεωτικώς μεταφραστέα έγγραφα και τα εξ αυτών αποδεικτικά, «θεραπεύοντας» το κενό που άφησε στο σημείο αυτό ο Ευρωπαϊός Νομοθέτης.

Ιδιαίτερος σημαντική είναι η *ΤρΕφαθ 3754 και 4265/2016*¹⁹² η οποία επικαλείται το νέο άρθρο 236Α ΚΠΔ για να θεμελιώσει τη μόνη κρατούσα πλέον -μετά την υιοθέτηση της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ- άποψη που επιτάσσει για την εγκυρότητα της κλήσης και του παραπεμπτικού βουλεύματος να επιδίδεται πάντοτε και γραπτή μετάφρασή τους στην ομιλούμενη από τον κατηγορούμενο γλώσσα, της προφορικής μετάφρασης ή σύνοψης δικαιολογούμενης εξαιρετικά μόνο σε φάσεις της διαδικασίας με στενό χρονικό πλαίσιο. Τερματίζεται έτσι η παλαιότερη στάση της νομολογίας που θεωρούσε μη απαραίτητη τη συνεπίδοση μετάφρασης του κλητηρίου θεσπίσματος και του παραπεμπτικού βουλεύματος αφ' ης στιγμής ο κατηγορούμενος έλαβε εγκαίρως γνώση της κατηγορίας, στη γλώσσα που εννοεί, στην προανάκριση ή την ανάκριση και προετοίμασε επαρκώς την υπεράσπισή του και δεν επήλθε διαφοροποίηση αυτής με το βούλευμα δια της προσθήκης επιβαρυντικών περιστάσεων η γνώση των οποίων είναι απαραίτητη για την προετοιμασία της υπεράσπισης.¹⁹³

¹⁹¹ Βλ. ανωτέρω, σελ. 50 επ. της παρούσης.

¹⁹² ΠοινΧρον ΞΖ/2017, σελ. 218 επ.

¹⁹³ ΑΠ 265/1986, ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1066/2000, ΠοινΧρ ΝΑ/2001, σελ. 325

Ευθέως αντίθετο στις επιταγές του άρθρου 4 της Οδηγίας περί μη επίρριψης των εξόδων διερμηνείας και μετάφρασης στον αλλόγλωσσο κατηγορούμενο είναι το άρθρο 238B ΚΠΔ το οποίο, πρωτίστως, υποχρεώνει το Δημόσιο να επωμισθεί τα έξοδα διερμηνείας και μετάφρασης μόνο των υποχρεωτικώς μεταφραστέων εγγράφων σύμφωνα με το άρθρο 236Α παρ.1 εδ.β ΚΠΔ και ουδέν προβλέπει περί του ενδεχομένου ύπαρξης πρόσθετων, πέραν των αρχικώς υπολογισθέντων, εξόδων που μπορεί να συμβεί εάν απαιτηθεί ο χαρακτηρισμός και άλλων εγγράφων ως ουσιωδών. Δευτερευόντως, κάνοντας χρήση της προσφιλούς τακτικής της εξαιρέσεως ορίζει ότι *«κατ' εξαίρεση, τα ανωτέρω έξοδα μετάφρασης βαρύνουν τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο, εφόσον αυτός αποδεδειγμένα μπορεί να τα καταβάλει»*. Η μικρόνοια που επιδεικνύει εδώ ο νομοθέτης, εντασσόμενη «αρμονικά» στο δυσμενές κοινωνικοοικονομικό background της εποχής, μπορεί να (παρ)ερμηνευτεί ως συγκεκριμένη θέση του ΚΠΔ στην υπηρεσία άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής, «τραυματίζοντας» τόσο το κύρος του νομοθετικού κειμένου όσο και της Ελλάδας ως κράτους μέλους που ανέλαβε την ευθύνη της ουσιαστικής ενσωμάτωσης της Οδηγίας στην ημεδαπή έννομη τάξη. Κατά τούτο και πρέπει να καταργηθεί άμεσα.

4. Η ΟΔΗΓΙΑ 2013/48/ΕΕ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΕ ΔΙΚΗΓΟΡΟ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΕΝΤΑΛΜΑΤΟΣ ΣΥΛΛΗΨΗΣ, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΤΡΙΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΣΤΕΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΙ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕ ΤΡΙΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΜΕ ΠΡΟΞΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΣΤΕΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ¹⁹⁴: Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ ΘΩΡΑΚΙΣΗΣ ΤΗΣ ΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΣΤΟ ΜΩΣΑΪΚΟ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΝΝΟΜΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Το δικαίωμα πρόσβασης στο συνήγορο είναι το πλέον θεμελιώδες των δικαιωμάτων καθώς, παρουσία τούτου, η αποτελεσματικότητα όλων των υπολοίπων

¹⁹⁴ ΕΕ L 294 της 6.11.2013.

δικαιωμάτων αποκτά αληθινό νόημα.¹⁹⁵ Γι' αυτό και η πρωτοβουλία για τη ρητή κατοχύρωσή του θα έπρεπε να προηγείται χρονικά, προβάδισμα όχι μόνο συμβολικό αλλά, πρωτίστως, επιβεβλημένο από τη διαπίστωση της διόλου «αθώας» υποβάθμισής του δια των συνεχών παραβιάσεων του δικαιώματος, ιδίως στο πεδίο της αστυνομικής προανάκρισης.

Η **Οδηγία 2013/48/ΕΕ** προστίθεται στην πληθώρα των νομικών κειμένων που κατοχυρώνουν το δικαίωμα πρόσβασης στο συνήγορο. Συγκεκριμένα το δικαίωμα του κατηγορουμένου σε συνήγορο της εκλογής του ιδρύεται από το **άρθρο 6 παρ.3 στ.γ** σύμφωνα με το οποίο *«πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα.....όπως υπερασπίση ο ίδιος εαυτόν ή αναθέση την υπεράσπισίν του εις συνήγορον της εκλογής του.....»*. Το **άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ** ορίζει πως *«κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευέται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του»* και η **παρ.2 του άρθρου 48 ΧΘΔΕΕ** εγγυάται το *σεβασμό των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο*. Το **άρθρο 14 του ΔΣΑΠ** ορίζει πως *«κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα απολαύει, σε πλήρη ισότητα τις ακόλουθες τουλάχιστον εγγυήσεις:.....δ) να παρίσταται στη δίκη και να υπερασπισθεί τον εαυτό του αυτοπροσώπως ή με τη βοήθεια του συνηγόρου της επιλογής του»*.

Οι διατάξεις της Οδηγίας δεν είναι υπόδειγμα ερμηνευτικής σαφήνειας. Τη διαπίστωση αυτή προμηνύει το «παράδοξο» της κατάστρωσης του κειμένου της Οδηγίας σε δεκαοχτώ (18) άρθρα που συνοδεύονται από πενήντα εννέα (59) σημεία Προοιμίου. Η αναντιστοιχία της έκτασης ενδεικνύει την απόπειρα διευθέτησης της ασάφειας των ιδεών και της πλήρωσης των κενών του κυρίου μέρους δια της αφθονίας των ορισμών και επεξηγήσεων στο προοίμιο, απόρροια της μαραθώνιας προσπάθειας των κρατών μελών να συμφωνήσουν στη διαμόρφωση της εν λόγω Οδηγίας που δε σήμανε, απαραιτήτως, την αυτοδίκαιη κατάργηση απασών των δυσκολιών και ασυμφωνιών.¹⁹⁶

4.1 Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2013/48/ΕΕ

¹⁹⁵ Βλ. Pishchalnikov v. Russia της 24.9.2009, αριθμ. προσφυγής: 7025/04, σκέψη 78: *«The Court considers that the right to counsel, being a fundamental right among those which constitute the notion of fair trial and ensuring the effectiveness of the rest of the foreseen guarantees of Article 6 of the Convention.....»*

¹⁹⁶ Βλ. S. Cras, The Directive on the Right of Access to a Lawyer in Criminal Proceedings and in European Arrest Warrant Proceedings, eucrim 1/2014, σελ.35

Το σκληρό «πόκερ» των κρατών-μελών με φόντο την προάσπιση των ιδιαιτεροτήτων των εθνικών εννόμων τάξεων, το «αντιστασιακό πνεύμα» Ηνωμένου Βασιλείου και Ιρλανδίας και η τελική -αναπόφευκτα- συμβιβαστική λύση.

Η Οδηγία 2013/48/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας (εφεξής Οδηγία για το δικαίωμα πρόσβασης στο συνήγορο) εξεδόθη σε εκτέλεση του μέτρου Γ του Οδικού Χάρτη.

Τα τεράστια εμπόδια στο δρόμο προς την υιοθέτηση του κειμένου της Οδηγίας ήταν άμεση συνέπεια αφενός της ιδιαίτερης φυσιολογίας των εννόμων τάξεων των κρατών-μελών που επιφυλάσσουν διαφορετική μεταχείριση του θεμελιώδους ρόλου του συνηγόρου, αφετέρου του προσδοκώμενου μετά βεβαιότητας κόστους λήψης και εφαρμογής μέτρων, ζήτημα για το οποίο, διόλου περιέργως, όλα τα κράτη-μέλη επιδεικνύουν εξαιρετική ευαισθησία.¹⁹⁷

Η Επιτροπή παρουσίασε την Πρόταση Οδηγίας την 8^η Ιουνίου 2011¹⁹⁸. Το περιεχόμενό της, όπως καθίσταται φανερό από τον τίτλο της ήδη, διαμορφώθηκε από το συγκερασμό μιας πτυχής του προβλεπόμενου στο Χάρτη μέτρου Γ¹⁹⁹, ήτοι της αφορώσας στο δικαίωμα στο συνήγορο πτυχής και του μέτρου Δ²⁰⁰ σχετικά με το

¹⁹⁷ Βλ. *Ilias Anagnostopoulos*, *The Right of Access to a Lawyer in Europe: A Long Road Ahead?*, *EuCLR* 2014, σελ. 4-10, *S.Cras*, *The Directive on the Right of Access to a Lawyer in Criminal Proceedings and in European Arrest Warrant Proceedings*, *eu crim* 1/2014, σελ.33-34.

¹⁹⁸ COM (2011) 326 final.

¹⁹⁹ OJ C 295, 4.12.2009, σελ.3: «... **Μέτρο Γ: Νομικές συμβουλές και ενεργήματα πενίας**

Σύντομη εξήγηση: Το δικαίωμα παροχής νομικών συμβουλών (από δικηγόρο) στον ύποπτο ή κατηγορούμενο σε ποινική διαδικασία σε κατάλληλο πρώιμο στάδιο της διαδικασίας αυτής έχει θεμελιώδη αξία για τη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας· το ενεργήματα πενίας θα πρέπει να εξασφαλίζει την ουσιαστική πρόσβαση στο προαναφερόμενο δικαίωμα παροχής νομικών συμβουλών.»

²⁰⁰ OJ C 295, 4.12.2009, σελ.3: «**Μέτρο Δ: Επικοινωνία με συγγενείς, εργοδότες και προξενικές αρχές** Σύντομη εξήγηση: Ένας ύποπτος ή κατηγορούμενος ο οποίος στερείται της ελευθερίας του πρέπει να ενημερώνεται αμέσως για το δικαίωμά του να εξασφαλίζει την ενημέρωση ενός τουλάχιστον προσώπου, όπως συγγενούς ή εργοδότη, για τη στέρηση της ελευθερίας του, εφόσον βεβαίως αυτό δεν θίγει την εύρυθμη διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας. Επιπλέον, ένας ύποπτος ή κατηγορούμενος ο οποίος στερείται της ελευθερίας του σε κράτος διαφορετικό από το κράτος του πρέπει να ενημερώνεται για το δικαίωμά του να εξασφαλίζει την ενημέρωση των αρμόδιων προξενικών αρχών για τη στέρηση της ελευθερίας του.»

δικαίωμα επικοινωνίας με συγγενείς, εργοδότες και συγγενείς ενώ δεν υπήρξε πρόβλεψη για το θεσμό της νομικής βοήθειας²⁰¹. Η επιλογή αυτή της μη συμπερίληψης στην εν λόγω πρόταση προκάλεσε τις αντιδράσεις των κρατών-μελών τα οποία άσκησαν σφοδρή κριτική, θεωρώντας πως η Επιτροπή απογυμνώνει το δικαίωμα από ένα εγγενές, θεμελιακό της προστατευτικής του εμβέλειας, συστατικό όπως είναι ο θεσμός της νομικής βοήθειας.²⁰² Στο βαθμό που ο θεσμός της νομικής βοήθειας συνάπτεται, ως θα λεχθεί και κατωτέρω, με ακανθώδη ζητήματα όπως αυτό της (αν)αποτελεσματικότητας του έργου της υπεράσπισης και της συνακόλουθης φαλκίδευσης του δικαιώματος του άπορου κατηγορουμένου να εκπροσωπηθεί από συνήγορο της απολύτου ελεύθερης επιλογής του, η κριτική αυτή δε στερείται ουσίας. Στις εν λόγω αιτιάσεις η Επιτροπή απάντησε με το αναμενόμενο επιχείρημα της αναγκαιότητας επιτάχυνσης της όλης διαδικασίας -ενόψει των επιταγών του νομολογιακού κεκτημένου «Salduz»- και μη προσκόλλησής της στη δεδομένη συνθετότητα που εμφανίζει ο θεσμός της νομικής βοήθειας ανά τις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις.²⁰³

Πραγματικά ρηξικέλευθες ήταν οι προβλέψεις της Πρότασης αναφορικά με το ρόλο του συνηγόρου. Έβαιναν πέραν ενός επιπέδου απλού, παθητικού θεατή, κατοχυρώνοντας τη δυνατότητα ενεργού συμμετοχής του συνηγόρου κατά την εξέταση του κατηγορουμένου και, ιδίως, τη δυνατότητά του να ελέγχει τις συνθήκες υπό τις οποίες κρατείται ο κατηγορούμενος, έχοντας πρόσβαση προς τούτο στους σχετικούς χώρους κράτησης.²⁰⁴ Μολονότι θα ανέμενε κανείς η πρόβλεψη αυτή να τύχει γενικής επιδοκιμασίας, εντούτοις κατέστη αντικείμενο σκληρής κριτικής²⁰⁵, δείγμα πως τα διαφωνούντα κράτη μέλη, παρά την πολυπρόθητη και παντί τρόπο διακηρυγμένη διάθεση πραγματοποίησης τομών στο πλέον ευαίσθητο και πανταχόθεν βαλλόμενο πεδίο της εποπτείας των συνθηκών κράτησης, δεν είχαν την τόλμη να αρθούν στο ύψος των περιστάσεων που επέτασσε η πρόκληση της νέας Οδηγίας.

²⁰¹ Παρά τα περί αντιθέτου οριζόμενα στον Οδικό Χάρτη για το περιεχόμενο του μέτρου Γ, βλ. ανωτέρω, υποσημ. 62., βλ. J. Blackstock, Procedural Safeguards in the European Union: A Road well travelled?, EuCLR 2(1) 2012, σελ. 29-35.

²⁰² Βλ. Steven Cras, ό.π., σελ. 33

²⁰³ Βλ. Steven Cras, ό.π., σελ. 33

²⁰⁴ Βλ. Άρθρο 4 παρ. 4 της Πρότασης Οδηγίας, COM(2011) 326 final, σελ. 17: «*The lawyer shall have the right to check the conditions in which the suspect or accused person is detained and to this end shall have access to the place where the person is detained.*»

²⁰⁵ Βλ. I. Anagnostopoulos, ό.π., σελ. 8

Στο Συμβούλιο οι διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν τον Ιούλιο του 2011 υπό την Πολωνική Προεδρία. Τον Οκτώβριο του 2011 το Βέλγιο, η Γαλλία, η Ιρλανδία, η Ολλανδία και το Ην.Βασίλειο γνωστοποίησαν από κοινού επιστολή με την οποία εξέφραζαν τις ανησυχίες τους σχετικά με την Πρόταση Οδηγίας της Επιτροπής.²⁰⁶ Πρωτοστάτες της αντίδρασης υπήρξαν το Ην. Βασίλειο και η Ιρλανδία τα οποία κατέστησαν σαφές ότι η επικρατούσα ανισορροπία μεταξύ αφενός των συμφερόντων των κατηγορουμένων αφετέρου των συμφερόντων των κρατών για αποτελεσματική δίωξη του εγκλήματος τα οδηγούσε στο να μην κάνουν χρήση της δυνατότητας του άρθρου 3 του προσαρτημένου στη Συνθήκη της Λισαβόνας Πρωτοκόλλου για συμμετοχή στην παραγωγή της Οδηγίας αυτής.²⁰⁷

Τον Ιανουάριο του 2012 έγινε επανέναρξη των διαπραγματεύσεων υπό την προεδρία της Δανίας. Δεδομένης της σφοδρότητας των αντιδράσεων, η Δανία επεδίωκε να παρουσιάσει ένα κείμενο περισσότερο συμβιβαστικό, ικανοποιητικό των απαιτήσεων όλων των κρατών, έχοντας το πλεονέκτημα της εξ αποστάσεως –και εξ αυτού του λόγου περισσότερο αντικειμενικής– θεώρησης των δεδομένων καθώς δε συμμετέχει στα μέτρα που λαμβάνονται στον ΧΕΑΔ.²⁰⁸

Και αυτή η πρόταση συμβιβαστικού κειμένου κατέστη αντικείμενο κριτικής, αυτή τη φορά για το λόγο ότι η προσπάθεια σύζευξης απάντων των αντικρουόμενων συμφερόντων και επιθυμιών των κρατών απέληξε στην κατ' αποτέλεσμα υποχώρηση του επιπέδου προστασίας.²⁰⁹ Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Συμβουλίου και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ξεκίνησαν τον Ιούλιο του 2012 υπό την κυπριακή προεδρία, όμως, για μια ακόμη μια φορά ζητήματα όπως η εμπιστευτικότητα, οι εξαιρέσεις από την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος στο συνήγορο και διαμόρφωση του δικαιώματος κατά τη διαδικασία του ΕΕΣ κατέδειξαν ότι το χάσμα των ιδεών αναφορικά με το πλέον θεμελιώδες των υπερασπιστικών δικαιωμάτων παρέμενε αγεφύρωτο, εν είδει «παιδικής ασθένειας» των κρατών μελών.²¹⁰

²⁰⁶ Έγγραφο 14495/11

²⁰⁷ Βλ. Steven Cras, *ό.π.*, σελ.34.

²⁰⁸ **Άρθρο 1 του υπ' αριθμ. 22 Πρωτοκόλλου της Συνθήκης της Λισαβόνας.**

²⁰⁹ Βλ. κοινή ανακοίνωση Ισπανίας, Ιταλίας και Επιτροπής, έγγραφο υπ' αριθμ. 10908/12.

²¹⁰ Βλ. Steven Cras, *ό.π.*, σελ.35.

Η συμφωνία επετεύχθη, τελικώς, υπό την προεδρία της Ιρλανδίας τον Μάιο του 2013, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε το κείμενο της Οδηγίας στις 10.09.2013 και δημοσιεύτηκε τον Νοέμβριο του 2013.

4.2 ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ

4.2.1 Πεδίο εφαρμογής

Το άρθρο **2 παρ.1** ορίζει πως η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται «σε υπόπτους ή σε κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας». Αναφορικά με το χρονικό σημείο έναρξης της εφαρμογής η οδηγία υιοθετεί το ουσιαστικό κριτήριο της de facto πρόσδοσης της ιδιότητας του κατηγορούμενου στο καθ' ου η διαδικασία άτομο²¹¹ και οριοθετεί τη λήξη της «στην ολοκλήρωση της διαδικασίας, ήτοι μέχρις ότου κριθεί οριστικά αν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος τέλεσε την αξιόποινη πράξη, συμπεριλαμβανομένης, κατά περίπτωση, της επιμέτρησης της ποινής και της εκδίκασης τυχόν προσφυγής». Η χρήση των λέξεων «κριθεί οριστικά»²¹² ενέχει την έννοια της αμετάκλητης εκδίκασης ενώ η φράση «εκδίκαση τυχόν προσφυγής»²¹³ έχει την έννοια της επανεξέτασης της υπόθεσης κατόπιν ασκήσεως ενδίκων μέσων.

Η **παρ.3** διαλαμβάνει πως «η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται επίσης.....σε άλλα πρόσωπα πλην υπόπτων ή κατηγορουμένων τα οποία, κατά τη διάρκεια της εξέτασης από την αστυνομία ή άλλες αρχές επιβολής του νόμου, καθίστανται ύποπτοι ή κατηγορούμενοι». Και στο σημείο αυτό η Οδηγία συντάσσεται με τη νομολογία του ΕυρΔΔΑ και το «τεστ του ουσιώδους επηρεασμού της καταστάσεως του προσώπου»²¹⁴ σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ γενικά και της παρ. 3 στ.γ ειδικά σε περιπτώσεις

²¹¹ Βλ. ανωτέρω σελ.14-15 της παρούσης.

²¹² Πρόκειται για ατυχέστατη απόδοση του όρου «final determination» του αγγλικού κειμένου. Ορθότερη ως εγγύτερη στην έννοια της καθ' ημάς αμετάκλητης εκδικάσεως θα ήταν η απόδοση των όρων ως «τελική κρίση».

²¹³ Πρόκειται για άστοχη απόδοση του όρου “appeal” του αγγλικού κειμένου, αστοχία που αδικαιολόγητα απαντάται σε όλες τις εξεταζόμενες στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας Οδηγίες.

²¹⁴ Zaichenko v.Russia, της 18.2.2010, ν.39660/02, σκέψη 42: « “Charge”, for the purposes of Article 6 § 1, may be defined as “the official notification given to an individual by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence”, a definition that also corresponds to the test whether “the situation of the [person] has been substantially affected”»

όπου η ανυπαρξία επίσημης απόδοσης κατηγορίας δε συνοδεύεται από αντίστοιχη μεταχείριση.²¹⁵

Η διάταξη αυτή είναι σημαντική καθότι αναδεικνύει και στοχεύει την πάταξη μια χρόνιας παθογένειας που «κηλιδώνει» τη δικαιοσύνη της ανακριτικής διαδικασίας όταν αυτή διεξάγεται από τις αστυνομικές αρχές και η οποία συνίσταται στη μεταχείριση των τρίτων προσώπων, μαρτύρων, ως εν δυνάμει υπόπτων ή κατηγορουμένων, καθιστώντας την έρμαιο ενός προκρίματος ενοχής το οποίο δύναται να «ποδηγετήσει» την όλη έρευνα της υποθέσεως αποκλειστικά προς μία, όχι απαραίτητως ορθή, κατεύθυνση.

Ο στόχος της διάταξης είναι επαινετός, ωστόσο η διατύπωση «(αυτο)δυναμιτίζει» την κατ' ουσίαν αποτελεσματικότητά της καθώς, στην πράξη, ο προσδιορισμός του ακριβούς χρονικού σημείου κατά το οποίο ο εξεταζόμενος μάρτυρας καθίσταται ύποπτος είναι δυσεπίτευκτος, αν όχι ανέφικτος²¹⁶. Αυτό συμβαίνει διότι η αλλαγή αυτή στο δικονομικό status του καταθέτοντος-ανακρινόμενου είναι υπόθεση μεταστροφής της ενδιάθετης κατάστασης των αστυνομικών αρχών και κατά τούτο δυσδιάκριτη²¹⁷. Δεδομένου ότι δεν υφίσταται κάποιο οριοθετημένο πλαίσιο εκ προοιμίου συγκεκριμένων στοιχείων τα οποία λαμβάνονται υπόψιν ως ενδείκτες της συγκέντρωσης υπονοιών ενοχής σε βάρος του μάρτυρος, η θεωρία επέκρινε τη μη συμπερίληψη στην παρ.3 εδαφίου που να επιβάλλει, εν αμφιβολία, σε περίπτωση «συμπλοκής» των ιδιοτήτων του μάρτυρος-υπόπτου-κατηγορουμένου, την κατάφαση του δικαιώματος στο συνήγορο²¹⁸.

²¹⁵ Ομοίως, **σκέψη 42 της ανωτέρω απόφασης**: «*The Court reiterates that in criminal matters, Article 6 of the Convention comes into play as soon as a person is "charged"; this may occur on a date prior to the case coming before the trial court, such as the date of arrest, the date when the person concerned was officially notified that he would be prosecuted or the date when preliminary investigations were opened*», *Shabelnik v. Ukraine* της 19.2.2009, ν.16404/03, σκέψη 57 : «*The Court notes that from the first interview of the applicant it became clear that he was not simply testifying about witnessing a crime but was actually confessing to committing one. From the moment the applicant first made his confession, it could not be said that the investigator did not suspect the applicant's involvement in the murder. The existence of such a suspicion is confirmed by the fact that the investigator took further steps to check the credibility of the applicant's self-incriminating statements and conducted investigative procedures, such as an on-site reconstruction of the crime, which are usually conducted with suspects. In the Court's opinion, the applicant's position was significantly affected as soon as the suspicion against him was seriously investigated and the prosecution case compiled...*»

²¹⁶ Βλ. *L.B. Winter*, *The EU Directive on the Right to Access to a Lawyer: A Critical Assessment*, σε: *Ruggeri*, *Human Rights in European Criminal Law*, 2015, Springer, σελ.113 επ.

²¹⁷ Βλ. *Steven Cras*, όπ.π.σελ.38

²¹⁸ Βλ. *L.B. Winter*, όπ.π.σελ.114.

Θεωρούμε, ωστόσο, ότι ούτε αυτή η προσθήκη θα ήταν επαρκής συνθήκη εξοβελισμού των αδιαφανών πρακτικών εκμείωσης αυτοενοχοποιητικών δηλώσεων σε βάρος του εμπλεκόμενου προσώπου καθότι «κλειδοκράτωρ» της διαδικασίας παραμένει η -ευρισκόμενη σε συνεχή διαπάλη με τον υπερβάλλοντα επαγγελματικό ζήλο- ευσυνειδησία των επιφορτισμένων με τη διεξαγωγή της έρευνας και τη συλλογή του αποδεικτικού υλικού αστυνομικών αρχών να «αναστείλουν», σύμφωνα με τα οριζόμενα στο **σημείο 21 του Προοιμίου**, την εξέταση ή να «τη συνεχίσουν αφού ενημερώσουν υπεύθυνα το εξεταζόμενο πρόσωπο περί της δυνατότητας άσκησης των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων». Η πρόβλεψη περί αναστολής της εξέτασης του σημείου 21 του Προοιμίου φέρει θετικό πρόσημο, ωστόσο, ακριβώς λόγω της σπουδαιότητάς της, έπρεπε να βρίσκεται στο λειτουργικό μέρος της Οδηγίας που περιέχει το σύνολο των δεσμευτικών μέτρων και όχι στο επεξηγηματικό μέρος του Προοιμίου το οποίο αποτελεί μεν αδιάσπαστη ενότητα με το κυρίως μέρος, πλην όμως συμβαίνει πολλάκις να υποτιμάται η συμβολική και πρακτική σκοπιμότητά του²¹⁹.

Συσκότιση σχετικά με το πότε τελικά καθίσταται κανείς ύποπτος/κατηγορούμενος προκαλεί και η διατύπωση του **σημείου 22 του Προοιμίου** το οποίο, ορίζοντας πως «για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, η εξέταση δεν περιλαμβάνει την προκαταρκτική εξέταση από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου, με την οποία επιδιώκεται η εξακρίβωση της ταυτότητας του προσώπου, η διαπίστωση της κατοχής όπλων ή άλλων παρεμφερών ζητημάτων ασφαλείας ή ο προσδιορισμός του κατά πόσον θα πρέπει να αρχίσει έρευνα....όταν δεν έχει εντοπισθεί ακόμη ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος», αποτελεί πρόσφορο έδαφος για συστηματικές καταχρήσεις με τις «ευλογίες» του γράμματος του νόμου.

Διότι αν η εξαίρεση για λόγους εξακρίβωσης ταυτότητας είναι θεμιτή²²⁰, ο αποκλεισμός της εφαρμογής της Οδηγίας όταν πρόκειται περί «διαπίστωσης της κατοχής όπλων ή άλλων παρεμφερών ζητημάτων ασφαλείας» είναι προβληματικός καθώς, αφενός μεν ο διενεργούμενος έλεγχος από τις αρχές για τη διαπίστωση της κατοχής όπλων είναι πράξη που εκ της φύσεώς της προϋποθέτει την ύπαρξη υπονοιών σε βάρος του καθ' ου ο έλεγχος, αφετέρου δε το εννοιολογικό εύρος των

²¹⁹ Βλ. Steven Cras, όπ.π.σελ.39.

²²⁰ Η ίδια εξαίρεση προβλέπεται και στο άρθρο 7 της Οδηγίας 2016/343/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης.

«άλλων παρεμφερών ζητημάτων ασφαλείας» δε δύναται να καθορισθεί επακριβώς, σκοπίμως συγκαλύπτοντας υπό τον μανδύα της νομότυπης διεκπεραίωσης οιαδήποτε επαχθή ανακριτική πράξη.

Η παρ.4 του άρθρου 2 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ διατηρεί, όπως και η Οδηγία 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα στη διερμηνεία και μετάφραση καθώς επίσης και η Οδηγία 2016/343/ΕΕ σχετικά με την ειδικότερη πτυχή των δικαιωμάτων σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης, τη ρύθμιση της μη εφαρμογής των προβλέψεων της Οδηγίας σε περιπτώσεις παραβάσεων ήσσονος σημασίας. Η μέριμνα για την πρόβλεψη της εξαιρέσεως αυτής αποτελεί μάλλον κίνηση τακτικής παρά μηχανιστική αναπαραγωγή και επανάληψη του μοτίβου των άλλων δύο Οδηγιών: συνιστά το μέσον επιτεύξεως μιας υψηλής προστατευτικής εμβέλειας του δικαιώματος πρόσβασης στο συνήγορο καθώς δια του αποκλεισμού των ήσσονος σημασίας παραβάσεων από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας το κέντρο βάρους μετατίθεται στην ορθή διάπλαση και ισχυροποίησή του στις σοβαρότερες των περιπτώσεων.²²¹

Η παρ.4 διαλαμβάνει ότι *«με την επιφύλαξη του δικαιώματος δίκαιης δίκης, όσον αφορά σε ήσσονος σημασίας παραβάσεις: όταν α) το δίκαιο κράτος μέλος προβλέπει την επιβολή κύρωσης από αρχή πλην δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις και για την επιβολή της εν λόγω κύρωσης υπάρχει δυνατότητα προσφυγής ή παραπομπής ενώπιον τέτοιου δικαστηρίου και β) δεν μπορεί να επιβληθεί ως ποινή η στέρηση της ελευθερίας»* οι προβλέψεις της Οδηγίας εφαρμόζονται *«μόνο στη διαδικασία ενώπιον δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις»* ενώ *«σε κάθε περίπτωση, η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται πλήρως όταν ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει στερηθεί την ελευθερία του, ανεξάρτητα από το στάδιο της ποινικής διαδικασίας»*. Ως ήσσονος σημασίας, κατά κανόνα, χαρακτηρίζονται παραβάσεις μεγάλης στατιστικής συχνότητας οι οποίες σχεδόν μονοπωλούν την καθημερινότητα και λόγω της ευρείας έκτασης έχουν απεμπολήσει την εξαιρετικότητά τους ως συμβάντων ποινικώς αξιόλογων.²²²

²²¹ Βλ. Steven Cras, όπ.π.σελ.37.

²²² **Σημείο 16 του Προοιμίου:** *«Σε ορισμένα κράτη μέλη ενδέχεται κάποια αρχή πλην δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις να είναι αρμόδια για την επιβολή κυρώσεων, εκτός από τη στέρηση της ελευθερίας, όσον αφορά σε σχετικές ήσσονος σημασίας παραβάσεις. Τούτο μπορεί να συμβαίνει π.χ. στην περίπτωση παραβάσεων του κώδικα οδικής κυκλοφορίας που διαπράττονται σε μεγάλη κλίμακα και οι οποίες ενδεχομένως διαπι-στώνονται ύστερα από έλεγχο κυκλοφορίας. Στις περιπτώσεις αυτές, θα ήταν παράλογο να απαιτείται από τις αρμόδιες αρχές να διασφαλίζουν όλα τα δικαιώματα που προβλέπο-νται από την παρούσα οδηγία»*.

Απλοποιώντας το πολυσύνθετο της διατύπωσης καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι η Οδηγία 2013/48/ΕΕ εφαρμόζεται πάντα στις διαδικασίες ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων και σε διαδικασίες πάσης φύσεως οι οποίες μπορούν να απολήξουν σε επιβολή στερητική της ελευθερίας. Συνεπώς, αφ' ης στιγμής το ενδεχόμενο επιβολής στερητικής της ελευθερίας ποινής ακόμη και σε θεωρούμενες ως ήσσονος σημασίας παραβάσεις είναι υπαρκτό, η Οδηγία είναι εφαρμοστέα. Αντιστρόφως η Οδηγία δεν είναι εφαρμοστέα σε περιπτώσεις ποινικών αδικημάτων η τιμώρηση των οποίων, λόγω του ότι κατηγοριοποιούνται στην εθνική νομοθεσία ως ήσσονος σημασίας, ανήκει σε αρχή άλλη πλην δικαστηρίου (τουλάχιστον σε πρώτο βαθμό).²²³

Η νοηματική αστοχία της διατάξεως είναι μάλλον εύλογη δεδομένης της επικρατούσας ανομοιομορφίας σχετικά με τη μεταχείριση που επιφυλάσσουν τα κράτη μέλη στην κατηγορία των «ήσσονος σημασίας» παραβάσεων και η οποία κατέστη ανάγλυφη κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων όπου το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία προέβαλαν ενστάσεις σχετικά με τη διαμόρφωση της εν λόγω παραγράφου και την ευρύτητα του περιεχομένου.²²⁴

Η ενδεικτική, ωστόσο, απαρίθμηση στο Προοίμιο αδικημάτων για τα οποία τίθεται ζήτημα μη πρόσβασης στο συνήγορο, ενόψει της μικρής απαξιολόγησής τους από την έννομη τάξη, σε συνδυασμό με την πληθώρα των διαφορετικών προσεγγίσεων της προβληματικής των δυαδικών -ποινικών και διοικητικών- κυρώσεων μπορεί να δημιουργήσει ερμηνευτικά προβλήματα. Αν λ.χ. μια διοικητική παράβαση τυποποιείται ως ήσσονος σημασίας παράβαση από τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους αλλά η επιβαλλόμενη διοικητική κύρωση από «*αρχή πλην δικαστηρίου με αρμοδιότητα σε ποινικές υποθέσεις*» ισούται, εξ επόψεως βαρύτητας, με ποινική κύρωση ανακύπτει το ερώτημα αν τελικώς θα αποκλειστεί η πρόσβαση στο συνήγορο σύμφωνα με τα οριζόμενα **στην παρ. 4 του άρθρου 2 της Οδηγίας** ή αντιθέτως θα παρακαμφθεί η διάταξη αυτή και θα ασκηθεί ακώλυτα το δικαίωμα πρόσβασης στο

²²³ Βλ. *L.B. Winter*, όπ.π.σελ.116, **σημείο 17 του Προοιμίου**: «*Σε ορισμένα κράτη μέλη ορισμένες ήσσονος σημασίας παραβάσεις, ιδίως ήσσονος σημασίας παραβάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας, ήσσονος σημασίας παραβάσεις γενικών δημοτικών κανονισμών και ήσσονος σημασίας προσβολές της δημόσιας τάξης, θεωρούνται ποινικά αδικήματα...*», *Steven Cras*, όπ.π.σελ.44, υποσημ.25 όπου και αναφορά στην υπό το συνηδικό δίκαιο ευχέρεια των κρατών να επιβάλουν στέρηση της ελευθερίας σε ύποπτο ο οποίος αρνείται να δηλώσει τα στοιχεία της αστυνομικής του ταυτότητας ή κατοικίας, ασχέτως του είδους της παραβάσεως εξαιτίας της οποίας στρέφονται οι αρχές σε βάρος του.

²²⁴ Βλ. *Steven Cras*, όπ.π.σελ.37

συνήγορο σύμφωνα με τη νομολογία του ΕυρΔΔΑ²²⁵ που επιδεικνύει «αλλεργία» σε οποιαδήποτε προσπάθεια «παραγκωνισμού» των προστατευτικών του κατηγορουμένου δικονομικών εγγυήσεων με πρόσχημα τον τυπικό χαρακτηρισμό μιας διαδικασίας ως αμιγώς διοικητικής.²²⁶ Προτεραιότητα και σε αυτή την περίπτωση πρέπει να δοθεί στην ευρύτερη προσέγγιση του ΕυρΔΔΑ, σύμφωνα και με το σημείο 53 του Προοιμίου.

4.2.2 Το άρθρο 3 της Οδηγίας 2013/48: Ο «εκθρονισμός» του «άβατου» της αστυνομικής προανάκρισης, η απόπειρα «προαγωγής» του ρόλου του αμέτοχου συμμετόχου δικηγόρου και το «αναγκαίο κακό» των προσωρινών παρεκκλίσεων από την άσκηση του δικαιώματος.

Το άρθρο 3 παρ.2 εδ.α ορίζει πως το δικαίωμα πρόσβασης στο συνήγορο παρέχεται «χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση». Ο επιτονισμός της αναγκαιότητας ταχύτητας είναι θετικός, τίθεται, όμως, «αντιμέτωπος» με το πρόβλημα της γενικότητας των χρησιμοποιούμενων εννοιών. Η γενικότητα αυτή μπορεί να καταστεί «ταυτόσημη» της αοριστίας, ευνοώντας την καθιέρωση περιορισμών εφόσον αυτοί είναι δικαιολογημένοι.²²⁷

Εν συνεχεία, προς μερική -έστω- άρση της αοριστολογίας της επιταγής για άμεση πρόσβαση στο συνήγορο, παρατίθενται τέσσερα χρονικά πλαίσια-αφετηρίες της ενεργοποίησης του δικαιώματος, «ανάλογα με ποια προκύπτει πρώτη». Και αυτή η φρασεολογία είναι ενδεικτική της αγωνίας του ενωσιακού νομοθέτη να διορθώσει τα «κακώς κείμενα» σχετικά με την ακώλυτη άσκηση εκ μέρους του υπόπτου/κατηγορουμένου των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων, απότοκα μιας ροπής των κρατών μελών προς συνεχή υπονόμευσή τους στα πλέον κομβικά αρχικά στάδια της έρευνας.

Τα χρονικά πλαίσια που καθιερώνει η παρ.2 του άρθρου 3 είναι τα εξής: α) «προτού εξεταστούν από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή δικαστική αρχή· β) «κατά τη διενέργεια ερευνητικής πράξης ή άλλης πράξης συλλογής αποδεικτικών στοιχείων από ερευνητική ή άλλη αρμόδια αρχή..... γ) «χωρίς

²²⁵ Βλ.σελ.26 επ. της παρούσης.

²²⁶ Βλ. L.B. Winter, όπ.π.σελ.117.

²²⁷ Βλ. E.Symeonidou-Kastanidou, The Right of Access to a Lawyer in Criminal Proceedings: The transposition of Directive 2013/48/EU of 22 October 2013 on national legislation, EuCLR 5 (1) 2015, σελ.73 επ.

αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας» και δ) «όταν έχουν κλητευθεί ενώπιον δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις, εγκαίρως πριν παραστούν ενώπιον του εν λόγω δικαστηρίου».

Η ρητή κατοχύρωση του δικαιώματος ήδη από το πολύπαθο στάδιο της αστυνομικής ανάκρισης σύμφωνα με το **στ.α της παρ.2** υπήρξε μια από τις τομές της Οδηγίας, τερματίζοντας την πρακτική που ήθελε αυτήν «άβατο» περιβαλλόμενο από «βατικάνειο μυστικισμό», αίροντας στο σημείο αυτό την ασυμφωνία μεταξύ πολλών κρατών σχετικά με τον τρόπο και το περιεχόμενο του δικαιώματος κατά το διαδικαστικό αυτό στάδιο. Την αλλαγή νομοθετικής κουλτούρας επ' αυτού είχε προαναγγείλει η απόφαση-σταθμός *Salduz κατά Τουρκίας*:²²⁸

Πραγματικά περιστατικά: Ο προσφεύγων συνελήφθη από την αντιτρομοκρατική ως ύποπτος συμμετοχής σε διαδηλώσεις υποστήριξης του τεθειμένου εκτός νόμου Εργατικού Κόμματος Κουρδιστάν και αναγραφής σε πανό διαφόρων συνθημάτων υπέρ του αρχηγού του. Κατά την εξέτασή του από την αντιτρομοκρατική χωρίς παρουσία συνηγόρου ενημερώθηκε για το δικαίωμα σιωπής και για τις κατηγορίες που τον βάρυναν. Ο ίδιος παραδέχτηκε ότι ήταν μέλος της νεολαίας του Δημοκρατικού Λαϊκού Κόμματος, εκπρόσωπος τύπου και οργανωτής των δραστηριοτήτων των άλλων μελών της νεολαίας καθώς επίσης και ότι συμμετείχε στη διαδήλωση για τον φυλακισμένο ηγέτη του ΡΡΚ καθώς και ότι είχε αναγράψει το σύνθημα στο πανό.

Η πραγματογνωμοσύνη που διετάχθη δεν κατάφερε να επαληθεύσει το γραφικό του χαρακτήρα ενώ οι ιατρικές εξετάσεις στις οποίες υπεβλήθη δεν έδειξαν ίχνη κακομεταχείρισης. Την ίδια ημέρα οδηγήθηκε ενώπιον του Ανακριτή και Εισαγγελέα όπου άλλαξε την κατάθεσή του και αρνήθηκε οιαδήποτε συμμετοχή στην εν λόγω διαδήλωση κτλ. Κατόπιν τούτων του επιτράπη η πρόσβαση σε συνήγορο. Καταδικάστηκε από τα εθνικά δικαστήρια και προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ όπου διαμαρτυρήθηκε για παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 εδ.γ ΕΣΔΑ.

Σκεπτικό ΕυρΔΔΑ: Το Δικαστήριο του Στρασβούργου διακήρυξε ότι η *ΕΣΔΑ* έχει σχεδιαστεί για να κατοχυρώνει δικαιώματα πρακτικά και αποτελεσματικά και όχι

²²⁸ Salduz v. Turkey, της 27.11.2008, ν.36391/02, διαθέσιμη στην ηλ.διεύθυνση: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-89893"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

θεωρητικά και φανταστικά. Οι εθνικές νομοθεσίες μπορούν να επισύρουν συνέπειες για τη στάση του κατηγορούμενου στα αρχικά στάδια της αστυνομικής ανάκρισης που είναι αποφασιστικής σημασίας για τις προοπτικές της υπεράσπισης σε κάθε μεταγενέστερη ποινική διαδικασία. Υπό αυτές τις συνθήκες το άρθρο 6 ΕΣΔΑ κανονικά θα απαιτήσει να μπορεί ο κατηγορούμενος να επωφεληθεί από τη βοήθεια ενός δικηγόρου ήδη από τα αρχικά στάδια της αστυνομικής ανάκρισης..... Η έγκαιρη πρόσβαση σε δικηγόρο είναι μέρος των διαδικαστικών εγγυήσεων υπό το φως των οποίων το Δικαστήριο θα εξετάσει κατά πόσον μια διαδικασία έχει αναιρέσει την ίδια την ουσία του προνομίου μη αυτοενοχοποίησης.

Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο προσφεύγων είχε επηρεαστεί αναμφίβολα από τους περιορισμούς στην πρόσβαση του σε δικηγόρο καθώς η δήλωσή του στην αστυνομία χρησιμοποιήθηκε για την καταδίκη του. Ούτε η μετέπειτα συνδρομή του δικηγόρου ούτε ο κατ' αντιμωλία χαρακτήρας της επακόλουθης διαδικασίας θα μπορούσε να θεραπεύσει τα ελαττώματα που συνέβησαν κατά τη διάρκεια της αστυνομικής κράτησης, συνεπώς υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 ΕΣΔΑ.

Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η ακριβής διάσταση του αντικτύπου της απόφασης αυτής είναι απαραίτητη μια σύντομη, συγκριτική επισκόπηση της επικρατούσας πρακτικής σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο κατά την εξέταση από την αστυνομία σε έννομες τάξεις αμφοτέρων των δικονομικών παραδόσεων, ήτοι της κατ' αντιδικία διεξαγωγής και του αμιγώς κατηγορητικού συστήματος, όπου υποστηρίχθηκε πως η διαφορετική φιλοσοφία προσέγγισης της ποινικής δίκης αντικατοπτρίζει και μια διαφορετική στάση έναντι της θέσης του συνηγόρου.²²⁹

Προ της απόφασης Salduz κατά τη διεξαγωγή της αστυνομικής εξέτασης του υπόπτου/κατηγορουμένου δέσποζε η, ενίοτε μη προβλέψιμη, πρωτοβουλία των αστυνομικών οργάνων την οποία συνέδραμε η ανυπαρξία προβλέψεων για άσκηση του δικαιώματος στο συνήγορο. Η νομοθεσία του Βελγίου λ.χ. επέτασσε τον αποκλεισμό του δικαιώματος στο συνήγορο για ολόκληρη την 24ωρη εξέταση του εμπλεκόμενου από την αστυνομία, επιτρέποντας την ενεργοποίησή του αφ' ης

²²⁹ Βλ. *D.Giannoulouopoulos*, όπ.π.σελ.103 επ., *E.Cape/J.Hodgson*, The right to access to a lawyer at police stations: Making the European Union Directive work in practice, *New Journal of European Criminal Law*, 5 (4) 2014, σελ.450-479, *A.Ogorodova/T.Spronken*, Legal Advice in Police Custody: From Europe to a Local Police Station, *Erasmus Law Review*, 4/2014, σελ.191-205.

στιγμής η ανάκριση συνεχιζόταν από τον Ανακριτή ενώ ακόμη και μετά την απόφαση του Στρασβούργου τα εθνικά δικαστήρια επιδόθηκαν σε υπεράσπιση του ισχύοντος αυτού καθεστώτος με το επιχείρημα πως ο έλεγχος της *συνολικής δικαιοσύνης*²³⁰ της διαδικασίας ήταν επαρκές αντιστάθμισμα της ελλείψεως συνηγόρου κατά το αρχικό στάδιο της υπόθεσης.²³¹

Στη Γαλλία, τη «Μέκκα» των ουμανιστικών κατακτήσεων, η περιβόητη «*garde à vue*», η οποία συνίστατο σε απαγόρευση πρόσβασης σε συνήγορο κατά τις πρώτες ώρες ή και ημέρες της κρατήσεως και ανακρίσεως, καταργήθηκε μόλις το 2011, δηλαδή τρία έτη μετά την απόφαση *Salduz*, με τον νόμο της 14^{ης} Απριλίου, υπό την ασφυκτική πίεση και της απόφασης²³² του συνταγματικού δικαστηρίου που διακήρυξε την αδιαμφισβήτητη αντίθεση της πρακτικής αυτής με το Σύνταγμα.²³³ Έως τότε οι ύποπτοι/κατηγορούμενοι είχαν δικαίωμα σε προσωπική επικοινωνία με το συνήγορο διάρκειας τριάντα λεπτών, χωρίς ο τελευταίος να έχει δικαίωμα να παρίσταται στην επίσημη ανάκριση και χωρίς ο καθ' ου η ανάκριση να ενημερώνεται περί του δικαιώματος σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης²³⁴.

Στη Σκωτία, όπου το μάξιμουμ της αστυνομικής κράτησης ήταν έξι ώρες και δεν υφίστατο δικαίωμα παράστασης του συνηγόρου στο αστυνομικό τμήμα τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια της ανάκρισης²³⁵, τον ρου της ιστορίας άλλαξε η απόφαση *Cadder v HM Advocate*.²³⁶ Σε αυτή διακηρύχθηκε η *αναγκαιότητα οργάνωσης των εθνικών συστημάτων κατά τρόπο τέτοιο που να επιτρέπει την πρόσβαση του υπό κράτηση ατόμου σε συνήγορο, εκτός και αν επιτακτικοί λόγοι καθιστούν αναγκαίο τον περιορισμό του δικαιώματος και επισημάνθηκε η αδυναμία των υπολοίπων εγγυήσεων να εξουδετερώσουν τη μειονεκτική θέση στην οποία θα βρεθεί ένας κατηγορούμενος ο οποίος θα προβεί, άνευ νομικής συνδρομής, σε αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις, αξιολογήσιμες αποδεικτικώς κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο.*²³⁷ Στην Ιρλανδία ο

²³⁰ Βλ. κατωτέρω, σελ. 99 επ.

²³¹ Βλ. *D.Giannoulorouλος*, όπ.π. με περαιτέρω παραπομπές, σελ. 109-110.

²³² Απόφαση της 30.7.2010, διαθέσιμη στην ηλ. διεύθυνση:

²³³ Βλ. *I.Agnostopoulos*, όπ.π. σελ. 4-5

²³⁴ Βλ. *J.Hodgson*, *The Role of Lawyers During Police Detention and Questioning*, *Contemporary Readings in Law and Social Justice* 7(2), 2015, σελ. 7-16, Warwick School of Law Research Paper No. 2015/9

²³⁵ Βλ. *J.Hodgson*, όπ.π. σελ. 12-13.

²³⁶ Απόφαση της 26.10.2010, διαθέσιμη στην ηλ. διεύθυνση: https://www.supremecourt.uk/decided-cases/docs/UKSC_2010_0022_Judgment.pdf

²³⁷ **Σκέψη 48**: «...*The conclusion that I would draw as to the effect of Salduz is that the contracting states are under a duty to organise their systems in such a way as to ensure that, unless in the*

απόηχος της απόφασης *Salduz* οδήγησε στην απόφαση *DPP v Gormley και DPP v. White*²³⁸ όπου αναγνωρίστηκε ότι το δικαίωμα στη νομική συνδρομή πριν την ανάκριση είναι συνταγματικό δικαίωμα υψηλής νομικής αξίας²³⁹ το οποίο συνδέεται αρρήκτως με το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης.²⁴⁰

Πέραν των διαφόρων ανταποκρίσεων σε επίπεδο εθνικών εννόμων τάξεων, το «κεκτημένο *Salduz*» υιοθέτησαν και πλήθος επακολουθησασών αποφάσεων ΕυρΔΔΑ οι οποίες ανέδειξαν εξίσου τη σχέση του δικαιώματος στο συνήγορο με το δικαίωμα στη μη αυτοενοχοποίηση²⁴¹.

Στην υπόθεση *Dayanan κατά Τουρκίας*²⁴² το ΕυρΔΔΑ, όσον αφορά την έλλειψη νομικής συνδρομής κατά την αστυνομική κράτηση, επανέλαβε ότι το δικαίωμα κάθε κατηγορούμενου να προστατεύεται αποτελεσματικά από δικηγόρο είναι ένα από τα θεμελιώδη στοιχεία μιας Δίκαιης Δίκης. Το Δικαστήριο είναι της άποψης ότι η δικαιοσύνη της ποινικής διαδικασίας βάσει του άρθρου 6 της Σύμβασης απαιτεί, κατά κανόνα, να παρέχεται στον ύποπτο πρόσβαση σε νομική συνδρομή από τη στιγμή που τίθεται υπό αστυνομική κράτηση ή κρατείται προσωρινώς. Σύμφωνα με τους γενικούς αναγνωρισμένους διεθνείς κανόνες, τους οποίους δέχεται το Δικαστήριο και οι οποίοι αποτελούν το πλαίσιο της νομολογίας του, ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα, αμέσως μόλις αυτός τεθεί υπό κράτηση, να επικουρείται από δικηγόρο, και όχι μόνο κατά την εξέταση. Πράγματι, η δικαιοσύνη των διαδικασιών απαιτεί ο κατηγορούμενος να μπορεί να απολαύσει το σύνολο των υπηρεσιών που συνδέονται ειδικά με τη νομική συνδρομή. Από αυτή την άποψη, ο δικηγόρος πρέπει να είναι σε θέση να διασφαλίζει χωρίς περιορισμούς τις θεμελιώδεις πτυχές της υπεράσπισης του εν λόγω προσώπου:

particular circumstances of the case there are compelling reasons for restricting the right, a person who is detained has access to advice from a lawyer before he is subjected to police questioning»,
σκέψη 50: « ...*The guarantees otherwise available are entirely commendable. But they are, in truth, incapable of removing the disadvantage that a detainee will suffer if, not having had access to a solicitor for advice before he is questioned by the police, he makes incriminating admissions or says something which enables the police to obtain incriminating evidence from other sources which is then used against him at his trial*»

²³⁸ Απόφαση της 6.3.2014, διαθέσιμη στην ηλ. διεύθυνση: <http://courts.ie/Judgments.nsf/09859e7a3f34669680256ef3004a27de/146243a82fed833780257c930048b8b0?OpenDocument>

²³⁹ **Σκέψη 9.14:** «*It should also be emphasised that the right to legal advice before interrogation is an important constitutional entitlement of high legal value*».

²⁴⁰ **Σκέψη 9.13:** «*I am satisfied that the entitlement not to self-incriminate incorporates an entitlement to legal advice in advance of mandatory questioning of a suspect in custody*».

²⁴¹ Για τη θεματική βλ. *Ο. Τσόλκα*, Η αρχή «*nemo tenetur se ipsum prodere/accusare* στην ποινική δίκη, Δίκαιο&Οικονομία, Π.Ν Σάκκουλας, 2002.

²⁴² *Dayanan v. Turkey*, της 13.10.2009, ν.7377/03

συζήτηση της υπόθεσης, οργάνωση υπεράσπισης, συλλογή αποδεικτικών στοιχείων ευνοϊκών για τον κατηγορούμενο, προετοιμασία για ανάκριση, στήριξη κατηγορούμενου και έλεγχο των συνθηκών κράτησης.

Στην υπόθεση *Nechiporuk και Yonkalo κατά Ουκρανίας*²⁴³ το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, μολονότι δεν είναι απόλυτο, το δικαίωμα κάθε κατηγορούμενου να τύχει αποτελεσματικής υπεράσπισης από δικηγόρο είναι ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά μιας δίκαιης δίκης. Ως εκ τούτου, η πρόσβαση σε δικηγόρο πρέπει να παρέχεται από την πρώτη ανάκριση του υπόπτου από την αστυνομία, εκτός εάν αποδεικνύεται, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων κάθε περίπτωσης, ότι υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι για τον περιορισμό αυτού του δικαιώματος. Το δικαίωμα υπεράσπισης θα επηρεαστεί καταρχήν ανεπανόρθωτα όταν ενοχοποιητικές δηλώσεις που έγιναν κατά την αστυνομική ανάκριση χωρίς πρόσβαση σε δικηγόρο χρησιμοποιούνται για καταδίκη²⁴⁴.

Το ΕυρΔΔΑ επεσήμανε ότι θεωρεί την έγκαιρη πρόσβαση σε δικηγόρο ως διαδικαστική εγγύηση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης, υπογραμμίζοντας την ιδιαίτερα ευάλωτη θέση ενός κατηγορούμενου στα αρχικά στάδια της διαδικασίας όταν βρίσκεται αντιμέτωπος τόσο με το άγχος της κατάστασης όσο και με την ιδιαίτερως σύνθετη ποινική νομοθεσία. Οποιαδήποτε εξαίρεση από την άσκηση αυτού του δικαιώματος πρέπει να περιγράφεται σαφώς και η εφαρμογή της να περιορίζεται αυστηρά χρονικά. Η τήρηση αυτών των αρχών απαιτείται ιδιαίτερα σε περίπτωση σοβαρών κατηγοριών, διότι ακριβώς ενόψει των επαχθέστερων ποινών απαιτείται να διασφαλίζεται ο σεβασμός του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στο μέγιστο δυνατό βαθμό από τις δημοκρατικές κοινωνίες.

Η αληθής έκταση της σημασίας της αποτύπωσης των νομολογιακών αυτών εξελίξεων με τον πλέον πανηγυρικό τρόπο στην **παρ.2 του άρθρου 3 της Οδηγίας**

²⁴³ *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine* της 21.4.2011, ν.42310/04

²⁴⁴ **Σκέψη 262:** «*The Court emphasises that, although not absolute, the right of everyone charged with a criminal offence to be effectively defended by a lawyer, assigned officially if need be, is one of the fundamental features of a fair trial...As a rule, access to a lawyer should be provided as from the first interrogation of a suspect by the police, unless it is demonstrated in the light of the particular circumstances of each case that there are compelling reasons to restrict this right... The right to defence will in principle be irretrievably prejudiced when incriminating statements made during police interrogation without access to a lawyer are used for a conviction*».

μπορεί να γίνει κατανοητή εάν συνεκτιμήσει κανείς τους αστάθμητους -ή σταθμητούς- παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση του κατηγορουμένου περί ασκήσεως ή μη του δικαιώματος στο συνήγορο στο στάδιο της αστυνομικής προανάκρισης που παρουσιάζει εύλογα και τις περισσότερες ιδιαιτερότητες. Έχει παρατηρηθεί ότι η ενημέρωση -η εγγίζουσα, ενίοτε, τα όρια της στοχευμένης υπόδειξης εκ μέρους των αστυνομικών αρχών περί μη αναγκαιότητας του συνηγόρου- του υπόπτου κατά τρόπο επαρκή ή ανεπαρκή διαμορφώνει αναλόγως τη στάση των ενδιαφερομένων, παραλλήλως προς τη στάθμιση του αναμενομένου κόστους, το οποίο τόσο πιο πρόθυμα αναλαμβάνει ένας ύποπτος όσο βαρύτερη είναι η διερευνώμενη πράξη και όσο πιο επαχθείς είναι οι ανακριτικές πράξεις.²⁴⁵

Οι συσχετισμοί αυτοί πρέπει να αξιολογηθούν υπό το φως της εμπειρικά διαπιστωθείσης τάσης των εμπλεκόμενων προσώπων, όπως κατέδειξε συγκριτική έρευνα που έλαβε χώρα στην Κροατία, τη Σλοβενία, την Αυστρία και τη Γερμανία, να υποεκτιμούν την κρισιμότητα του εναρκτήριου σταδίου της αστυνομικής έρευνας και τη δυνατότητα των πορισμάτων αυτής να δρομολογήσουν μια επιβαρυντική για τον ύποπτο διαδρομή που θα τον καταστήσει κατηγορούμενο και τελικώς ένοχο της αποδιδόμενης σε αυτόν κατηγορίας.²⁴⁶ Η ρητή κατοχύρωση του δικαιώματος στον συνήγορο, συνεπώς, ήδη από τα πλέον πρώιμα στάδια, κατά τις επιταγές του άρθρου 3 παρ.2 της Οδηγίας μόνο θετικά μπορεί να λειτουργήσει, ως αιτία εξόντωσης αυτής της υφέρπουσας «άγνοιας κινδύνου» που εκδηλώνει ο ύποπτος και «μετριασμού» της «ευχέρειας» των αρμοδίων αρχών στην επιλεκτική ελλιπή ενημέρωση του υπόπτου.

Ενόψει των ανωτέρω η πρόβλεψη του **στ.γ της παρ.2 του άρθρου 3 της Οδηγίας** περί πρόσβασης σε δικηγόρο «χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας» είναι προβληματική καθώς η προσθήκη του προσδιορισμού «αδικαιολόγητη» ευνοεί την αοριστία και «κλείνει το μάτι» σε ποικίλες καταχρήσεις.²⁴⁷ Διότι, εκ μόνου του γεγονότος της στέρσεως της ελευθερίας, η οποιαδήποτε καθυστέρηση ασκήσεως του δικαιώματος καθίσταται αδικαιολόγητη. Συνεπέστερη και λιγότερο επιδεκτική παρερμηνειών θα ήταν η χρήση της λέξεως «άμεσα» αντί της «αδικαιολόγητης καθυστέρησης».

²⁴⁵ Βλ. *Stefan Schumann/ Karin Bruckmüller./Richard Soyer*, Assessing Pre-Trial Access to Legal Advice – Results of a Comparative Legal and Empirical Study, *New Journal of European Criminal Law*, 3(1) 2012, σελ.33-45.

²⁴⁶ Βλ. *Stefan Schumann/ Karin Bruckmüller./Richard Soyer*, όπ.π.σελ.43-44.

²⁴⁷ *E.Symeonidou-Kastanidou*, όπ.π.σελ.73 επ.

Η **παρ.3 του άρθρου 3 της Οδηγίας** σκιαγραφεί το περιεχόμενο του ρόλου του συνηγόρου. Μολονότι επιχειρήθηκε ο εξοστρακισμός της μονομερούς θεώρησης αυτού ως ενός απλού, αναγκαία «παθητικού», αμέτοχου παρατηρητή, εντούτοις δεν επετεύχθη η ολοκληρωτική αναγνώρισή του ως ενεργού παράγοντος της διαδικασίας, υπέχοντος το καθήκον συνδιαμόρφωσης της εξέλιξης με γνώμονα το σεβασμό των αρχών της Δίκαιης Δίκης.

Η **υπό στ.α διάταξη της παρ.3** ορίζει πως *«τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα κατ' ιδίαν συνάντησης και επικοινωνίας με τον δικηγόρο που τους εκπροσωπεί...»*. Συναφώς τα σημεία 22 και 23 του Προοιμίου ορίζουν περί της κατ' ιδίαν διαβουλεύσεως και επικοινωνίας του υπόπτου/κατηγορουμένου ότι *«τα κράτη μέλη μπορούν να καθορίζουν πρακτικές ρυθμίσεις σχετικά με τη διάρκεια και τη συχνότητα των διαβουλεύσεων, λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις της διαδικασίας, ιδίως την πολυπλοκότητα της υπόθεσης...»* και *«τη διάρκεια, τη συχνότητα και τον τρόπο της επικοινωνίας, μεταξύ άλλων, όσον αφορά στη χρήση της τηλεδιάσκεψης και άλλης τεχνολογίας...»*.

Η μέριμνα για θέσπιση ρυθμίσεων σχετικά με τη διάρκεια της κατ' ιδίαν διαβουλεύσεως φαντάζει εύλογη, ιδίως στις περιπτώσεις της αστυνομικής προανάκρισης, όπου το επείγον αυτής δικαιολογεί έναν τέτοιο χρονικό περιορισμό. Η γενικότητα της διάταξης, ωστόσο, και η ευχέρεια των κρατών μελών να αξιολογούν το βαθμό συνθετότητας της κάθε περίπτωσης είναι προβληματική ως αξιολόγηση που γίνεται εκ μέρους των εκφραστών της αποτελεσματικής δίωξης και πάταξης του εγκλήματος, η οποία, εκ φύσεως, αδυνατεί να θεραπεύσει επαρκώς τα συμφέροντα του κατηγορουμένου. Διόλου δεν καθίσταται κατανοητό, επίσης, γιατί ανάλογη μέριμνα πρέπει να ληφθεί και για τη συχνότητα. Η μικρής ή μεγάλης συχνότητας επαφή του εμπλεκόμενου προσώπου με τον συνήγορο που τον εκπροσωπεί είναι συνάρτηση όχι μόνο των αντικειμενικών δεδομένων της αποδεικτικής και νομικής πολυπλοκότητας μιας υπόθεσης αλλά εξίσου και των υποκειμενικών, των συνισταμένων στην ψυχολογική ενίσχυση ενός ατόμου ευρισκόμενου αντιμέτωπο με το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Συνεπώς οι ρυθμιστικές επεμβάσεις των κρατών μελών στο πεδίο της διάρκειας και της συχνότητας θα πρέπει να γίνονται με φειδώ.

Η υπό στ.β διάταξη της παρ.3 του άρθρου 3 της Οδηγίας κατοχυρώνει το δικαίωμα των υπόπτων και κατηγορουμένων «να ζητήσουν την παρουσία και τη συμμετοχή του δικηγόρου τους κατά την εξέτασή τους». Όπως εύστοχα παρατηρήθηκε στη θεωρία, ο διαχωρισμός της παρουσίας του δικηγόρου από την συμμετοχή του στην ανάκριση του υπόπτου/κατηγορουμένου ήδη σε επίπεδο εννοιολογικό, με την παρατακτική σύνδεση των λέξεων, θέτει τα θεμέλια της διάκρισης των εξουσιών που απορρέουν από το νοηματικό τους περιεχόμενο.²⁴⁸ Τις εξουσίες αυτές μπορεί να ασκήσει ο συνήγορος κατά τη διάρκεια όλων των σταδίων , «κατά την εξέταση τους από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή δικαστική αρχή, μεταξύ άλλων και κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας» και περιλαμβάνουν ενδεικτικώς την υποβολή ερωτήσεων, δηλώσεων και την παροχή διευκρινίσεων σύμφωνα με τα οριζόμενα στο **σημείο 25 του Προοιμίου**.

Αμέσως μετά, στην ίδια παρ. ορίζεται ότι «η συμμετοχή αυτή συνάδει με διαδικασίες του εθνικού δικαίου, υπό τον όρο ότι οι εν λόγω διαδικασίες δεν θίγουν την αποτελεσματική άσκηση και την ουσία του συγκεκριμένου δικαιώματος». Πρόκειται για ακόμη μια διατύπωση ενδεικτική ατολμίας του ενωσιακού νομοθέτη να επαυξήσει τη ρυθμιστική εμβέλεια του δικαιώματος δίχως να την προσαρμόσει στις επιταγές των εθνικών εννόμων τάξεων οι οποίες, κατ' αυτόν τον τρόπο, απολήγουν να γίνονται οι ίδιες σημείο αναφοράς για τη διαμόρφωση του περιεχομένου του ρόλου του συνηγόρου ενώ η τελεολογία του δευτερογενούς ενωσιακού δικαίου θα επέτασσε το ακριβώς αντίστροφο, ήτοι την προσαρμογή των εθνικών εννόμων τάξεων στο σημείο αναφοράς που δημιουργεί το -θεωρητικώς ανανεωμένο- περιεχόμενο του ρόλου του συνηγόρου.

Εύλογα διερωτάται κανείς ποιο είναι το πρακτικό αντίκρισμα της διάταξης αυτής σε κράτη μέλη που ανέκαθεν διατηρούσαν σύστημα ευνοϊκό της παθητικότητας του συνηγόρου, όπως επί παραδείγματι η Ολλανδία όπου ο ρόλος του δικηγόρου συνίστατο αποκλειστικά στη διασφάλιση της κατανόησης εκ μέρους του υπόπτου της τεθείσης ερώτησης από την αστυνομία, της πρόληψης ενδεχόμενης καταχρηστικής συμπεριφοράς και της πρότασης διορθώσεων στο αρχείο καταγραφής, του

²⁴⁸ Βλ.Β.Αλεξανδρή, Ζητήματα σχετικά με το ακώλυτο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο υπεράσπισης ως έκφανση του δικαιώματος πρόσβασης στη Δικαιοσύνη, ΝοΒ 6/2017, σελ.1268-1269.

αποκλεισμού του από την ανάκριση μη όντος απίθανου σε περίπτωση μη συμμόρφωσης.²⁴⁹

Πέραν τούτου, ο λιγότερο ή περισσότερο ενεργητικός τρόπος συμμετοχής του συνηγόρου κατά την εξέταση του υπόπτου/κατηγορουμένου διαμορφώνεται και παγιώνεται, όπως έχει διαπιστωθεί, κατόπιν συνεκτίμησης από τον συνήγορο, πέραν των τεθειμένων νομικών προβλέψεων και πληθώρας άλλων παραγόντων μεταξύ των οποίων βαρύνουσας σημασίας είναι η εχθρική ή μη συμπεριφορά των ανακριτικών αρχών έναντι του ρόλου του δικηγόρου.²⁵⁰ Συνεπώς μια τέτοια σύμφωνη με τις εθνικές διαδικασίες ερμηνεία του ρόλου και του βαθμού συμμετοχής του συνηγόρου μπορεί να αποτελέσει ιδανικό «σύμμαχο» μη ανατροπής των ισχυουσών πρακτικών, απομειώνοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο την αποτελεσματικότητα της διατάξεως εκεί που είναι πρώτιστο ζητούμενο, δηλαδή στην καθημερινή πράξη. Η προϋπόθεση που τίθεται σχετικά με την ανάγκη οι εθνικές διαδικασίες να μη θίγουν την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος στο συνήγορο προσπαθεί να λειτουργήσει ως περιορισμός των ενδεχόμενων «κακώς κειμένων» των εθνικών διαδικασιών αλλά είναι πρόδηλο ότι με τον τρόπο που τίθεται στη διάταξη λειτουργεί ως ένα αναγκαίο «ευχολόγιο» συμπληρωματικό του γενικόλογου ύφους αυτής.²⁵¹

Η υπό **στ.γ διάταξη της παρ.3 του άρθρου 3 της Οδηγίας** ορίζει «*ότι οι ύποπτοι/κατηγορούμενοι έχουν τουλάχιστον το δικαίωμα να ζητούν την παράσταση του δικηγόρου τους στις ερευνητικές πράξεις της i) διέλευσης προσώπων για αναγνώριση των ii) κατ' αντιπαράσταση εξετάσεων iii) των αναπαραστάσεων του εγκλήματος ή άλλες πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, εφόσον οι εν λόγω πράξεις προβλέπονται στο εθνικό δίκαιο και εφόσον ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος υποχρεούται να παραστεί στη συγκεκριμένη πράξη*». Το άρθρο 4 παρ.3 της Πρότασης Οδηγίας της Επιτροπής²⁵² ήταν ευρύτερης διατύπωσης καθότι όριζε ότι «*ο δικηγόρος δικαιούται να παρίσταται σε κάθε άλλη ανακριτική πράξη ή πράξη συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, στην οποία απαιτείται ή επιτρέπεται ως δικαίωμα η παρουσία του προσώπου, βάσει του εθνικού δικαίου...*» και δεν προσδιόριζε συγκεκριμένες

²⁴⁹ Βλ. A.Ogorodova/T.Spronken, όπ.π.σελ.202, I.Anagnostopoulos, όπ.π.σελ.10-12.

²⁵⁰ Βλ.Α.Οgorodova/T.Spronken, όπ.π.σελ.203 επ. όπου αναφέρεται ότι στην Ολλανδία και τη Γαλλία η συμπεριφορά των ανακριτικών αρχών έναντι των δικηγόρων ποικίλλει μεταξύ ουδετερότητας και εχθρικής εν αντιθέσει με την Αγγλία και την Ουαλία οι οποίες είναι περισσότερες εξοικειωμένες με το ρόλο του συνηγόρου.

²⁵¹ Βλ.Ε.Symeonidou-Kastanidou, όπ.π.σελ.77-78

²⁵² COM 2011 (326) Final.

κατηγορίες ανακριτικών πράξεων όπως η υιοθετηθείσα διάταξη. Ατυχής είναι και η τοποθέτηση της λέξεως «τουλάχιστον»²⁵³: δεδομένου ότι ο στόχος ήταν η ενδεικτική απαρίθμηση των ανακριτικών πράξεων στις οποίες μπορεί να συμμετέχει ο συνήγορος και δεδομένου ότι ο δρόμος προς ένα προστατευτικό μάξιμουμ ουδέποτε αποκηρύσσεται, η διατύπωση έπρεπε για λόγους ερμηνευτικής πληρότητας να ήταν «...έχουν το δικαίωμα να ζητούν την παράσταση του δικηγόρου τους τουλάχιστον στις ερευνητικές πράξεις...».

Ακατανόητη είναι και η αναφορά στο δικαίωμα παράστασης του συνηγόρου «μόνο στις προβλεπόμενες από το εθνικό δίκαιο ανακριτικές πράξεις εφόσον ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος υποχρεούται να παραστεί στη συγκεκριμένη πράξη...». Δικαιοκρατικώς επιβεβλημένη ήταν η αναφορά στο δικαίωμα παράστασης του συνηγόρου και στις πράξεις στις οποίες απλώς δικαιούται να παραστεί σύμφωνα και με τα οριζόμενα στο **σημείο 26 του Προοιμίου**²⁵⁴.

Η **παρ.5 του άρθρου 3** είναι από τις πλέον σημαντικές διατάξεις της Οδηγίας καθότι ρυθμίζει τα των επιτρεπτών παρεκκλίσεων από το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο. Ορίζει πως «σε εξαιρετικές περιστάσεις και μόνο κατά το στάδιο της προδικασίας, επιτρέπεται τα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν προσωρινά από την εφαρμογή της παραγράφου 2 στοιχείο γ), όταν, για λόγους γεωγραφικής απομόνωσης του υπόπτου ή κατηγορουμένου, είναι αδύνατη η διασφάλιση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας». Το **Σημείο 30 του Προοιμίου** εξειδικεύει, ενδεικτικώς, περιπτώσεις γεωγραφικής απομόνωσης του εμπλεκόμενου προσώπου, όπως λ.χ. όταν πρόκειται για υπερπόντια εδάφη ή όταν το κράτος μέλος αναλαμβάνει ή συμμετέχει σε στρατιωτικές επιχειρήσεις εκτός του εδάφους του, τα κράτη μέλη. Στις περιπτώσεις αυτές χωρεί παρέκκλιση από την παροχή πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας σύμφωνα με την **παρ.2 στ.γ του άρθρου 3 της Οδηγίας**. Συνεπώς η μόνη περίπτωση στην οποία μπορεί να δικαιολογηθεί αναμονή του συνηγόρου μεγαλύτερη του συνηθισμένου, χωρίς αυτή να θεωρηθεί αδικαιολόγητη, είναι αυτή της γεωγραφικής απομόνωσης η οποία ως δεδομένο αντικειμενικό

²⁵³ Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει την έννοια «as a minimum» του αγγλικού κειμένου.

²⁵⁴ **Σημείο 26 του Προοιμίου**: «...στο βαθμό που προ βλέπονται από το οικείο εθνικό δίκαιο και στο βαθμό που οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι απαιτείται ή επιτρέπεται να παρίστανται».

δικαιολογεί την παρέκκλιση. Συνεκτιμώμενων, ωστόσο, των τεχνολογικών δυνατοτήτων τηλεδιάσκεψης, η ισχύς του επιχειρήματος μετριάζεται.

Τονίζεται ότι η παρέκκλιση που καθιερώνει η **παρ. 5 του άρθρου 3 της Οδηγίας** αφορά μόνο την **παρ.2 στ.γ του άρθρου 3**, δηλαδή μόνο το χρονικό σημείο ενεργοποίησης του δικαιώματος εν αντιθέσει με την τιθέμενη στην παρ.6 παρέκκλιση η οποία, ως θα καταδειχθεί, αφορά «όλο το φάσμα των υπηρεσιών» που μπορεί να προσφέρει ο δικηγόρος και εκ του γεγονότος της ευρύτητας του πεδίου της υπόκειται στη συνδρομή λόγων επείγουσας δράσης.

Η διατύπωση της **παρ.6** έχει ως εξής: *«Σε εξαιρετικές περιστάσεις και μόνο κατά το στάδιο της προδικασίας, τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν προσωρινά από την εφαρμογή των προβλεπόμενων στην παράγραφο 3 δικαιωμάτων, στον βαθμό που ειδικές περιστάσεις της υπόθεσης το δικαιολογούν, για έναν από τους ακόλουθους επιτακτικούς λόγους: α) όταν υπάρχει επείγουσα ανάγκη να αποτραπούν σοβαρές συνέπειες για τη ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα προσώπου· β) όταν είναι επιτακτική η ανάληψη άμεσης δράσης από τις αρχές έρευνας προς αποτροπή σημαντικού κινδύνου για την ποινική διαδικασία».*

Η διάταξη αυτή πάσχει ερμηνευτικώς: πρωτίστως διότι, αν θεωρήσουμε ότι είναι συμβατή, εν μέρει, με την ανάγκη αποφυγής συνεπειών για τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα, όπως λ.χ. σε περιπτώσεις τρομοκρατίας, είναι ακατανόητη η συσχέτιση του δικαιώματος σε δικηγόρο με την αορίστως αναφερόμενη αποτροπή σοβαρών συνεπειών για την ελευθερία. Δευτερευόντως η αναφορά στην ανάγκη άμεσης δράσης προς έρευνα και στον σημαντικό κίνδυνο για την ποινική διαδικασία είναι δικαιοκρατικώς απαράδεκτη και ηθικώς ανομιμοποίητη διότι υπαινίσσεται την κατάταξη των ασκούντων το δικηγορικό επάγγελμα στην κατηγορία των οιονεί αυτουργών σκόπιμης συσκότισης της ανακριτικής έρευνας, αναδεικνύοντας την επικρατούσα νοσηρή αντίληψη που θέλει το δικηγόρο «εωσφορικό» alter ego του κατηγορουμένου και όχι αναγκαίο συναγωνιστή στην ανεύρεση της αληθείας.²⁵⁵

Η «οπισθοδρομικότητα» της διατύπωσης ενισχύεται, ατυχώς, από ένα περίσσευμα αορίστων εννοιών όπως λ.χ. «εξαιρετικές περιστάσεις», «επείγουσα ανάγκη», «σοβαρός κίνδυνος» «σημαντικός κίνδυνος για την ποινική διαδικασία», οι οποίες

²⁵⁵ Βλ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλο*, Ο ποινικολόγος ως μαχητής της ελευθερίας, ΠoinΔικ 1/2017, σελ.3 επ.

τίθενται αορίστως, δίχως την παραμικρή αναφορά κριτηρίων, με βάση τα οποία θα μπορούσε να γίνει διάγνωση του κατεπείγοντος που επιτάσσει τον περιορισμό της ασκήσεως του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο. Συνεπώς, ο προσδιορισμός των κριτηρίων εναποτίθεται αποκλειστικά στις αρμόδιες αρχές οι οποίες, στις περισσότερες των περιπτώσεων, προθύμως αποφαίνονται, εν αμφιβολία, υπέρ της επιτακτικότητας.²⁵⁶

Σε περίπτωση παρεκκλίσεων εκ λόγων επείγουσας ανάγκης, οι οποίες είναι και οι πλέον σοβαρές, η εξέταση *«γίνεται χωρίς να παρίσταται ο δικηγόρος, υπό τον όρο ότι οι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι έχουν ενημερωθεί σχετικά με το δικαίωμά τους στη σιωπή και ότι μπορούν να ασκήσουν αυτό το δικαίωμα, καθώς και ότι αυτή η εξέταση δεν θίγει τα δικαιώματα της υπεράσπισης, μεταξύ άλλων την αρχή της απαγόρευσης της αυτοενοχοποίησης»*. Επιπροσθέτως ο σκοπός της εξέτασης αυτής απαιτείται να υπηρετεί αποκλειστικά τον *«...τον μοναδικό σκοπό και στην αναγκαία έκταση προς απόκτηση πληροφοριών ουσιαστικής σημασίας για να αποτραπούν σοβαρές δυσμενείς επιπτώσεις για τη ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα προσώπου»*²⁵⁷.

Το αντίβαρο της άσκησης του δικαιώματος σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης είναι επιβεβλημένο, δεν είναι βέβαιο, ωστόσο, ότι αρκεί για να εξουδετερώσει τον αρνητικό αντίκτυπο της απουσίας δικηγόρου, διαπίστωση που ενισχύεται από την καχυποψία με την οποία αντιμετωπίζουν οι ίδιοι οι κατηγορούμενοι την υπερασπιστική τακτική της σιωπής, αναλογιζόμενοι τα εξ αντιδιαστολής αρνητικά συμπεράσματα στα οποία οδηγεί, πλειστάκις, τις αστυνομικές αρχές.²⁵⁸ Ο περιορισμός του περιεχομένου στην έκταση της απόκτησης πληροφοριών μόνο για την κατάσταση επείγοντος που επέβαλε την παρέκκλιση είναι ευκαίσιος αλλά υλοποιήσιμος μόνο θεωρητικώς. Πρακτικώς δεν υφίσταται κανένα εχέγγυο αξιολόγησης των διαστάσεων που έλαβε η εξέταση του κατηγορουμένου σε τέτοιες συνθήκες, πέραν της καταγραφής με οπτικοακουστικά μέσα, η οποία, όμως, κατά κανόνα, παραλείπεται.

²⁵⁶ E. Symeonidou-Kastanidou, *όπ.π.σελ76*.

²⁵⁷ Σημείο 31 του Προοιμίου.

²⁵⁸ Βλ. για μια συνολική αποτίμηση του ρόλου που διαδραματίζει στη δίκη η ψυχολογία των παραγόντων αυτής βλ. B.Ζησιάδη, *Η ψυχολογική θεώρηση της ποινικής δίκης*, ΣΤ' έκδοση, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2014.

Η νομιμότητα των παρεκκλίσεων των παρ.5 και 6 υπόκειται στους γενικούς όρους του **άρθρου 8 της Οδηγίας** το οποίο απαιτεί οι τυχόν εξαιρέσεις από την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης στο συνήγορο να είναι *«α) αναλογικές και να μην υπερβαίνουν τα όρια του αναγκαίου· β) αυστηρά χρονικά καθορισμένες· γ) να μη βασίζονται αποκλειστικά στον τύπο ή τη σοβαρότητα του καταγγελλόμενου αδικήματος· και δ) να μην προσβάλλουν τον συνολικότερο δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας»*. Η παράθεση των τεσσάρων χαρακτηριστικών που επιτρέπουν την κατάφαση της εξαίρεσης αναπαράγουν πιστά τα όσα κατά καιρούς έχει διακηρύξει το Στρασβούργο. Χαρακτηριστική η απόφαση *Ibrahim και λοιποί κατά Ην. Βασιλείου*,²⁵⁹ αναδεικνύει με ανάγλυφο τρόπο τη σκληρή σύγκρουση του δικαιώματος στο συνήγορο με τις την εθνική υστερία πάταξης των τρομοκρατικών επιθέσεων.

Πραγματικά περιστατικά: Τέσσερις Σομαλοί συνελήφθησαν ως δράστες εκρήξεων σε μετρό και λεωφορείο. Η διαδικασία συλλήψεως και ανακρίσεως είχε χαρακτήρα εξπρές, με δεδομένο αποτέλεσμα την καταπάτηση των δικαιωμάτων των υπόπτων-κατηγορουμένων και την αυτοενοχοποίηση ενός μάρτυρος. Τρεις εκ των τεσσάρων προσφευγόντων ισχυρίστηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου ότι δεν υπήρχαν επιτακτικοί λόγοι προς περιορισμό του δικαιώματός τους στο συνήγορο, χαρακτήρισαν εσφαλμένη οποιαδήποτε υπόνοια περί «διαρροών» της διαδικασίας δεδομένης της εμπιστευτικότητας της επικοινωνίας και επικαλούμενοι, μεταξύ άλλων, τις ρυθμίσεις της Οδηγίας ισχυρίστηκαν ότι δεν έπρεπε να ληφθεί υπόψη δήλωση η οποία έγινε κατά την εξέταση από την αστυνομία χωρίς την παράσταση συνηγόρου. Ο τέταρτος των προσφευγόντων υποστήριξε ότι παρέκκλιση από το δικαίωμα στο συνήγορο μπορούσε να υπάρξει ένεκα λόγων επιτακτικών εθνικής ασφαλείας, ωστόσο, καμία παρέκκλιση από το δικαίωμα σιωπής δεν ήταν επιτρεπτή. Σημείωσε, ακόμη, ότι ο οποιοσδήποτε περιορισμός του δικαιώματος έπρεπε να είναι χρονικά περιορισμένος.

Η *Κυβέρνηση* αναγνώρισε ότι μια θεμελιώδης πτυχή του δικαιώματος σε δικηγόρο ήταν η πρόσβαση σε δικηγόρο στο στάδιο της έρευνας, αλλά ισχυρίστηκε ότι αυτό δεν ήταν απόλυτο δικαίωμα δεδομένου ότι πρώτον, μια τέτοια προσέγγιση ήταν υπερβολικά άκαμπτη και δεν αναγνώριζε ότι σε αυτό το στάδιο τα δικαιώματα του ύποπτου ενδέχεται να τίθενται αντιμέτωπα με άλλους σημαντικούς παράγοντες

²⁵⁹ Ibrahim and others v.United Kingdom, της 13.9.2016, ν. 50541/08, 50571/08, 50573/08 και 40351/09.

δημοσίου συμφέροντος, δεύτερον, το άρθρο 6 ΕΣΔΑ δεν προέβλεπε έναν απόλυτο κανόνα: οι εγγυήσεις του άρθρου 6 § 3 ήταν ειδικές πτυχές μιας δίκαιης δίκης που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση του κατά πόσον οι διαδικασίες ήταν δίκαιες και τρίτον, η νομολογία του Δικαστηρίου δεν υποστήριζε έναν απόλυτο κανόνα, καθώς κατέστησε σαφές ότι το δικαίωμα σε δικηγόρο θα μπορούσε να περιοριστεί.

Σκεπτικό ΕυρΔΔΑ: Όσον αφορά τους τρεις πρώτους προσφεύγοντες: η κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι οι επιτακτικοί λόγοι για την καθυστέρηση της παροχής νομικών συμβουλών προέκυψαν από την πιθανότητα απώλειας ζωής σε μεγάλη κλίμακα, την επείγουσα ανάγκη να αποκτηθούν πληροφορίες σχετικά με προγραμματισμένες επιθέσεις και τους σοβαρούς πρακτικούς περιορισμούς υπό τους οποίους λειτουργούσε η αστυνομία. Το Δικαστήριο αποδέχθηκε ανωτέρω ότι υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι όταν έχει αποδειχθεί πειστικά μια επείγουσα ανάγκη αποτροπής σοβαρών αρνητικών συνεπειών για τη ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα. Το ΕυρΔΔΑ απεφάνθη πως ήταν αναπόφευκτο, εκ του τρόπου των επιθέσεων αυτοκτονίας σε υπόγεια τρένα, να θεωρήσουν οι αρχές ότι το Ην. Βασίλειο είχε γίνει στόχος τρομοκρατικών επιθέσεων. Η αστυνομία λειτουργούσε υπό τεράστια πίεση και η πρωταρχική προτεραιότητά της ήταν, σωστά, να αποκτήσει επείγοντως πληροφορίες σχετικά με τυχόν περαιτέρω προγραμματισμένες επιθέσεις και την ταυτότητα όσων εμπλέκονται ενδεχομένως στα γεγονότα. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η κυβέρνηση έχει αποδείξει πειστικά στην περίπτωση των τριών πρώτων αιτούντων την ύπαρξη επείγουσας ανάγκης να αποτρέψει σοβαρές αρνητικές συνέπειες για τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα του κοινού.

Τόνισε, ωστόσο, ότι η ύπαρξη εξαιρετικών περιστάσεων που πληρούν την ουσιώδη απαίτηση επιτακτικών λόγων δεν παρέχει αυτομάτως επαρκή αιτιολόγηση για τον περιορισμό της προσβάσεως των υπόπτων σε νομικές συμβουλές. Άλλοι παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι αν υπήρχε μια βάση για τον περιορισμό στο εσωτερικό δίκαιο, αν ο περιορισμός βασίστηκε σε ατομική εκτίμηση των ιδιαίτερων περιστάσεων της υπόθεσης και αν ο περιορισμός ήταν προσωρινός. Στην περίπτωση των τριών πρώτων αιτούντων, θεσπίστηκε ένα σαφές πλαίσιο, το οποίο καθορίζεται στη νομοθεσία, το οποίο ρυθμίζει τις συνθήκες υπό τις οποίες θα μπορούσε να περιοριστεί η πρόσβαση σε νομικές συμβουλές για ύποπτους και να προσφέρει σημαντικές οδηγίες για

τη λήψη επιχειρησιακών αποφάσεων. Η νομοθεσία προέβλεπε ότι οι περιορισμοί της νομικής συνδρομής έπρεπε να λήξουν μόλις οι περιστάσεις που τις δικαιολογούν έπαυσαν να υφίστανται. Οι περιορισμοί υπόκεινται περαιτέρω σε αυστηρή ανώτατη προθεσμία σαράντα οκτώ ωρών. Μια ατομική απόφαση για τον περιορισμό του δικαιώματος παροχής νομικών συμβουλών από τους αιτούντες λήφθηκε από ανώτερο αστυνομικό βάσει των ειδικών περιστατικών των υποθέσεων τους και καταγράφηκαν οι λόγοι για την απόφαση. Από τις αιτιολογικές σκέψεις προκύπτει ότι η άδεια χορηγήθηκε σύμφωνα με το νομοθετικό πλαίσιο και ότι ελήφθησαν υπόψη τα δικονομικά δικαιώματα των προσφευγόντων.

Σχετικά με τη συνολική δικαιοσύνη της διαδικασίας το ΕυρΔΔΑ διαπίστωσε πως ο περιορισμός στην πρόσβαση στο συνήγορο προβλεπόταν από το νόμο, οι αστυνομικές αρχές τήρησαν στο έπακρο το νομοθετικό πλαίσιο, κατά την ανάκριση έμειναν εντός του οριοθετημένου αποκλειστικά από τον σκοπό της επείγουσας ανάκρισης πλαισίου, ο οποίος συνίστατο στη λήψη πληροφοριών για τη δημόσια τάξη και στην επακολουθήσασα δίκη οι προσφεύγοντες εκπροσωπήθηκαν από συνήγορο και τους δόθηκε η δυνατότητα να αμφισβητήσουν τα αποδεικτικά στοιχεία που ελήφθησαν κατά την εξέτασή τους από την αστυνομία καθώς και τις γενικότερες συνθήκες σύλληψής τους.

Το ΕυρΔΔΑ ήχθη στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρξε παραβίαση των άρθρων 6 παρ.1 και 3 ΕΣΔΑ αποβλέποντας σε ένα σύνολο παραγόντων όπως 1) το κατά πόσον ο αιτών ήταν ιδιαίτερα ευάλωτος, π.χ. λόγω της ηλικίας του ή της πνευματικής του ικανότητας, 2) το νομικό πλαίσιο που διέπει την προδικαστική διαδικασία και το παραδεκτό των αποδεικτικών στοιχείων ενώπιον δικαστηρίου και κατά πόσον τηρήθηκε: όταν εφαρμόζεται μια εξαίρεση αποκλεισμού ασκήσεως δικαιώματος, είναι ιδιαίτερα απίθανο η διαδικασία ως σύνολο να θεωρηθεί άδικη, 3) εάν ο προσφεύγων είχε την ευκαιρία να αμφισβητήσει τη γνησιότητα των αποδεικτικών στοιχείων και να αντιταχθεί στη χρήση τους 4) η ποιότητα των αποδεικτικών στοιχείων και κατά πόσον οι περιστάσεις υπό τις οποίες αποκτήθηκαν θέτουν υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία ή την ακρίβειά τους, λαμβανομένου υπόψη του βαθμού και της φύσης οποιουδήποτε καταναγκασμού, 5) σε περίπτωση παράτυπης απόδειξης, η εν λόγω παράνομη συμπεριφορά και, σε περίπτωση παραβίασης άλλου άρθρου της Σύμβασης, η φύση της παραβίασης που διαπιστώθηκε, 6) σε περίπτωση δήλωσης, η φύση της δήλωσης και εάν

αυτή αποσύρθηκε ή τροποποιήθηκε αμέσως, 7) η χρήση των αποδεικτικών στοιχείων και, ειδικότερα, κατά πόσον τα αποδεικτικά στοιχεία αποτελούσαν αναπόσπαστο ή σημαντικό μέρος των αποδεικτικών στοιχείων επί των οποίων στηρίχθηκε η καταδίκη και το βάσιμο των άλλων αποδεικτικών στοιχείων στην υπόθεση, 8) το εάν η διάγνωση της ενοχής γίνεται από επαγγελματίες δικαστές 9) το βάρος του δημόσιου συμφέροντος για τη διερεύνηση και τιμωρία του συγκεκριμένου αδικήματος και 10) άλλες σχετικές διαδικαστικές εγγυήσεις που παρέχονται από το εθνικό δίκαιο και την πρακτική,

Αναφορικά με τον **τέταρτο προσφεύγοντα** ως προς τον οποίο αγνοήθηκαν οι επιταγές του θεμελιώδους για μια δίκαιη δίκη αξιώματος «nemo tenetur se ipsum accusare» δεδομένου ότι εξετάστηκε ως μάρτυρας, μολονότι οι αρχές τον θεωρούσαν ύποπτο τελέσεως αδικήματος, όντας εκτεθειμένος σε αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις, το ΕυρΔΔΑ διαπίστωσε ανυπαρξία επιτακτικών λόγων που να υπαγορεύουν μια τέτοια μεταχείριση. Ουδεμία τέτοια πρόβλεψη υφίστατο στο εσωτερικό δίκαιο ενώ, αντιθέτως, εάν είχε ειδοποιηθεί για την αλλαγή της δικονομικής του θέσης θα ήταν επιτρεπτή η υπαγωγή του στο εξαιρετικό καθεστώς της καθυστερημένης πρόσβασης σε συνήγορο όπως και οι τρεις πρώτοι προσφεύγοντες.

Μετά τη διαπίστωση της παραβίασης του δικαιώματος σιωπής, το ΕυρΔΔΑ απέβλεψε στο κατά πόσον η συνολική διαδικασία, παρά τη γενομένη παραβίαση, υπήρξε δίκαιη. Το ΕυρΔΔΑ διαπίστωσε ότι, μολονότι ο προσφεύγων είχε τη δυνατότητα να αμφισβητήσει το παραδεκτό της παραδοχής της κατάθεσής του στην αστυνομία ως αποδεικτικού μέσου, επί τη βάση του ισχύοντος νομικού πλαισίου που επέτρεπε στο δικαστήριο να λάβει υπόψη μια τέτοια κατάθεση εάν δεν υφίσταντο αμφιβολίες για την ιδιότητα αυτής ως προϊόν εξαναγκασμού, εντούτοις αυτό δεν ήταν αρκετό. Το εθνικό δικαστήριο ήταν της άποψης πως η κατάθεση του προσφεύγοντος ήταν αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησής του και πως θα μπορούσε να είχε επισημάνει κατά τη διάρκεια της ανάκρισής του ως ύποπτου ότι τα όσα κατέθεσε ως μάρτυρας δεν ήταν ακριβή, κάτι το οποίο δεν έπραξε. Το ΕυρΔΔΑ διεπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 και 3 ΕΣΔΑ δεδομένου ότι η κατάθεση του τέταρτου προσφεύγοντος, η οποία έγινε χωρίς την παρουσία δικηγόρου, συνιστούσε το σημαντικότερο αποδεικτικό στοιχείο, παρέσχε έδαφος για τη διαμόρφωση της κατηγορίας και η ενημέρωση των ενόρκων σχετικά με το ποια πρέπει να είναι η αξιολόγηση μιας τέτοιας καταθέσεως τους άφησε ευρεία διακριτική ευχέρεια.

Στο εάν ετέθη εν αμφιβόλω η δικαιοσύνη του συνόλου της διαδικασίας από τον περιορισμό πρόσβασης σε συνήγορο απέβλεψε το ΕυρΔΔΑ και στην απόφαση *Simeonovi κατά Βουλγαρίας*.²⁶⁰

Πραγματικά περιστατικά: Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών της κράτησής του, ως ύποπτος για ληστεία και ανθρωποκτονία, στερήθηκε του δικαιώματος πρόσβασης στο συνήγορο ενώ τις τέσσερις υποβληθείσες αιτήσεις, με τις οποίες αναζήτησε τη βοήθεια συγκεκριμένου συνηγόρου, ουδέποτε τις προώθησαν οι αρμόδιες αρχές.

Το Τμήμα που επελήφθη αρχικώς έκρινε ότι πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της παρούσας υπόθεσης και της υπόθεσης *Dayanan κατά Τουρκίας* στο βαθμό που η σχετική βουλγαρική νομοθεσία δεν περιορίζει, όπως η αντίστοιχη τουρκική, το δικαίωμα των κρατουμένων να επικουρούνται από δικηγόρους της επιλογής τους από τη στιγμή της σύλληψής τους. Ωστόσο επεσήμανε ότι *ο προσφεύγων δεν επωφελείτο στην πραγματικότητα από την εν λόγω νομική εγγύηση για τις τρεις πρώτες ημέρες της κράτησής του. Δεν ήταν σε θέση, όμως, το Δικαστήριο να προσδιορίσει αν η κατάσταση αυτή οφειλόταν στην εκ μέρους των αρχών συμπεριφορά ή στην παθητικότητα του προσφεύγοντος.*

Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν είχε παραβιασθεί η δίκαιη δίκη για τους ακόλουθους λόγους: (i) δεν υπήρχε καμία ένδειξη στον φάκελο ότι έλαβε χώρα ανάκριση κατά τις πρώτες τρεις ημέρες της κράτησής του · (ii) όλες οι ανακρίσεις έγιναν μετά την επίσημη απαγγελία της κατηγορίας στις 6 Οκτωβρίου 1999, παρουσία δικηγόρου · (iii) καμία άλλη ανακριτική πράξη επαχθής που αφορούσε τον αιτούντα δεν είχε πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια αυτής της αρχικής περιόδου κράτησης · (iv) ο προσφεύγων είχε ομολογήσει για τα αδικήματα λίγες μέρες αργότερα, όταν είχε τη συνδρομή δικηγόρου της επιλογής του και γνώριζε ότι η ομολογία αυτή θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως αποδεικτικό στοιχείο εναντίον του προς υποστήριξη ενδεχόμενης καταδίκης · v) η καταδίκη του βασίστηκε όχι μόνο στην ομολογία αυτή αλλά σε ένα σύνολο συνεκτικών αποδείξεων. (vi) ο προσφεύγων είχε επωφεληθεί ευρέως του δικαιώματός του να υπερασπιστεί τον εαυτό του με τη συνδρομή δικηγόρου και τα εθνικά δικαστήρια εξέδωσαν αιτιολογημένες αποφάσεις.

²⁶⁰ *Simeonovi v. Bulgaria*, της 12.05.2017, v.21980/04

Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 ΕΣΔΑ επί τη βάσει του γεγονότος ότι κατά τη διάρκεια της αστυνομικής κράτησης υπέβαλε αιτήσεις για να του παρασχεθεί δικηγόρος οι οποίες, όμως, απερρίφθησαν. Τόνισε ότι *θα ήταν παράλογο να θεωρηθεί ότι δεν επιχειρήθηκε η ανάκρισή του από τις αρχές σε εκείνο ακριβώς το στάδιο, γεγονός που ενισχυόταν από την παντελή έλλειψη έγγραφου αρχείου καταγραφής αυτών των ανακρίσεων, αποδεικτική της πίεσης που υπέστη ο προσφεύγων προκειμένου να ομολογήσει. Τέλος, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι το δικαίωμα στη νομική συνδρομή που προβλέπεται στο άρθρο 6 παρ. 3 υπό στ. γ. είχε αυτοτέλεια έναντι της απαίτησης δίκαιης δίκης που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ.1 ΕΣΔΑ. Η διαπίστωση παραβίασης ή μη αυτού του αυτόνομου δικαιώματος στην παρούσα υπόθεση εξαρτάται αποκλειστικά από την απάντηση στο ακόλουθο ερώτημα: υπήρχαν κάποιοι λόγοι που να δικαιολογούν τον περιορισμό της προσβάσεώς του σε δικηγόρο κατά την αστυνομική κράτηση; Αν δεν υπήρχαν τέτοιοι λόγοι, το γεγονός ότι η καταδίκη δεν στηριζόταν αποκλειστικά στην ομολογία του προσφεύγοντος και το γεγονός ότι είχε την αποτελεσματική συνδρομή ενός ή περισσοτέρων δικηγόρων για την υπόλοιπη ποινική διαδικασία δεν είχε καμία συνέπεια σε σχέση με το άρθρο 6 § 3 ΕΣΔΑ.*

Η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι η εσωτερική νομοθεσία αναγνώριζε το δικαίωμα συνδρομής συνηγόρου κατά τη σύλληψη και οι αστυνομικές αρχές είχαν καθήκον ενημέρωσης περί αυτού. Σε κάθε περίπτωση δεν απεδείχθη ότι ο προσφεύγων ζήτησε να επικοινωνήσει με συνήγορο και του απαγορεύτηκε η επικοινωνία αυτή δεδομένου ότι, εκτός των άλλων, ουδέποτε πρόβαλε σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας προ της δίκης την ένσταση αυτή. Αμφισβήτησε το ότι έλαβε χώρα ανάκριση πριν την επίσημη απαγγελία της κατηγορίας, προσθέτοντας ότι, ακόμη και αν υποθεθεί ότι αυτό συνέβη, θα είχε τη μορφή ανεπίσημης εξέτασης μη δυναμένης να επηρεάσει την πορεία της ποινικής διαδικασίας. Τέλος επιχειρηματολόγησε περί της αναγκαιότητας θεώρησης ενδεχόμενης προσβολής του δικαιώματος στο συνήγορο κατά την αστυνομική κράτηση υπό το πρίσμα της συνολικής δικαιοσύνης της διαδικασίας, όπως έπραξε και το τμήμα, δεδομένου ότι το δικαίωμα αυτό είναι πτυχή του δικαιώματος σε Δίκαιη Δίκη του άρθρου 6 ΕΣΔΑ.

Το Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως σημείωσε ότι *η άμεση πρόσβαση σε δικηγόρο αποτελεί σημαντικό αντίβαρο στο ευάλωτο της θέσης των υπόπτων που τελούν υπό*

κράτηση, παρέχει θεμελιώδη προστασία έναντι του εξαναγκασμού και της κακομεταχείρισης των υπόπτων από την αστυνομία και συμβάλλει στην πρόληψη των «κακώς κειμένων» της δικαιοσύνης και στην επίτευξη των στόχων του άρθρου 6, ιδίως την ισότητα των όπλων μεταξύ των διωκτικών αρχών και των κατηγορουμένων. Επομένως, το άρθρο 6 παρ. 3, στ. γ ΕΣΔΑ, δεν κατοχυρώνει αυτόνομο δικαίωμα, αλλά πρέπει να αναγιγνώσκεται και να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της ευρύτερης επιταγής της δικαιοσύνης της ποινικής διαδικασίας εν συνόλω, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6παρ.1 της Σύμβασης.

Συγκεκριμένα, η τήρηση των απαιτήσεων μιας δίκαιης δίκης πρέπει να εξετάζεται σε κάθε περίπτωση όσον αφορά την εξέλιξη της διαδικασίας στο σύνολό της και όχι επί τη βάση μεμονωμένης εξέτασης μιας συγκεκριμένης πτυχής ή ενός συγκεκριμένου περιστατικού, μολοντί δε μπορεί να αποκλειστεί το γεγονός ότι ένας συγκεκριμένος παράγων δύναται να είναι τόσο αποφασιστικός ώστε να διευκολύνει τη θεώρηση της δικαιοσύνης της δίκης σε ένα προγενέστερο διαδικαστικό στάδιο. Επανέλαβε το βάρος απόδειξης του κράτους μέλους περί της υπάρξεως επιτακτικών λόγων αποτροπής σοβαρών κινδύνων για τη ζωή οι οποίοι επιτρέπουν παρέκκλιση από την πρόσβαση σε δικηγόρο εφόσον ο περιορισμός του δικαιώματος είναι προσωρινός και στηρίζεται στην ατομική αξιολόγηση των περιστάσεων κάθε υποθέσεως.

Το ΕυρΔΔΑ σημείωσε, ωστόσο, ότι μόνη η ανυπαρξία τέτοιων επιτακτικών λόγων δεν οδηγεί, αυτομάτως, στη διαπίστωση της παραβίασης του άρθρου 6 παρ.3 στ.γ ΕΣΔΑ. Πρέπει ακολούθως να εξεταστεί αυστηρώς η τήρηση της δικαιοσύνης της συνολικής διαδικασίας. Το Δικαστήριο εν προκειμένω εξέτασε το αν διεξήχθη πράγματι ανάκριση στις τρεις ημέρες κράτησης άνευ συνηγόρου, το εάν υφίστατο διάταξη νόμου στο εθνικό δίκαιο που να αποκλείει τη χρήση στην ακροαματική διαδικασία αποδεικτικού μέσου που έχει ληφθεί κατά παράβαση των επιταγών του, το εάν ομολόγησε οικειοθελώς και το αν συμμετείχε ενεργά σε όλα τα στάδια της δίκης και κατέληξε στο συμπέρασμα πως δεν υφίστατο παραβίαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ.

Σχετικά με την παράκαμψη της παραβίασης του δικαιώματος στο συνήγορο λόγω της τήρησης της συνολικής δικαιοσύνης της διαδικασίας λεκτέα τα ακόλουθα: το επιχείρημα αυτό αντιβαίνει στο σκοπό θέσπισης της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ, δεδομένου ότι, αν συνεχίσουμε να αποδεχόμαστε την επάρκεια του τεστ της συνολικής δικαιοσύνης, η Οδηγία μένει de facto «παροπλισμένη». Και τούτο διότι ο σκοπός του

ενωσιακού νομοθέτη ήταν ακριβώς η θωράκιση της ασκήσεως του δικαιώματος η οποία πρέπει, όμως, να συνοδεύεται και από αντιστοίχως ενισχυμένη αξίωση αναγνώρισης της παραβιάσεώς του αυτοτελώς και όχι υπό όρους.

Συνεπώς η υπό **στ.δ του άρθρου 8 της Οδηγίας** εξάρτηση της νομιμότητας της παρεκκλίσεως από τη μη προσβολή της συνολικής δικαιοσύνης της διαδικασίας πρέπει να εξαλειφθεί διότι δίνει επαρκές έρεισμα, με αναγωγή στα όσα έχει κατά καιρούς διακηρύξει το ΕυρΔΔΑ, ανοχής συνεχών παραβιάσεων. Σκοπός του νομοθέτη δια της αυτοτελούς θεσπίσεως ενός κειμένου δευτερογενούς δικαίου που αναφέρεται στο δικηγόρο είναι η αναγνώριση του μη εγκύρου των παρεκκλίσεων που εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση που δεν υφίστανται οι εξαιρετικοί λόγοι και όχι, όπως το Στρασβούργο λανθασμένα αξιολόγησε, μόνο στην περίπτωση που δεν εξασφαλίστηκε ο συνολικός δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας ως αντίβαρο των εξαιρετικών λόγων.

4.2.3 Το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου-κατηγορουμένου: το αυτονόητο ως αδιανόητο

Το **άρθρο 4 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ** ορίζει ότι «τα κράτη μέλη σέβονται το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ ενός υπόπτου ή κατηγορουμένου και του δικηγόρου του κατά την άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο που προβλέπεται από την παρούσα οδηγία». Στην υπόθεση **Brennan κατά Ην. Βασιλείου**,²⁶¹ στην οποία ο προσφεύγων συνελήφθη για πράξεις τρομοκρατίας, το ΕυρΔΔΑ, στην αιτίαση του προσφεύγοντος ότι στερήθηκε του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο κατά την εξέτασή του από την αστυνομία και, ειδικότερα, ότι καθ' όλη τη διάρκεια της επικοινωνίας του με το συνήγορο ήταν παρών ένας αστυνομικός μολονότι δεν υφίσταντο υπόνοιες ότι ο συνήγορος μπορούσε να μεταφέρει κάποιο κωδικοποιημένο μήνυμα, προέβη στην αναμενόμενη διαπίστωση: τονίστηκε η σημασία της επικοινωνίας του κατηγορουμένου με το δικηγόρο εκτός του πεδίου ελέγχου τρίτου προσώπου διότι σε διαφορετική περίπτωση το δικαίωμα πρόσβασης στο συνήγορο θα έχανε τη χρησιμότητά του, καθιστώντας κενό γράμμα την επιταγή για κατοχύρωση εκ μέρους της ΕΣΔΑ δικαιωμάτων που είναι πρακτικά και αποτελεσματικά.

²⁶¹ Brennan v. the United Kingdom, της 16.10.2001, ν.39846/98.

Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η παρουσία του αστυνομικού θα εμπόδιζε αναπόφευκτα τον προσφεύγοντα να μιλήσει ειλικρινά στον δικηγόρο του και θα του έδινε λόγο να διστάσει πριν προχωρήσει σε ερωτήσεις αναφορικά με ζητήματα υψίστης σημασίας για την υπόθεση. Τόσο ο αιτών όσο και ο δικηγόρος είχαν ειδοποιηθεί ότι δεν πρέπει να αναφερθούν ονόματα και ότι η συνέντευξη θα σταματούσε αν ειπωθεί κάτι που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι θα εμπόδιζε την έρευνα ενώ ήταν αδιάφορο το ότι δεν απεδείχθη ότι υπήρχαν συγκεκριμένα θέματα τα οποία ο αιτών και ο δικηγόρος του σταμάτησαν να συζητούν.

Συναφής είναι και η απόφαση *Zagaria κατά Ιταλίας*²⁶² τα πραγματικά περιστατικά της οποίας θυμίζουν «οργουελικό εφιάλτη»: ο κατηγορούμενος παρακολουθούσε την ακροαματική διαδικασία μέσω τηλεδιάσκεψης καθώς ήταν κρατούμενος σε διαφορετική τοποθεσία και ο δικηγόρος του βρισκόταν στην αίθουσα της τηλεδιάσκεψης. Ο επιβλέπων την αίθουσα αυτή είχε ακούσει και είχε μεταγράψει όλη τη συνομιλία μεταξύ δικηγόρου και κατηγορουμένου, γεγονός το οποίο ο δικηγόρος το πληροφορήθηκε έντεκα (11) μήνες αργότερα. Η πειθαρχική διαδικασία σε βάρος του μεταηράψαντος τη συζήτηση δεν απέφερε αποτέλεσμα. Το ΕυρΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 ΕΣΔΑ .

Κι ενώ τα παραδείγματα αυτά αποτελούν δείγμα του ότι διόλου αυτονόητο δεν είναι το δικαίωμα στο απόρρητο των επικοινωνιών με το συνήγορο, τα σχετικά σημεία του Προοιμίου της Οδηγίας αναιρούν μεμιάς την παρεχόμενη προστασία. Ειδικότερα: στο **σημείο 33 του Προοιμίου**, μεταξύ άλλων, τονίζεται ότι «.....η παρούσα οδηγία δεν θίγει διαδικασίες που ρυθμίζουν την κατάσταση κατά την οποία συντρέχουν αντικειμενικές και τεκμηριωμένες περιστάσεις που δημιουργούν υποψίες ότι ο δικηγόρος εμπλέκεται σε ποινικό αδίκημα με τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο. Οποιαδήποτε εγκληματική δραστηριότητα εκ μέρους του δικηγόρου δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως θεμιτή συνδρομή προς υπόπτους ή κατηγορουμένους στο πλαίσιο της παρούσας οδηγίας...». Απορίας άξιον το πώς ταυτίζεται το απόρρητο της επικοινωνίας δικηγόρου-κατηγορούμενου και, ακόμη χειρότερα, τίθεται στην ίδια διάταξη με το ενδεχόμενο παράνομων δραστηριοτήτων του συνηγόρου και εγκληματικού του «συνεταιρισμού» με τον ασκούντα το δικαίωμα κατηγορούμενο. Οι τέτοιου είδους εγκληματικές δραστηριότητες του δικηγόρου δεν είναι, ούτως ή

²⁶² Zagaria v. Italy, της 27.11.2007, v.58295/00

άλλως, περιεχόμενο του απορρήτου της επικοινωνίας αλλά λόγος αποκλεισμού του.²⁶³

Στο σημείο 34 του Προοιμίου αναφέρεται ότι «η παρούσα οδηγία θα πρέπει να ισχύει με την επιφύλαξη της παραβίασης του απορρήτου που ενδέχεται να συμβεί συμπτωματικά σε μία νόμιμη επιχείρηση εποπτείας από αρμόδιες αρχές. Η παρούσα οδηγία δεν θα πρέπει να θίγει επίσης το έργο που πραγματοποιείται, για παράδειγμα, από τις εθνικές υπηρεσίες πληροφοριών, για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση...». Απορίας άξιον τι νοηματικό εύρος έχει η λέξη «συμπτωματικά» για τις ανάγκες της θέσης της Οδηγίας στην υπηρεσία πάταξης του εγκλήματος!

Είναι προφανές ότι η συμπερίληψη αμοτέρων των σημείων του Προοιμίου στο περιεχόμενο του απορρήτου της επικοινωνίας είναι *συστηματικώς άτοπη*²⁶⁴ και δικαιοκρατικώς επικίνδυνη και πρέπει κατά τη μεταφορά της Οδηγίας στις εθνικές έννομες τάξεις να αγνοηθεί ολοκληρωτικά.

4.2.4 Το δικαίωμα της διπλής υπεράσπισης στις διαδικασίες ΕΕΣ

Ως ελέχθη ανωτέρω, οι εν γένει διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (όπως η έκδοση και το ΕΕΣ) αρχικά ετίθεντο εκτός προστατευτικής εμβέλειας της ΕΣΔΑ, με αποτέλεσμα την αδυναμία επίκλησης του δικαιώματος στο συνηγόρο εκ του άρθρου 6 παρ.3 ΕΣΔΑ. Η ρητή κατοχύρωση του προνομίου διπλής υπεράσπισης με το άρθρο 10 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ θέτει τέρμα στην υποεκτίμηση των συνεπειών των διαδικασιών αυτών για τη δικονομική θέση του εκζητουμένου. Σημειωτέον ότι και αυτή η πρόβλεψη συνάντησε τις αντιδράσεις των κρατών μελών τα οποία θεωρούσαν ότι τα πάντα έβαιναν καλώς με την αμεσότητα που επιδρούσε το ΕΕΣ και ότι ενδεχόμενο δικαίωμα διορισμού συνηγόρου και στο κράτος έκδοσης θα επιβράδυνε τη διαδικασία και θα ισοδυναμούσε με ένα υψηλό κόστος για τα εμπλεκόμενα μέρη²⁶⁵.

²⁶³ Βλ. I. Anagnostopoulos, όπ.π.σελ.15

²⁶⁴ Βλ. I. Anagnostopoulos, όπ.π. σελ. 17.

²⁶⁵ Βλ. Steven Cras, όπ.π.σελ.42-44.

Ως προς το χρονικό και λειτουργικό πλαίσιο του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο στις διαδικασίες του ΕΕΣ καθώς επίσης και τις εφαρμοζόμενες παρεκκλίσεις ισχύουν, *mutatis mutandis*, τα όσα έχουν ανωτέρω αναλυθεί. Δύο σημεία του άρθρου 10 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ χρήζουν προσοχής.

Πρωτίστως η **παρ.4 του άρθρου 10** που προβλέπει για το δικαίωμα διορισμού δικηγόρου στο κράτος μέλος έκδοσης του ΕΕΣ μοιάζει να προβαίνει σε περιορισμό του ρόλου του δικηγόρου, αναφέροντας πως *«ο ρόλος του εν λόγω δικηγόρου στο κράτος μέλος έκδοσης είναι να βοηθά τον δικηγόρο στο κράτος μέλος εκτέλεσης με την παροχή πληροφοριών και συμβουλών στον εν λόγω δικηγόρο, ώστε ο εκζητούμενος να ασκήσει αποτελεσματικά τα δικαιώματά του...»*. Είναι προφανές ότι ο συνήγορος στο κράτος της έκδοσης μπορεί να διαδραματίσει και τον πλέον σημαντικό ρόλο ως ενορχηστρωτής της υπεράσπισης στο κράτος της εκτέλεσης, παρέχοντας προς τούτο όλα τα αναγκαία έγγραφα και αποκαλύπτοντας στο δικηγόρο του κράτους της εκτέλεσης πτυχές της υποθέσεως άγνωστες για εκείνον. Συνεπώς η διατύπωση αυτή είναι ακόμη μία ατυχής στο σύνολο των διατάξεων της Οδηγίας και ουδεμία σχέση έχει με κάποιο λειτουργικής φύσεως περιορισμό.

Η **παρ.6 του άρθρου 10** διατηρεί τις προβλεπόμενες ασφυκτικές προθεσμίες της απόφασης πλαισίου 2002/584/ΔΕΥ για το ΕΕΣ²⁶⁶ σημειώνοντας πως το *«το δικαίωμα του εκζητουμένου να ορίσει δικηγόρο στο κράτος μέλος έκδοσης δε θίγει τις προθεσμίες της απόφασης-πλασίου...»*. Είναι προφανές ότι το ΕΕΣ υπηρετεί την ταχύτητα των εξελίξεων, ωστόσο, εκ των πραγμάτων δε μπορεί να γίνει λόγος για αποτελεσματική προσαρμογή των προβλέψεων στις απαιτήσεις της νέας Οδηγίας δίχως τροποποίηση των σύντομων προθεσμιών οι οποίες οδηγούν, λαμβανομένων υπόψη των δυσκολιών που συνάπτονται με τη διακρατική επικοινωνία και συνεργασία των δικηγόρων στο κράτος έκδοσης και εκτέλεσης, στο πρακτικά ανεφάρμοστο της παντοιοτρόπως εξαγγελθείσης αποτελεσματικότητας.

²⁶⁶ Βλ. π.χ. **άρθρο 17 της Απόφασης Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ** που ορίζει σχετικά με την εκτέλεση του ΕΕΣ σε περιπτώσεις μη συναίνεσης στην παράδοση: *«Στις λοιπές περιπτώσεις η οριστική απόφαση για την εκτέλεση του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης θα πρέπει να λαμβάνεται εντός 60 ημερών από τη σύλληψη του καταζητουμένου»*. Το άρθρο αυτό ενσωματώθηκε στην ημύτερη έννομη τάξη με το **άρθρο 21 παρ.2 ν.3251/2004** : *«Στην περίπτωση που ο εκζητούμενος δεν συγκατατίθεται στην προσαγωγή του, η τελεσίδικη απόφαση για την εκτέλεση του εντάλματος λαμβάνεται εντός εξήντα ημερών από τη σύλληψη του εκζητουμένου»*.

Στην ελληνική έννομη τάξη το άρθρο **10 της Οδηγίας** για το ΕΕΣ ενσωματώθηκε με **53 του ν.4478/2017** το οποίο τροποποίησε το άρθρο **15 παρ.1 εδ.β του ν.3251/2004** ορίζοντας ότι «ο εισαγγελέας εφετών...τον ενημερώνει για το δικαίωμά του να προσφύγει στις υπηρεσίες νομικού παραστάτη και διερμηνέα στο κράτος - μέλος εκτέλεσης και στο κράτος - μέλος έκδοσης, για το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου και επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με τις προξενικές αρχές του κράτους του οποίου είναι υπήκοος...». Η προσθήκη του «κράτους-μέλους έκδοσης» αναβαθμίζει τόσο το περιεχόμενο του δικαιώματος όσο και το εύρος της προστασίας μόνον, όμως, θεωρητικώς διότι η προθεσμία, επί παραδείγματι, των δύο ημερών για την προσφυγή στο Συμβούλιο Εφετών σε περίπτωση που διατάχθη η κράτηση του εκζητουμένου σύμφωνα με το άρθρο **16 του ν.3251/2004** είναι χαρακτηριστική της ματαίωσης του δικαιώματος του εκζητουμένου στην πράξη. Διότι ενδεχόμενη κατάφαση της επάρκειας των δύο ημερών ακόμη και για την απλούστερη δυνατή ενημέρωση του δικηγόρου του κράτους της εκτέλεσης του ΕΕΣ θα συνιστούσε αληθινή παραδοξότητα.

4.2.5 Η απόφαση *Dvorski κατά Κροατίας*²⁶⁷ και η αποτελεσματικότητα του συνηγόρου ως «αιτιατό» της επιλογής του κατηγορουμένου

Καταλύεται η ουσία του δικαιώματος όταν ο κατηγορούμενος εκπροσωπήθηκε μεν αλλά όχι από το συνήγορο της απολύτου ελεύθερης επιλογής του; Τη σχετική προβληματική, η οποία ατυχώς δεν εθίγη διόλου από τον ενωσιακό νομοθέτη, αναδεικνύει η απόφαση *Dvorski κατά Κροατίας*:

Πραγματικά περιστατικά: ο προσφεύγων την 13^η Μαρτίου 2007 συνελήφθη και οδηγήθηκε στο αστυνομικό τμήμα όπου έδωσε δείγματα αίματος για ανάλυση DNA, ως ύποπτος ανθρωποκτονίας και ένοπλης ληστείας που είχαν λάβει χώρα το βράδυ της ίδιας μέρας. Κρατήθηκε στο Α.Τ έως την επομένη που του απαγγέλθηκαν επισήμως κατηγορίες.

Κατά την εκδοχή του κατηγορουμένου ο συνήγορος G.M ενημερώθηκε από την μητέρα του προσφεύγοντος και κατέφτασε στο Α.Τ για να δει τον τελούντα υπό

²⁶⁷ Dvorski v. Croatia, της 20.10.2015, ν.25703/11.

κράτηση προσφεύγοντα και να καταθέσει μήνυση για κατάχρηση εξουσίας και παραβίαση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης, ωστόσο, οι αστυνομικοί δεν του επέτρεψαν την είσοδο επί τη βάση της ανυπαρξίας εξουσιοδότησης. Κατόπιν τούτου ο πατέρας του προσφεύγοντος συνέταξε εξουσιοδότηση την οποία απέστειλε στον G.M, ο οποίος παρέμενε στο Α.Τ, με ασκούμενο δικηγόρο ο οποίος αντιμετώπισε την ίδια συμπεριφορά και εκδιώχθηκε. Παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες του G.M να επικοινωνήσει με τον κατηγορούμενο, αυτό δεν κατέστη εφικτό. Ο κατηγορούμενος δεν ενημερώθηκε ποτέ για την επίσκεψη του G.M παρά το ότι ο ίδιος είχε ζητήσει από την Αστυνομία να του επιτρέψει την επικοινωνία με το συγκεκριμένο συνήγορο.

Η κυβέρνηση υπεστήριξε αντιθέτως ότι ο προσφεύγων εκπροσωπήθηκε από άλλο δικηγόρο τον οποίο επέλεξε από κατάλογο δικηγόρων. Κατά την απομαγνητοφώνηση της εξέτασης του κατηγορουμένου από την Αστυνομία προέκυψε ότι ο προσφεύγων παραδέχτηκε πως έλαβε γνώση των δικαιωμάτων του και διόρισε τον.....να τον εκπροσωπήσει. Στο τέλος της κατάθεσης του αναφέρεται ότι συνέδραμε την αποδεικτική διαδικασία εθελοντικά, παρουσία του συνηγόρου του. Η κατάθεσή του χρησιμοποιήθηκε εναντίον του μετέπειτα στην ακροαματική διαδικασία.

Το ΕυρΔΔΑ επανέλαβε τη θεμελιώδη σημασία της άσκησης του δικαιώματος ήδη από τα αρχικά στάδια της ανάκρισης τονίζοντας ότι *«ο κατηγορούμενος συχνά βρίσκει τον εαυτό του σε μια ιδιαίτερα ευάλωτη θέση σε αυτό το στάδιο της διαδικασίας, και στις περισσότερες περιπτώσεις, αυτό μπορεί να αντισταθμιστεί σωστά μόνο από τη συνδρομή δικηγόρου, έργο του οποίου είναι, μεταξύ άλλων, να βοηθήσει να διασφαλιστεί το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης του κατηγορουμένου»*. Λόγω ακριβώς αυτών των ιδιαιτεροτήτων της διαδικασίας ο κατηγορούμενος *«..πρέπει να είναι σε θέση να προσφύγει σε νομική βοήθεια της επιλογής του»*. Εξήρε την έμφαση που πρέπει να αποδίδεται στη βούληση του κατηγορουμένου κατά την επιλογή συνηγόρου ενόψει της βαθύτατα προσωπικής σχέσης εμπιστοσύνης που αναπτύσσεται μεταξύ τους, ωστόσο, ο κανόνας αυτός δεν είναι ανεξαιρέτος: *υπόκειται σε περιορισμούς όταν υφίστανται σχετικοί και επαρκείς λόγοι επιτασσόμενοι εκ του συμφέροντος της δικαιοσύνης*. Μη συντρεχόντων τούτων η οποιαδήποτε παράκαμψη της επιθυμίας του κατηγορουμένου συνιστά παραβίαση του άρθρου 6παρ.3 ΕΣΔΑ.

Στην προκειμένη περίπτωση όπου υπήρξε συνδρομή δικηγόρου το ΕΔΔΑ απέβλεψε στον εάν υφίσταντο, ενόψει της ιδιαιτερότητας των συνθηκών, οι επαρκείς λόγοι απόκλισης από τη βούληση του κατηγορουμένου και δευτερευόντως στο εάν επηρεάστηκε συνολικά η δικαιοσύνη της διαδικασίας. Κατά το σχηματισμό αυτής της εκτίμησης συναξιολογείται πλήθος παραγόντων όπως μεταξύ άλλων η φύση της διαδικασίας, το εάν παραβιάστηκε το δικαίωμα σιωπής, η αποτελεσματικότητα του συνηγόρου, η ενδεχόμενη χρήση δηλώσεων ως θεμελιωτικών της κατηγορίας σε μια ακροαματική διαδικασία κτλ.

Το δικαστήριο ήχθη στο συμπέρασμα ότι ο προσφεύγων πράγματι εκπροσωπήθηκε από συνήγορο, ωστόσο, η επιλογή του αυτή δεν ήταν απόρροια της ελεύθερης βούλησης δεδομένου ότι πριν τον σχηματισμό της δεν είχε ενημερωθεί για την ύπαρξη του συνηγόρου που του είχαν διορίσει οι γονείς του. Εξετίμησε ότι δε συνέτρεχαν επαρκείς λόγοι υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης ενώ θολή έκρινε και τη συνολική δικαιοσύνη της διαδικασίας, κάνοντας ενδεικτική αναφορά μεταξύ άλλων, στο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από την άφιξη του συνηγόρου έως την έναρξη της ανάκρισης. (..ο συνήγορος έφτασε λίγο πριν τις 8 κ η ανάκριση ξεκίνησε 8.10, τότε διεξήχθη η μεταξύ τους κατάστροψη υπερασπιστικής γραμμής;)

Η έννοια της αποτελεσματικότητας ως απόρροια της γενομένης υπό του κατηγορουμένου επιλογής είναι, αναμφισβήτητα, το κεντρικό μέγεθος της συγκεκριμένης προβληματικής. Η οριοθέτηση κριτηρίων για τη -μετά βεβαιότητας- διάγνωση της αποτελεσματικότητας θα μπορούσε, δίχως υπερβολή, να χαρακτηριστεί «κινούμενη άμμος». Διότι η εξαγγελία αυτής φαντάζει ως επιβεβλημένα αυτονόητη, ωστόσο, είναι αμφίβολο αν είναι εφικτή η διαπίστωση μιας εν της πράγμασιν αναποτελεσματικής άσκησης του υπερασπιστικού έργου.

Δεδομένου ότι η διεξαγωγή της υπεράσπισης θεμελιώνεται στην αυστηρώς προσωπική σχέση που δημιουργείται μεταξύ κατηγορουμένου-συνηγόρου, εύλογα διερωτάται κανείς πώς είναι εφικτή η με όρους αντικειμενικότητας αξιολόγηση η οποία, κατά κανόνα, λαμβάνει χώρα ex post, επί τη βάσει της ευνοϊκής ή μη έκβασης της δίκης για τον κατηγορούμενο. Δευτερευόντως ερωτάται πώς είναι δυνατόν να επιχειρηθεί μια αξιολόγηση επί τη βάσει της θεωρητικά δυναμένης να επιτευχθεί έκβασης, όταν η βάση αυτής της αξιολόγησης, ούσα υπόθεση εργασίας, αναγκαστικά εμπεριέχει το στοιχείο της αβεβαιότητας. Αλλά και αν ακόμη αποδεχθούμε το έγκυρο

μιας τέτοιας πιθανολογήσεως, ποιο είναι το ιδεατό πρότυπο εκτέλεσης της υπερασπιστικής εντολής που θα ληφθεί ως βάση;

Ο αυτός προβληματισμός ανακύπτει εντονότερος αναφορικά με τη νομική βοήθεια δεδομένου ότι εν προκειμένω η αποτελεσματικότητα συναρτάται ευθέως με το καθεστώς χρηματοδότησης των υπηρετούντων αυτήν και όπου το έδαφος είναι, ως εκ τούτου, περισσότερο «εύφορο» για περικοπές σε πνευματικό μόχθο εκ μέρους του συνηγούρου συνεπεία των δεδομένων οικονομικών περικοπών εκ μέρους των κρατών-μελών.²⁶⁸

Σε όλα αυτά τα ανωτέρω ερωτήματα αδυνατεί να δώσει απάντηση ο ενωσιακός νομοθέτης ο οποίος «παγιδεύτηκε» στην πιστή, γενικόλογη αναπαραγωγή των πορισμάτων του ΕυρΔΔΑ.

Ενδιαφέρουσα είναι η απόφαση *Kamasinski κατά Αυστρίας*²⁶⁹ η οποία κατά το σκέλος της αιτίασης του προσφεύγοντος περί αναποτελεσματικής άσκησης του υπερασπιστικού έργου εκ μέρους του συνηγούρου, D.S, ο οποίος είχε διοριστεί από το δικαστήριο έχει ως εξής: ο προσφεύγων αναφέρθηκε στη μη συμμετοχή του δικηγόρου στην ακροαματική διαδικασία και στο βραχύβιο των επισκέψεων του δικηγόρου στη φυλακή προ της δίκης. Τον κατηγορούσε ότι δεν κατάφερε να του δώσει σαφή εικόνα των επιβαρυντικών αποδεικτικών στοιχείων πριν από τη δίκη. Επέκρινε τον τρόπο της εκπροσώπησης στη δίκη σε πολλές περιπτώσεις, όπως λ.χ. όταν ο διορισθείς συνηγός συμφώνησε με την εισαγωγή στη δίκη γραπτών δηλώσεων από μάρτυρες οι οποίοι δεν εξετάστηκαν στο ακροατήριο, παραλείποντας να υποβάλει ορισμένες προτάσεις για να διατηρήσει το δικαίωμα να υποβάλει ένσταση ακυρότητας και ζητώντας στην αγόρευση του μια "επιεική κρίση" ("mildes Urteil"). Σύμφωνα με τον ισχυρισμό του, μετά το επεισόδιο διαφωνίας που θα αναλυθεί κατωτέρω, ο συνηγός υπέβαλε ανεπιτυχώς αίτημα να αποσυρθεί από την υπόθεση. Αναμφίβολα αυτό ισοδυναμούσε με ανυπαρξία πλήρης νομικής συνδρομής. Η έλλειψη απτών

²⁶⁸ Βλ. *Rodney Uphoff*, Convicting the Innocent: Aberration or Systematic Problem?, Wisconsin Law Review, School of Law, University of Missouri-Columbia, Legal Studies, Research Paper Series, Research Paper No.2006-20 όπου παρουσιάζονται, μεταξύ άλλων, υποθέσεις από την αμερικανική πρακτική η οποία επιβεβαιώνει τον κανόνα που θέλει τον εύπορο να απολαμβάνει τις υπηρεσίες των καλύτερων δικηγόρων και, ως εκ τούτου, την αποτελεσματικότερη υπεράσπιση ενώ θίγεται και το ζήτημα της χρηματοδότησης των προγραμμάτων νομικής βοήθειας, οι απελπιστικά χαμηλές αμοιβές της οποίας αποθαρρύνουν την ενασχόληση με τις υποθέσεις, Δ.Βούγαρη, Ο θεσμός της νομικής βοήθειας (legal aid) κατά την ελληνική και ευρωενωσιακή δικαιοταξία, ΠοινΧρον ΞΣΤ/2016, σελ.567 επ..

²⁶⁹ Βλ. ανωτέρω, σελ. 51 επ. της παρούσης.

αποδεικτικών στοιχείων αποτελεσματικής συνδρομής αποδεικνύεται, επιπροσθέτως, από τον ελλιπή φάκελο που παρέδωσε ο έως τότε συνήγορος στο δικηγόρο της νομικής συνδρομής που διορίστηκε για τις διαδικασίες ενδίκων μέσων και ακυρότητας.

Σκεπτικό ΕυρΔΔΑ: το ΕυρΔΔΑ επεσήμανε ότι το γεγονός του απλού διορισμού και μόνον δεν εξασφαλίζει αποτελεσματική υπεράσπιση καθώς ο δικηγόρος που διορίζεται υπό καθεστώς νομικής βοήθειας μπορεί να πεθάνει, να αρρωστήσει σοβαρά, να παρεμποδιστεί για παρατεταμένο χρονικό διάστημα από το να ενεργήσει τα δέοντα ή και να αποφύγει την άσκηση των καθηκόντων του. Εάν ενημερωθούν για την κατάσταση, οι αρχές πρέπει να τον αντικαταστήσουν ή να τον αναγκάσουν να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του».

Αυτό δε σημαίνει, ωστόσο, ότι «ένα κράτος μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο για κάθε έλλειμμα του δικηγόρου που έχει οριστεί για τους σκοπούς της νομικής βοήθειας. Φυσικό επακόλουθο της ανεξαρτησίας του δικηγορικού επαγγέλματος από το κράτος είναι το γεγονός ότι η διεξαγωγή της υπεράσπισης είναι ουσιαστικό ζήτημα μεταξύ κατηγορουμένου και συνηγόρου, ασχέτως αν ο δικηγόρος διορίζεται στο πλαίσιο συστήματος ευεργετήματος πενίας ή χρηματοδοτείται από τον ίδιο τον κατηγορούμενο. Το Δικαστήριο συμφωνεί με την Επιτροπή ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές υποχρεούνται να παρεμβαίνουν σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 3 στοιχείο γ ΕΣΔΑ μόνον εάν η παράλειψη του νομικού συμβούλου να παράσχει αποτελεσματική εκπροσώπηση είναι προφανής ή επαρκώς ετέθη υπόψιν των αρχών με κάποιο άλλο τρόπο»

Εν συνεχεία το Δικαστήριο αναφέρεται στις ενέργειες στις οποίες προέβη ο D.S ως δικηγόρος του Kamasinski πριν τη δίκη: επισκέφθηκε τον προσφεύγοντα στη φυλακή εννέα φορές, κατέθεσε αίτηση αποφυλάκισης και υπέβαλε γραπτά και τηλεφωνικά αιτήματα εξέτασης μαρτύρων. Αυτές οι ενέργειες, σύμφωνα με το ΕυρΔΔΑ σαφώς δεν ήταν τέτοιες που να μπορούσαν να θέσουν σε επιφυλακή τις αρμόδιες αρχές σχετικά το ενδεχόμενο αναποτελεσματικής νομικής εκπροσώπησης.

Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε, ωστόσο, ότι κατά την περίοδο πριν από τη δίκη του είχε καταβάλει σημαντικές προσπάθειες για να επιστήσει την προσοχή των αρχών στις ελλείπουσες ικανότητες του δικηγόρου του, ιδίως απευθυνόμενος γραπτώς στον προεδρεύοντα δικαστή του δικαστηρίου.

Σύμφωνα με το περιεχόμενο δύο επιστολών, ο προσφεύγων είχε ζητήσει ρητώς στον πρόεδρο του Δικαστηρίου να απαλλάξει τον D.S. των καθηκόντων του, αν αυτός ο διορισμός του δικηγόρου ήταν η βάση για την άρνηση στον προσφεύγοντα άμεσης πρόσβασης στα αποδεικτικά στοιχεία του φακέλου. Ωστόσο, το αίτημα αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ισοδυναμεί με την κοινοποίηση στο δικαστήριο της δίκης λόγων ενδεικτικών της αναγκαιότητας να παρέμβει όσον αφορά τη νομική εκπροσώπηση του προσφεύγοντος. Αντιθέτως, μετά τη δίκη και την καταδίκη του, ο Kamasinski υπέβαλε γραπτό αίτημα για το διορισμό νέου δικηγόρου με το αιτιολογικό ότι «δε μπορούσε να συνεργαστεί με τον D.S.» ενώ σε άλλες επιστολές προς τον προεδρεύοντα Πρόεδρο έκανε λόγο για ανεπαρκή εκ μέρους του δικηγόρου προετοιμασία του ίδιου για την ακροαματική διαδικασία και παράλειψη μετάφρασης μαρτυρικών καταθέσεων. Το αίτημά του αυτό υπεβλήθη αρκετές φορές μεταγενέστερα με το αιτιολογικό πως ο δικηγόρος του δεν τον υπερασπίστηκε σωστά.

Περαιτέρω από την αλληλογραφία του προσφεύγοντος με το δικηγόρο του και τον υπεύθυνο του νομικού τμήματος εντός των φυλακών προκύπτει δυσαρέσκεια από την κατάσταση της υπερασπιστικής γραμμής. Εντούτοις, δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι, στο προδικαστικό στάδιο οι αυστριακές αρχές είχαν λόγο να παρέμβουν όσον αφορά τη νομική εκπροσώπηση του αιτούντος καθώς δε δύναται να θεμελιωθεί επί αποδεικτικού στοιχείου ότι δεν έλαβαν υπόψη την ειδική προστασία που παρέχει η διάταξη του άρθρου 6 παρ.3 στ.γ ΕΣΔΑ.

Κατά τη δίκη ανέκυψε διαφωνία μεταξύ του προσφεύγοντος και του δικηγόρου του με αποτέλεσμα ο τελευταίος να ζητήσει από το δικαστήριο της δίκης να τον απαλλάξει από τα καθήκοντά του ως δικηγόρου υπεράσπισης. Το αίτημά του απορρίφθηκε. Παρόλο που το πρακτικό δεν αναφέρει ότι ο ίδιος ο προσφεύγων ζήτησε να αντικατασταθεί ο δικηγόρος του, οι αυστριακές δικαστικές αρχές έλαβαν γνώση ότι, κατά την άποψη του Kamasinski, οι συνθήκες διεξαγωγής της υπεράσπισης δεν ήταν ιδανικές. Εντούτοις τα στοιχεία που προσκομίστηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου δεν δικαιολογούν τη διαπίστωση ότι η απόφαση του Δικαστηρίου να μην απαλλαγεί των καθηκόντων του ο D.S. είχε ως συνέπεια να στερήσει τον προσφεύγοντα του δικαιώματος αποτελεσματικής συνδρομής του δικηγόρου.

Το ΕυρΔΔΑ καταλήγοντας ότι μπορεί να είναι σωστό το ότι η υπεράσπιση στη δίκη θα μπορούσε να έχει διεξαχθεί με άλλο τρόπο ή ακόμη και ότι ο D.S. σε

ορισμένες απόψεις ενήργησε αντίθετα με ό,τι ο προσφεύγων εκείνη τη στιγμή ή μεταγενέστερα θεωρούσε ότι είναι προς το συμφέρον του, ήχθη στο συμπέρασμα ότι, παρά τις επικρίσεις του προσφεύγοντος, οι περιστάσεις υπό τις οποίες διεξήχθη η νομική εκπροσώπησή του στη δίκη δε στοιχειοθετούν παράλειψη παροχής νομικής συνδρομής, όπως απαιτείται από την παρ. 3 στ. γ του άρθρου 6 ΕΣΔΑ.

Οι παραδοχές του Δικαστηρίου επιβεβαιώνουν τα όσα ανωτέρω εκθέσαμε σχετικά με την πτυχή της αποδεικτικής δυσχέρειας στοιχειοθέτησης της αναποτελεσματικότητας ακόμη και παρά την ύπαρξη ενδείξεων περί αυτής.

Ενόψει των ανωτέρω με σκεπτικισμό πρέπει να αντιμετωπίσουμε το σκεπτικό της *ΑΠ 1590/2013*²⁷⁰ σύμφωνα με το οποίο «η επικαλούμενη οικονομική δυσχέρεια δεν συνιστά, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, ιδιαίτερα εξαιρετική περίπτωση, που να δικαιολογεί την αναβολή, ενόψει και του γεγονότος ότι ο αναιρεσείων είχε τη δυνατότητα, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να κάνει χρήση της παρεχόμενης από το Ν. 3226/2004 ευχέρειας για παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος, τηρώντας εγκαίρως την προβλεπόμενη σχετική διαδικασία διορισμού συνηγόρου χωρίς την καταβολή εκ μέρους του αμοιβής». Ο ίδιος προβληματισμός αναφύεται και στην *ΑΠ 1819/2016*²⁷¹ στην οποία ζητήθηκε η συνεκδίκαση εκθεμάτων του πινακίου λόγω οικονομικής αδυναμίας εκ μέρους του αναιρεσείοντος καταβολής δευτέρου γραμματίου αλλά απερρίφθη καθόσον «...πρόκειται περί δύο αυτοτελών αναιρέσεων που προσβάλλουν εκάστη, διαφορετική περίπτωση εγκλήματος εκδόσεως ακαλύπτων επιταγών, που έχουν δικασθεί στον πρώτο και δεύτερο βαθμό αυτοτελώς, χωρίς να υποβληθεί αίτημα για συνεκδίκαση αυτών τουλάχιστον στον δεύτερο βαθμό, ότε και παραστάθηκε ο αναιρεσείων και στις δύο υποθέσεις με τον αυτόν συνήγορο υπερασπίσεως. Ο δε λόγος που επικαλείται και δη η οικονομική αδυναμία εκδόσεως δευτέρου γραμματίου δεν αποτελεί λόγο συνεκδίκασης διαφορετικών αναιρέσεων που στρέφονται κατά διαφορετικών εκάστη αποφάσεων, αλλά εάν υφίσταντο και οι λοιπές προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος θα μπορούσε να διορισθεί συνήγορος για την παράσταση ενώπιον του Αρείου Πάγου, δια της παροχής **νομικής βοήθειας** σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος σύμφωνα με το άρθρο 1 του Ν. 3226/2004, που εν προκειμένω δε ζητήθηκε από τον αναιρεσείοντα, πρέπει, επομένως, να απορριφθεί το αίτημα για συνεκδίκαση».

²⁷⁰ ΝΟΜΟΣ.

²⁷¹ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι αν η επιτακτική ανάγκη αποφυγής παρελκυστικών τακτικών προσχηματικών αναβολών στην ελληνική δικαστηριακή πρακτική «συνθηκολογήσει» με την τυφλή ισοπέδωση της ουσίας του δικαιώματος, της εγκείμενης στην εκπροσώπηση από το συνήγορο της κυριαρχικής επιλογής του κατηγορουμένου, η Δικαιοσύνη θα πληγεί ανεπανόρθωτα.²⁷²

5. Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2013/48/ΕΕ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΕ ΔΙΚΗΓΟΡΟ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ ΜΕ ΤΟΝ Ν.4478/2017: ΣΥΓΚΛΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ

Η Οδηγία 2013/48/ΕΕ ενσωματώθηκε στην εθνική έννομη τάξη με τον ν.4478/2017.²⁷³ Οι σχετικές διατάξεις περιέχονται στο τρίτο μέρος, **στα άρθρα 47 έως 52 του νόμου**. Συγκρινόμενες με τις αντίστοιχες εθνικές ρυθμίσεις για το δικαίωμα μετάφρασης και διερμηνείας οι σχετικές προβλέψεις του εν λόγω νόμου φαντάζουν πολύ λιγότερο «συγκρουσιακές» με το πλαίσιο του ΚΠΔ εντός του οποίου καλούνται να προσαρμοστούν και να αναπτύξουν τη ρυθμιστική τους εμβέλεια. Κατωτέρω θα αξιολογήσουμε τον τρόπο ενσωμάτωσης της Οδηγίας με αναφορά στις διατάξεις του ν. 4478/2017 που εμφανίζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

Με το άρθρο 47 του ν.4478/2017 ενσωματώθηκαν τα άρθρα 1 και 2 της Οδηγίας που καθορίζουν το αντικείμενο και το πεδίο εφαρμογής.²⁷⁴ Η παρ.2 του άρθρου 47 υιοθετεί το κλασικό ουσιαστικό²⁷⁵ κριτήριο προσδιορισμού της ιδιότητας του υπόπτου για την ενεργοποίηση των θεσπιζόμενων από την Οδηγία δικαιωμάτων, αναπαράγοντας την πάγια διατύπωση πως «τα δικαιώματα....ισχύουν για όποιους είναι ύποπτοι ή κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινης πράξης, από το χρόνο κατά τον οποίον ενημερώνονται σχετικά από τις αρμόδιες αρχές, με επίσημη κοινοποίηση ή με άλλον τρόπο, και καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, καθώς και για τα πρόσωπα που υπάγονται στη διαδικασία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (εκζητούμενοι) από το χρόνο σύλληψής τους στο κράτος - μέλος εκτέλεσης».

²⁷² Περί της αθέμιτης τακτικής παρέλκυσης της δίκης βλ. π.χ. ΑΠ 1301/2016, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

²⁷³ ΦΕΚ Α' 91/23-06-2017

²⁷⁴ Βλ. ανωτέρω, σελ. 79 επ. της παρούσης.

²⁷⁵ Βλ. ανωτέρω, σελ. 80 επ. της παρούσης.

Με το άρθρο **48 του ν.4478/2017** ενσωματώθηκαν στον ημέτερο ΚΠΔ το άρθρο 3 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ που αφορά στα σχετικά με το περιεχόμενο του δικαιώματος και του ρόλου του συνηγόρου και το άρθρο 9 που αφορά στην παραίτηση από το δικαίωμα περί της οποίας ισχύουν όσα, ήδη, έχουν αναφερθεί ανωτέρω. Ειδικότερα με την **παρ.1 του άρθρου 48 του ν.4478/2017** στο άρθρο **31 παρ.2** προστίθεται εδ.ε το οποίο καθιερώνει την αναλογική εφαρμογή του άρθρου **96 παρ.3 ΚΠΔ** κατά την προκαταρκτική εξέταση του υπόπτου. Το άρθρο **96 παρ.3 ΚΠΔ** το οποίο τροποποιήθηκε με το άρθρο **52 του ν. 4478/2017** ορίζοντας περί της ελεύθερης ανακλητής παραίτησης πως αυτή πρέπει «να είναι προϊόν της ελεύθερης βούλησης του προσώπου και να μην περιέχει όρο ή αίρεση» συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις του ΕυρΔΔΑ όσο και του 9 της Οδηγίας.²⁷⁶

Παρέλειψε, ωστόσο, ο Έλληνας νομοθέτης να ενσωματώσει την υπό στ.α΄ της παρ.1 του άρθρου 9 της Οδηγίας απαίτηση *«σαφούς και επαρκούς ενημέρωσης σε απλή και κατανοητή γλώσσα σχετικά με το περιεχόμενο του συγκεκριμένου δικαιώματος και τις συνέπειες παραίτησης από αυτό»*. Η παράλειψη αυτή οφείλεται, μάλλον, στο γεγονός ότι η ενημέρωση αυτή θεωρείται ένα κεκτημένο αυτονόητο προαπαιτούμενο της ελεύθερης παραίτησης, ωστόσο, η εν τοις πράγμασιν παροχή της και ιδίως ο έλεγχος της επάρκειας του παρέχοντος αυτήν είναι ζητούμενο στην καθημερινή πράξη. Κατά τούτο και θα πρέπει να υφίσταται μέριμνα όταν λαμβάνει χώρα παραίτηση σύμφωνα με τις διατυπώσεις της παρ.2 του άρθρου 96 ΚΠΔ, ήτοι με *«με προφορική δήλωση που καταχωρίζεται στα πρακτικά ή στην έκθεση κατά την απολογία του κατηγορουμένου....»* ή *«με έγγραφη δήλωση κατά τις διατυπώσεις του άρθρου 42 παρ. 2 εδάφ. β και γ»*, ώστε να καταγράφονται πλήρως οι συνθήκες υπό τις οποίες έλαβε χώρα η παραίτηση για να είναι εφικτός ο έλεγχος της επάρκειας της ενημέρωσης, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παρ.2 του άρθρου 9 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ. Σε διαφορετική περίπτωση πρέπει να καταφαθεί το μη έγκυρον της παραιτήσεως.

Αναλογικής εφαρμογής χρήζει και το άρθρο 97 παρ.1 ΚΠΔ σύμφωνα με την ίδια παρ.1 του άρθρου 48 περί της παράστασης με συνήγορο σε όλες τις ανακριτικές πράξεις, με τις εκεί προβλεπόμενες ρητά εξαιρέσεις. Με την παρ.2 του άρθρου 48 προστίθεται στο άρθρο 31 στο τέλος της παρ.2 διάταξη ορίζουσα ότι *«Σε κάθε*

²⁷⁶ Άρθρο 9 παρ.1 στ.β της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ *«η παραίτηση δίνεται ελεύθερα και χωρίς περιθώρια αμφιβολίας»*.

περίπτωση, η επικοινωνία του προσώπου, στο οποίο αποδίδεται η τέλεση αξιόποινης πράξης, με τον συνήγορό του, σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας, είναι απόρρητη»

Αυτό που πρέπει να τονιστεί εν προκειμένω είναι ότι ενώ ο νομοθέτης αποδέχεται ρητά το ουσιαστικό κριτήριο σχετικά με την άσκηση των δικαιωμάτων του υπόπτου, εντούτοις, προσφεύγει συνεχώς στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων του υπόπτου κατ' αναλογία των αντίστοιχων του κατηγορουμένου. De lege ferenda ευκαταία κρίνεται η θέσπιση στον ΚΠΔ αυτοτελούς άρθρου, υπό τον τίτλο «τα δικαιώματα του υπόπτου» που να απαριθμεί όλα τα δικαιώματα του υπόπτου ώστε να εμπεδωθεί και συμβολικά το διακριτό της δικονομικής θέσης του με αυτή του κατηγορουμένου, με την κοινότητα, όμως, των δικονομικών δικαιωμάτων.

Ενδιαφέρουσα πτυχή του νέου νόμου είναι τα 50 και 51 τα οποία εισάγουν αντιστοίχως τα άρθρα **99B** και **99Γ** στον ΚΠΔ περί του δικαιώματος των κατηγορουμένων να επικοινωνούν και να ενημερώνουν για τη στέρηση της ελευθερίας τους ένα τουλάχιστον πρόσωπο της επιλογής τους ή τρίτο πρόσωπο που θα επιλέξουν οι ίδιοι ή τις αρμόδιες προξενικές αρχές της χώρας τους.²⁷⁷ Τα δικαιώματα αυτά ενέχουν χαρακτήρα οιονεί «εξωδικονομικό» ή δικονομικό εν ευρεία εννοία διότι η θέσπισή τους δεν υπηρετεί αυστηρώς και αποκλειστικά τη διευκόλυνση του έργου του συνηγόρου. Γεννάται, συνεπώς, το ερώτημα αν σε αυτή την περίπτωση, σε ενδεχόμενη παραβίαση του δικαιώματος ενημέρωσης του τρίτου θα αναγνωρίσουμε απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας κατά το άρθρο **171 παρ.1δ ΚΠΔ** ή αντιθέτως, λόγω της ιδιοτυπίας τους, θα αντιμετωπίσουμε με μεγαλύτερη επιείκεια το ενδεχόμενο παραβίασης τους. Δεδομένου ότι ο νομοθέτης επέλεξε να ενσωματώσει τα εν λόγω δικαιώματα στην Οδηγία για το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο μας υποχρεώνει να θεωρήσουμε κάθε ενδεχόμενη παραβίαση ως λόγο ιδρύσεως απολύτου ακυρότητας κατ' άρθρο **171 παρ.1δ**. Οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία δεν αρκεί για να προσδώσει στα συγκεκριμένα δικαιώματα την προστατευτική

²⁷⁷ **Άρθρο 99B παρ.1 ΚΠΔ:** «Ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να ζητήσει να ενημερωθεί, χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, για τη στέρηση της ελευθερίας του ένα πρόσωπο της επιλογής του. Εφόσον ο κατηγορούμενος είναι ανήλικος, ενημερώνεται ο ασκών τη γονική μέριμνα, εκτός αν αυτό αντιβαίνει στο συμφέρον του ανήλικου, οπότε ενημερώνεται κάποιο άλλο ενδεδειγμένο ενήλικο πρόσωπο ή η αρμόδια για την προστασία των ανήλικων αρχή», άρθρο **99Γ παρ.1 εδ.α:** «Ο κατηγορούμενος που στερείται την ελευθερία του έχει δικαίωμα επικοινωνίας, χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, με ένα τουλάχιστον τρίτο πρόσωπο που έχει υποδείξει ο ίδιος»

εμβέλεια την οποία θέλησε ο ενωσιακός νομοθέτης δια της ενσωμάτωσής τους στο κείμενο της συγκεκριμένης Οδηγίας.²⁷⁸

6. ΕΠΙΛΟΓΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Καταληκτικώς, οι Οδηγίες 2010/64/ΕΕ και 2013/48/ΕΕ αξιολογούνται θετικά στο βαθμό που αποτύπωσαν την πεμπτουσία των φιλελεύθερων προσεγγίσεων του ΕυρΔΔΑ στα ζητήματα των δικαιωμάτων και των αρχών της Δίκαιης Δίκης, προσδίδοντας κύρος δεσμευτικού κειμένου στην πάγια νομολογία του Στρασβούργου. Στο βαθμό, όμως, που ο ενωσιακός νομοθέτης εξέλαβε, ηθελημένα, εκ λόγων αναγκαστικής πολιτικής «συνθηκολόγησης» με τα κράτη μελη, ως ανταποκρινόμενο πλήρως στα *minimum standards* αποκλειστικά και μόνο το διαμορφωθέν από το Στρασβούργο πλαίσιο, οι Οδηγίες αξιολογούνται αρνητικά. Η νομολογία του Στρασβούργου έπρεπε να είναι η βάση ανάπτυξης των κειμένων αλλά όχι το πρώτο και τελευταίο σημείο αναφοράς τους. Αυτή η τάση είναι διάχυτη ιδίως στην Οδηγία 2013/48/ΕΕ για το δικαίωμα πρόσβασης στο συνήγορο όπου η αοριστολογία των διατάξεων και η ασάφεια των εννοιών υπονομεύουν το παράγγελμα περί αποτελεσματικής άσκησης των δικαιωμάτων εκ μέρους του ΕυρΔΔΑ και -σχεδόν- ουδέν νεώτερο κομίζουν στον επιστημονικό διάλογο.

«Απάνω σε βράχους χτίζονται οι φάροι» έγραφε την άνοιξη του 1987 ο Κων.Τσάτσος. Αυτός είναι ο ρόλος του Ευρωπαϊού Νομοθέτη στο έτσι και αλλιώς βραχύδες πεδίο του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου εν έτει 2017.

²⁷⁸ Βλ. Β. Αλεξανδρή, Ζητήματα σχετικά με το ακώλυτο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο υπεράσπισης ως έκφανση του δικαιώματος πρόσβασης στη Δικαιοσύνη, ΝοΒ 6/2017, σελ. 1271 επ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. *Αλεξανδρής, Βασίλειος*, Ζητήματα σχετικά με το ακώλυτο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο υπεράσπισης ως έκφανση του δικαιώματος πρόσβασης στη Δικαιοσύνη, ΝοΒ 6/2017.
2. *Αναγνωστόπουλος, Ηλίας*, Δικαιώματα των Κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Π.Ν Σάκκουλας, 2017.
3. *Αναγνωστόπουλος, Ηλίας*, Στη Βαβέλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η οδηγία 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην ποινική διαδικασία, ΠοινΧρ ΞΣΤ/2016, σελ.241 επ.
4. *Αναγνωστόπουλος, Ηλίας*, Το τέλος των δυαδικών κυρώσεων;, ΠοινΧρον 2015, σελ.623 επ.
5. *Αναγνωστόπουλος, Ηλίας*, Ο ποινικολόγος ως μαχητής της ελευθερίας, ΠοινΔικ 1/2017.
6. *Αρβανίτης, Δομίνικος*, Το δικαίωμα στη διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία και η σχετική Οδηγία 2010/64/ΕΕ, ΠοινΔικ7/2013, σελ.640 επ.
7. *Βασιλακάκης, Ευάγγελος*, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και έκδοση, ΠοινΔικ 2004, σελ.206 επ.
8. *Ζησιάδης, Βασίλειος*, Η ψυχολογική θεώρηση της ποινικής δίκης, ΣΤ' έκδοση, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2014.
9. *Ζημιανίτης, Δημήτριος*, **Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης: Πολιτικές και προοπτικές του ευρωπαϊκού χώρου Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας για το διάστημα 2010-2014, ΠοινΔικ 3/2010, σελ.348 επ.**
10. *Καρράς, Αργύρης*, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συστηματική Ερμηνεία και Μεθοδολογική κατ' άρθρο ανάπτυξη, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016.υπό το άρθρο 233, σελ.452 επ.
11. *Κιούπη/Παπαδοπούλου/Μουζάκη* Το Ποινικό Δίκαιο μετά της Συνθήκης της Λισαβόνας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.
12. *Μανωλκίδης, Σωτήρης*, Το Δικαίωμα του Αλλοδαπού Κατηγορουμένου για γνώση της κατηγορίας σε γλώσσα που κατανοεί και η καταχρηστική προβολή του μετά το τέλος της προδικασίας, ΠοινΧρ 1999.

13. *Μαργαρίτης, Λάμπρος*, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας-Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2010.
14. *Μυλωνόπουλος, Χρίστος*, Το Ευρωπαϊκό Ποινικό δίκαιο μετά τη συνθήκη της Λισαβόνας, ΠοινΧρον ΞΑ/2011, σελ.81 επ.
15. *Παπαδαμάκης, Αδάμ*, Ποινική Δικονομία, ΣΤ Έκδοση, 2012.
16. *Πουλάκος, Χρήστος*, Τα γλωσσικά δικαιώματα στην ποινική διαδικασία κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΝοΒ 2011 σελ. 912-921.
17. *Πουλάκος, Χρήστος*, -Γλώσσα και Δίκαιο- γλωσσικά δικαιώματα και ευρωπαϊκές έννομες τάξεις, ΝοΒ 2012 σελ. 845-854.
18. *Τσόλκα, Όλγα*, Η αρχή «nemo tenetur se ipsum prodere/accusare στην ποινική δίκη, Δίκαιο&Οικονομία, Π.Ν Σάκκουλας, 2002.
19. *Τσόλκα, Όλγα*, «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημ κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: Μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Δικαιωμάτων της Ε.Ε, ΠοινΧρον 2015, σελ.625 επ.
20. *Σατλάνη, Χρ.*, Η υπερβολικά τυπολατρική προσέγγιση ποινικοδικονομικών διατάξεων ως φραγμός στην Αλήθεια και τη Δικαιοσύνη, ΠοινΔικ 2013, σελ.252-274.
21. *Schunemann*, Ελάχιστες προϋποθέσεις μιας αποτελεσματικής υπεράσπισης σε διεθνικές ευρωπαϊκές ποινικές διαδικασίες, ΠοινΔικ 12/2015, σελ.1055 επ.
22. *Anagnostopoulos, Ilias.*, Criminal justice cooperation in the European Union after the first few 'steps': a defence view, ERA forum, 2014, 9-24.
23. *Anagnostopoulos, Ilias.*, The Right of Access to a Lawyer in Europe: A Long Road Ahead?, EuCLR 4(1) 2014, σελ.3-18.
24. *Blackstock, Jodie*, Procedural Safeguards in the European Union: A Road well travelled?, EuCLR 2(1) 2012, σελ. 20-35.
25. *Brannan, James*, "Identifying written translation in criminal proceedings as separate right: scope and supervision under European law", QUALETRA launch conference, 4.4.2013, διαθέσιμο στην ηλ. διεύθυνση: http://www.eulita.eu/sites/default/files/QUALETRA_PAPER_on_written_translation_in_criminal_proceedings.pdf
26. *Braun, Sabine*, Keep your distance? Remote interpreting in legal proceedings: A critical assessment of a growing practice. Benjamins Interpreting: international

- journal of research and practice in interpreting, University of Surrey, 15 (2) 2013, σελ.200-228.
27. *Cape, Ed/Hodgson, Jacqueline*, The right to access to a lawyer at police stations: Making the European Union Directive work in practice, *New Journal of European Criminal Law*, 5 (4) 2014, σελ.450-479.
 28. Cras, Steven/De Matteis, Luca, The Directive on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings, *eu crim* 4/2010, σελ.153-162.
 29. Cras, Steven/De Matteis, Luca, The Directive on the Right of Access to a Lawyer in Criminal Proceedings and in European Arrest Warrant Proceedings, *eu crim* 1/2014, σελ.32-44.
 30. *De Bondt, Wendy/Vermeulen, Gert.*, The Procedural Rights Debate-A Bridge Too Far or Still Not so Far Enough?, *eu crim* 4/2010, σελ.163-167.
 31. *Giannouloupoulos, Dimitrios*, Strasbourg Jurisprudence, Law Reform and Comparative Law: A Tale of the Right to Custodial Legal Assistance in Five Countries, *Human Rights Law Review*, 16/2016, σελ.103-129.
 32. *Gless, Sabine/Martin, Jeannine*, The comparative method in European Courts: A comparison between the CJEU and ECtHR?, *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice*, 1(1) 2013, σελ.36-52.
 33. *Hertog, Erik*, Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the right to interpretation and translation in criminal proceedings: Transposition strategies with regard to interpretation and translation, *Monographs in Translation and Interpreting*, 7/2015, σελ.73-100.
 34. *Hodgson, Jacqueline*, The Role of Lawyers During Police Detention and Questioning, *Contemporary Readings in Law and Social Justice* 7(2), 2015, Warwick School of Law Research Paper No. 2015/9.
 35. *Katschinka, L.* The impact of Directive 2010/64/EU on the right to interpretation and translation in criminal proceedings, 2014, διαθέσιμο στην ηλ. διεύθυνση: https://www.openstarts.units.it/bitstream/10077/9841/1/9_Katschinka.pdf.
 36. *Klimek, L.*, Strengthening Procedural Rights in Criminal Proceedings as a Consequence of Mutual Recognition, σε: *L.Klimek, Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law*, Springer 2017
 37. *Longridge, Corri*, In defence of defence rights: the need for common rules of criminal procedure in the European Union, *European Journal of Legal Studies*, 6/2013, σελ.136-156.

38. *Mayor, B./Jesus, M.* Quality of Interpreting in criminal proceedings in Spain under European Directive 2010/64, *Cuadernos de ALDEEU*, 25/2013, σελ.175-184
39. *Miller, J.A.*, Interpreting the Court Interpreters Act: A practical guide to protecting the rights of non-English speaking criminal defendants, *Criminal Law Practitioner*, II (I) 2014, American University Washington College of law.
40. *Mitsilegas, Valsamis*, *EU Criminal Law after Lisbon: Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe*, Bloomsbury Publishing, 2016
41. *Mitsilegas, Valsamis*, The Symbiotic Relationship Between Mutual Trust and Fundamental Rights in Europe's Area of Criminal Justice, *New Journal of Criminal Law* 6 (4), 2015, σελ.457-480.
42. *Ogorodova, A./Spronken, T.* Legal Advice in Police Custody: From Europe to a Local Police Station, *Erasmus Law Review*, 4/2014
43. *Puyenbroeck/Vermeulen*, Towards Minimum Procedural Guarantees for the Defence in Criminal Proceedings in the EU, *ICLQ* 60, Cambridge Journals, 2011.
44. *Rotman, E.*, The inherent problems of legal translation: Theoretical aspects, *Indiana International & Comparative Law Review*, 6 (1) 1995, σελ.187-196.
45. *Ruggeri, Stefano*, *Human Rights in European Criminal Law*, New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty, Springer, 2015.
46. *Schumann, Stefan / Bruckmüller, Karin / Soyer, Richard*, Assessing Pre-Trial Access to Legal Advice – Results of a Comparative Legal and Empirical Study, *New Journal of European Criminal Law*, 3(1) 2012, σελ.33-45.
47. *Spronken, Taru*, EU Policy to Guarantee Procedural Rights in Criminal Proceedings: an Analysis of the First Steps and a Plea for a Holistic Approach, *EuCLR* 1/2011.
48. *Steinborn, S*, The EU as a Role Model? – Innovative Maximum Standards for Suspects' and Defence Rights vs. International Minimum Standards, *EuCLR* 4 (3) 2014.
49. *Symeonidou-Kastanidou, E.*, The Right of Access to a Lawyer in Criminal Proceedings: The transposition of Directive 2013/48/EU of 22 October 2013 on national legislation, *EuCLR* 5 (1) 2015, σελ.73 επ.

50. *Tapiac-Nouvel, G*, The Principle of Mutual Recognition in Criminal Matters: a New Model of Judicial Cooperation Within the European Union, *EuCLR* 2(3),
51. *Rodney Uphoff*, Convicting the Innocent: Aberration or Systematic Problem?, *Wisconsin Law Review*, School of Law, University of Missouri-Columbia, Legal Studies, Research Paper Series, Research Paper No.2006-20
52. *Van der Vlis, E-J*, Videoconferencing in criminal proceedings, σε: J.Brannan “Identifying written translation in criminal proceedings as separate right: scope and supervision under European law”, QUALETRA launch conference, 4.4.2013, διαθέσιμο στην ηλ. διεύθυνση: http://www.eulita.eu/sites/default/files/QUALETRA_PAPER_on_written_translation_in_criminal_proceedings.pdf,
53. *Vogler, R.*, Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings
54. *Winter, L.B.*, The EU Directive on the Right to Access to a Lawyer: A Critical Assessment, σε: Ruggieri, *Human Rights in European Criminal Law*, 2015, Springer.